

EGYEDÜL JOGOSÍTOTT KIADÁS

A borítékot és címlapot rajzolta,
valamint a kötési tervezte

ZÁDOR ISTVÁN

RÉVAI IRODALMI INTÉZET R. T. NYOMDÁJA

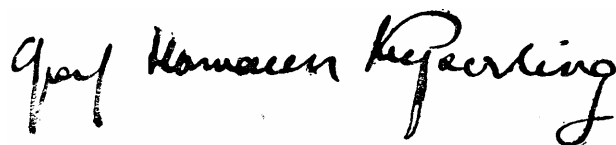
Előszó

„Az újjászülető világ” magyar nyelvű kiadásához.

A kiadó felkért, hogy „Az újjászülető világ” magyar nyelvű kiadásához külön előszót írjak. Mivel a szöveghez tárgyi hozzáfűzni valóm nincsen, mindössze két személyes dologra kívánok rámutatni. Először Magyarországhoz való személyes viszonyomra. Ritkán éreztem magam olyan jól, mint e szerfölött előkelő és lovagias nép között. Pillanatig sem kételkedtem benne, hogy ez a nemzet rövid időn belül ismét talpra áll. Nem a külső, hanem a belső hatalom az ember végső instanciája és ahol megvan ez a belső erő, ott a sors minden csapása ellenére, kifelé is, sorsszerűen érvényesül. A magyarok belsőleg még erősek és töretlenek. Az újjászülető világban kétségen kívül jelentős szerepük lesz. Ezért különös öröm számomra, hogy a politikai jövőt tárgyaló könyvem először magyar fordításban jelenik meg.

A másik személyes dolog, amelyre ebben az összefüggésben utalni kívánok, azokban a szörnyű tapasztalatokban rejlik, amelyeket Magyarország a bolsevizmus alatt szerzett. Teszem pedig ezt azért, mert egyes olvasók személyes elkeseredésükben talán tévesen fogják értelmezni könyvemnek a bolsevista impulzust illető, tisztán tárgyilagos méltatását. Ezeknek az olvasóknak itt kifejezetten megmondom, hogy a bolsevizmus Európában csakis destruktív szerepet játszhat; aki nem ellensége az életnek és a kultúrának, annak európai talajon teljes erjéből kell ellene küzdenie. Ez azonban mit sem változtat azon a tényen, hogy értelme a Keletre vonatkozólag teljesen más és hogy nekünk európaiaknak éppen ezen a ponton kell megtanulnunk tisztán látni, tisztábban, mint eddig, ha az eljövendő nehéz időkben létünket biztosítani akarjuk.

Darmstadt, 1926 október 4.

KEYSERLING

Ha valaki meg akarná jelölni azokat a gondolkodókat, akiket legjellemzőbbeknek tart a mi korunkra, bizonyosan nem feledkeznék meg Keyserlingről, a Reisetagebuch eines Philosophen és a Neuentstehende Welt szerzőjéről, aki a filozofálást újra azzá akarja tenni, ami az antik világban volt: életformáló tette. Kevés gondolkodónak sikerült annyira tisztán a maga korában gyökereznie, mint a darmstadti Bölcsesség Iskolája fejének, aki vállalkozott arra, hogy a jövő útjait kémlelje ebben a zűrzavaros világban.

Gróf Keyserling Hermann azok közül a „balti bárók” közül való, akiknek ősei egykor a rendet képviselték a kavargó orosz síkságon. S aki ma meghallgatja ennek a magas, széles vállú és nyugtalan mozdulatú filozófusnak egy előadását, szintén azzal a gondolattal távozik onnan, hogy egy szervezőt, egy modern conquistadort látott maga előtt, aki azonban aranyánál értékeesebb javakat: emberi lelkeket akar meghódítani a maga eszméinek, ősei karddal szereztek jobbagyaikat s az utód a megváltozott időkhöz képest a gondolatok acélpengéjét forgatja oly boszorkányos ügyességgel, hogy tanítványokat szerez vele magának messze földeken.

Keyserling a háború előtti időben sokáig kereste önmagát anélkül, hogy megtalálta volna. Abban a korban, amikor még nem éreztük a mi időnk benső feszültségét, mindenki oly fontoskodva végezte a maga apró-cseprő napi munkáját, mintha ez lett volna a világ legfontosabb dolga. Elmerültünk a részletekben és nem érdeklődtünk a nagy vonalak, a szintézis iránt. Keyserling szemé pedig már akkor ezekre volt irányítva. Különösen olyan gondolkodók hatottak rá, mint H. S. Chamberlain, a történetfilozófus, akit a szakbeliek outsidernek, dilettánsnak tartottak. De a fiatal balti feudális urat megkapta benne az, hogy nagy történelmi egységek értelmét találta meg nála, amivel szinte a jövőbe lehetett pillantani. Mert Keyserlinget nem érdekelte a múlt másért, mint hogy ez a jövő ugródeszkája. Semmi sincs benne abból a tudóstípusból, amelyik elmerül a múlt áhítatos szemléletében és ezáltal kikapcsolódik a jelenből és a jövő formálásából egyaránt. Éppen ezért a könyvek sem vonzották valami különös módon, hanem elmerült a természet megfigyelésében és ifjúkorának egyetlen vágya az volt, hogy utazó legyen, aki új területeket tárhat föl az emberi kultúra számára. Bizonyosan ez a vágy vitte őt arra a Föld-körül útra, amelynek emléke a Filozófus Utinaplójának lapjain áll előttünk. Ezen az úton valóban sok felfedezésre volt Keyserlingnek alkalma, csak hogy ez más természetű felfedezés volt, mint amiről az ifjú álmodozott. Mikor bölcsünk megismerte az idegen világok kultúráit, egyúttal fölfedezte önmagát és a maga létének az „értelmét”. Nagy utat tett meg érte, de messzebb is jutott, mint igen sokan, akik egy hosszú életen át sem jutnak el soha erre a felfedezésre.

Jött aztán a világháború, amely még nagyobb zűrzavart teremtett a mi világunkban, mint amilyen a fiatal Keyserling lelkében volt azelőtt, hogy megtalálta önmagát. S akkor ebben a tett emberében egyszerre megszólalt a hivatás hangja: ahogy a sötétség közepette rátalált a maga életének értelmére, úgy kell megkeresnie a zűrzavarban tévelygő európai ember értelmét is, hogy ez is rátaláljon a kivezető útra. Feltámadt Keyserlingben a próféta, akinek ettől kezdve minden szava attól a tudattól van áthatva, hogy neki, aki önmagukra tudja eszméltetni az embereket, vállalnia is kell ezt az öneszméltetést.

Ezt a feladatot kívánja szolgálni a Keyserling alapította darmstadti Schule der Weisheit is, ahol bölcsünk szívesen érintkezik mindazokkal, akik úgy érzik, hogy az önmagukra eszmélésben segítségükre lehet Keyserlingnek a jövő felé feszülő dinamikus világszemlélete. Mert Keyserling azok közé tartozik, akik meg vannak róla győződve, hogy az ember önmaga tartja kezében sorsának jövő fordulóit, de csak úgy, ha ismeri azt az „értelmet”, amely e sors előtt ott lebeg lehetőség gyanánt. Ez a megismerés megkönnyíti az új világ megszületését, megrövidíti a vajúdas fájdalmas korszakát. Hogyne volna tehát jötevője az emberiségnek az a bölcs, aki segítségére siet itt embertársainak!? Ilyen segítő akar lenni Keyserling, aki úgy áll ott a jövő feladataira eszmélő emberek mellett, mint egykor Sokrates azok mellett az athéni ifjak mellett, akik az ő varázsos hatására örök rabjai lettek a filozófia démonának. De a darmstadti iskola feje megveti a fogalomhüvelyezést, ellensége a diszkusszióknak, amelyből nem megértés, hanem csupán harc keletkezik. E helyett az elmélyedő meditációt kívánja meg híveitől s legszívesebben a psychoanalízisre, meg az indiai yögára gondol. De legjobban azt szeretné, amiről különben félig nyíltan, félig titokban meg is van győződve, ha valami mágikus erő sugároznék az ő személyéből a hallgatóságára, amelynek a hatására ezek új emberekké válnának. Éppen ezért a darmstadti iskola nem olyan akadémia, ahol a tanítványok azért

jönnek össze, hogy szóvalánul meghallgassák a Mester beszédét. Itt nincsenek állandó előadások és a Mesteren és titkárán kívül senkit sem találunk állandóan az iskolában. Minden év szeptember havában tartja a Schule der Weisheit a gyűléseit, ahol meghatározott tárgykörben a Keyserling által meghívott előadók tartanak előadásokat. A Mester maga csupán arra szorítkozik, hogy a maga kontrapunktikus methodusával a megnyitó és befejező előadással egyetlen akkordba foglalja össze az elhangzott eszméket. Nem akar tekintély lenni, mert tekintélyeket maga sem ismer, hanem rábízta mindenkire, hogy a nyert hatások alatt önmaga találjon rá önmagára, mert abban a meggyőződésben van, hogy mindenkinek magának kell a saját megváltásának az útjára rátalálnia. Iskolájának sem az a célja, hogy tanítványokat neveljen az iskolának, hanem cselekvő embereket akar formálni az életnek, a történetnek, a társadalomnak. Ez a filozófus két nagy gondolatnak él: az emberformálásnak és a világhaladás munkájának. Abban a hitben van, hogy a világ az értelem megvalósulása. De az értelem önmagában erőtlen valami. Emberek azok, akikben testet ölt és ezeknek az embereknek az akarata viszi bele a maguk értelmét a világ valóságába. Mindennél fontosabb tehát, hogy olyan embereket képezzünk, akik beletudnak látni a történet folyamának értelmébe és akik ezzel a tudattal mernek cselekedni és merik embertársaikat a jövő felé vezetni. Kontrapunktikus módszere itt is érvényesül, mert azt tanítja, hogy a világfolyamatban az új mindig az ellentétek, a feszültségek kiéleződéséből születik meg. Minden organizmusban ilyen feszültség áll fenn az egyes funkciók között s éppen ennek tulajdonítható a szervezet élete.

Még mindig nagyon kevesen tudják, – mondja Keyserling – mily kontrapunktikus módon folyik le a történet. Éppen azért, mert a tömegek most hallatlan mértékben győztek, egy kimondottan arisztokratikus korszaknak megyünk szembe. Mivel most szinte egyedül a mennyiség dönt, a mennyiség a jövőben többet fog jelenteni, mint valaha. Éppen azért, mert ma a tömeg mindennek látszik, a jövő nagy sorsdöntő elhatározásai kicsiny körökben fognak eldőlni. E kevesek reprezentálják a jövőt s ezeknek a lelkére kíván bölcselőnk hatni. Kevésbe veszi a múltat, mert csupán a jövőt szereti s nem érzi azt, hogy utód, mert ő akar lenni. Szerinte sohasem volt az emberiség olyan fiatal, mint most és sohasem volt benne nagyobb készség arra, hogy újra kezdje az életet. Az igazi történet velünk kezdődik! – ez Keyserling meggyőződése s ennek az előkészítése az ő legsajátabb feladata. S aki e bölcsességtanító könyveit elolvassa, csakugyan ámulva áll meg az előtt a lelki energia előtt, amely könyveinek lapjáról épp úgy árad felénk, mint személyes valójából. Ez a szerző csakugyan a szíve vérével írja könyveit s éppen ebben rejlik hatásának legnagyobb titka. No, meg abban is, hogy olyan témái vannak, amelyek valamennyiünknek sok nyugtalanságot okoznak és nála úgy érezzük magunkat, mintha csakugyan helyettünk gondolkodnák ezekről a dolgokról.

Soha nem érezte az európai emberiség jobban, mint e nagy világégés után, hogy sorsa egy új forduló küszöbére jutott. Ezért mindnyájan vágyunk bepillantani a jövő titokzatos zárai mögé, hogy kielégítsük nyugtalan lelkünknek a bizonyosság után való szomjazását. Valami eschatologikus hangulat vett rajtunk erőt és ez hajt bennünket az olyan prófétákhoz, mint Keyserling is, akik azzal kecsagetnek bennünket, hogy felpattantják előttünk a jövő zárait. A darmstadti bölcs talán abban a hitben van, hogy ő ebben teljesen új úton jár, pedig nem más, mint a modern kor szellemének epigonja. Ezt a modern szellemet ugyanis éppen az a jellemvonása különbözteti meg minden más kor szellemétől, hogy a jövőt kiszámító és azon uralkodni vágyó akarat dominál benne. A modern természettudománnyal hatalmunkba kerítettük a természetet, de idáig még minden abbeli törekvésünk kárba veszett, amelynek az emberi lélek fölött való uralom megszerzése volt a célja. A világmechanizmus titkait feltártuk, de idáig még nem találtunk olyan kulcsot, amely a lelki mechanizmus zárját is nyitotta volna. Vagyis: a modern kultúra napjainkig különösen azokat a törvényeket kutatta, amelyek a külső természetre irányuló hatalmi akarat szolgálatába voltak állíthatók. De Keyserling és a mai parapsychologia már mintha azokra a törvényekre figyelnének, amelyek egy benső élet- és lélek-technika megvalósításának lehetnének az alapjai. Egyelőre még Indiába mennek értük, ahol Keyserling is ráismert a lélektechnika lehetőségére.

De bizonyos, hogy e törekvések is csak itthon fognak önmagukra találni. S ahogy itthon alkottuk meg a természetet meghódító modern természettudományt, itthon kell megalkotnunk ezt a lélektechnikát is. Sem az indiai yoga, sem más hasonló keleti bölcsesség nem szolgáltathatja azt a célt, amit mi európaiak akarunk elérni vele.

S ezek a gondolatok egyúttal rávilágítanak Keyserling paradoxonára is. Mikor éppen az itt

olvasható munkájában a soffőrt állítja oda, mint a mai kor típusát, benne a világ elmechanizálásának az eredményét jelöli meg. A jövő feladata volna e mechanizációtól való menekülés. Az pedig, amit Keyserling akar, nem más, mint ennek a mechanizációnak, a praktikus-technikus intelligencia uralmának kiterjesztése olyan területre is, amely eddigelé ennek az uralomnak ellenállott.

De talán éppen ez a paradoxon teszi ezt a könyvet olyan érdekessé és igazán izgató olvasmánnyá. Léleketünköt visszafajtvá követjük vezetőnket azon az úton, amelyen a történet lehetőségeit tárja föl előttünk és pedig oly módon, hogy csak akarnunk kell és mindez valósággá is válhat. Az ilyen könyv jótétemény, mert nevelője az emberi felelősség tudatának és erősítője annak az akaratnak, amelyen fordul meg a jövő. Az emberiség története eddig a legkisebb ellenállás irányában haladt, tehát anorganikus princípiumot követett, Keyserling az erőfeszítés szükségességét hirdeti és bizalmat önt olvasóiba az emberi erő nagysága iránt. A múlt rossz volt, mert nem volt egyéb, mint az elmulasztott alkalmak sorozata, a jövőnek jobbnak kell lennie, ha lesz bennünk bátorság, hogy akaratunkat józan és számító reálpolitikával latba vessük annak az értelemnek irányában, amelynek meg-valósulhatását felismertük. Az a nagy ember, aki intuitíve belátja, mi a korának értelme és aki ezt az értelmet meri aztán akarni is.

A régi világ individualizmusa atomizálta az embereket, darabokra tördelte a társadalmat és ezért többet törődtek az emberek önmagukkal, mint a nagy egésszel, amelynek részei voltak. Keyserling azok közé tartozik, akik segítenek nekünk abban a nagy megváltó feladatban, hogy életünket ismét tudatosan belefoglaljuk a nagy egészbe, a világtörténetbe. S ha nagy ember mindaz, aki embertársait segíti abban, hogy a maguk kicsiny érdekei fölé emelkedő összefüggéseket tudjanak meglátni, akkor e könyv szerzője is közéjük tartozik. Kétségtelen, hogy van benne valami primitívség, az erő primitívsége, amely annyira idegen minden teoriától. Az ő tudása nem merül ki önmagában, hanem megvan még az őseredeti jellege. Ez a tudás nem logikai tépelődésekből születik meg, hanem a lélek ős adottsága és éppen azért arra való, hogy tette realizálódjék. Keyserling tudása személyiségének akcióközpontja: nem hozzá vezet, hanem belőle fakad minden cselekvése. Bölcsessége nem halvány elmélet, de vitális és praktikus alkalom a cselekvő életre. És éppen ez az, ami megkapja benne az elméletekben kifáradt és a tettek mámorában elmerülni vágyó mai embereket. Életének értelmét abban keresi, hogy ránevelje embertársait a kezdeményezés bátorságára, amely szabadon vállalt felelősséggel veszi magára egy jobb jövő és egy új kultúra megalkotásának istenien szép feladatát.

Keyserling azonban jól tudja, hogy ez a jövő csak az egyesek közös erőfeszítéséből jöhet létre. Mindenkinek megvan benne a maga külön feladata s annak, aki az óhajtott jövendő hordozója akar lenni, nem azt kell kérdeznie, „mi lesz?“, vagy: „mit tegyünk?“, hanem azt, hogy „mit kell nekem tennem?“, mert a nagy egész helyzetének megváltozása a molekulák helyzetváltozásától függ. Az önbizalom és az önfelelősség fölemelő gondolatát hirdeti tehát Keyserling filozófiája s ezek olyan értékek, amikkel mindenki csak gazdagabb lehet.

Nagy József.

BEVEZETÉS.

Az utókor a kortársakat, amennyiben részük van az általános életben, mindig egy szellem gyermekeinek látja. Bármekkorák is a mindenkori különbségek és ellentétek: összetartoznak, mint egy magasabb egység komplementer részkifejezői. Amit tehát az utókor mindig újra fölfedez, azt a jelen egyenesen megelőzheti. Így ezt a könyvet azzal az igénnyel vezetem be, hogy tartalma, amennyiben igaz és értékes, több mint személyes gondolkodásom terméke: részkifejezője az egy személyfölötti szellemi mozgalomnak.

Hogy ez a tétel általában hogyan értendő, azt ez a könyv első fejezeteiben maga is kifejti, azonkívül, némileg más szempontból, bevezetésem Berdjajev A történelem értelme c. művéhez. Itt egészen határozott dologról akarok beszélni. Ha összehasonlítjuk egymással azokat a szellemeket, akiknek ez a kor bebizonyíthatóan történelmileg hatékony, eleven impulzusokat köszönhet, pl. Spenglert, Frobeniust, Freudot, Jungot, Couét, Bergsont, Le Bont, Lenint, Mussolinit, Wellset, Bemard Shawt, azt találjuk, hogy bármennyire különböznek is egymástól, bármilyen különböző területeken működnek és tevékenykednek is, egyszer mindegyikük azt is képviselte, amit a többiek, ha nem explicite, legalább is implicite, még pedig leginkább ott, ahol közvetlenül az ellentétet képviselte, mert ebben a polárisán elrendezett világban az ellentétek olyan szükségszerűen függenek össze, hogy aki valami határozott pozitívumot állít, az tulajdonképpen ezzel egyidejűleg annak negatívját is állítja. Bizonyos, hogy a jövő tudósai ki fognak még mutatni egyszer olyan prioritásokat, amelyekről tanulmányaik objektumai nem is álmodnak. Több mint valószínű, hogy emellett olyan kölcsönzéseket fognak megállapítani, amelyek az élők között, ha valaha rájöttek volna, okvetlenül a legerkeseredettebb harcokat váltották volna ki. A valóságban úgy állnak a dolgok, hogy azok, akiknek valami új jut az eszükbe, éppen olyan határozott értelmi összefüggésben állanak, mint amennyire a többiek hasonlítanak egymáshoz azonos műveltségük alapján. A természetben szellemi téren sincsen ugrás. Újító az az ember, aki egy adott kiinduló pontból kis útrészt tesz meg fölfelé vagy előre. Aki korát megelőzte, az mindig csak néhány nemzedéket előzött meg, ami az összefüggésben nem tesz ki nagy különbséget és iránya a múltban mindig elő volt készítve. Ezzel megdőlt az abszolút eredetiség pusztja lehetősége. Ahhoz, hogy valaki újat tudjon mondani vagy tenni, ahhoz tudatosan vagy tudattalanul, de ismernie kell a meglévőt. Ezért azokon a területeken, amelyekre érvényes a haladás fogalma, eltekintve a legelső kezdetektől, senki sem alkotott újat, mielőtt tanult volna. Fiatalkorú civilizációk, amelyek régiek keretén belül működnek, ezért nem teremtenek hosszú időnkig újat, bármennyire tehetségesek is képviselői. Ha azonban valaki fölismeri vagy megtestesíti a lehetséges „új” alapját, semmi esetre sem képvisel kizárólag eredetit. Történelmi jelentőség esetében ehhez egy további tényező is járul: Korát vagy az utókort egyedül az tudja vezetni, aki annyira közelfekvő dolgot képvisel, amit a többiek a maguk előfeltételeik alapján is belátnak, mert mindenki csak azt követi, aki a maga tudattalanjának céljait fejezi ki. Ezek a megfontolások most már nem csak azt értethetik meg, hogy egyugyanazon kor teremtő szellemei, valahányszor megfelelő tehetséggel egyugyanazon területek felé fordulnak, hasonlóhoz vagy értelmileg összefüggőhöz jutnak, hanem azt is, hogy arra kell jutniok. Spengler alapeszméi nemcsak Frobeniusnak jutottak eszébe önállóan (és előbb), hanem tudom, hogy több más kutatónak is. Fascizmus és bolsevizmus, absztrakt szemlélve, különböző előjelekkel ugyanazt képviselik és bizonyos, hogy ez a két sarkalatosán ellentétes mozgalom egymástól függetlenül, különböző gyökerekből fejlődött. Éppen így a couéizmus is egy különleges esete annak, amit én „értelem-megvalósulás”-nak nevezek; „értelem-filozófiát” ma különböző filozófiai iskolák művelnek. Ebből következik, hogy a prioritás kérdése az élet szempontjából nem nagyon jelentős, ami valakinek eszébe jutott, az más valakinek is eszébe juthatott volna, de lehet, hogy valóban eszébe is jutott. Minden jelentőségét elveszti azonban, ha az ember tisztában van a következőkkel: Senki sem

képviselhet hatékonyan olyan dolgot, ami személyéhez nem illik, mert egy szellemi impulzus életerejére egyedül a „kin” és nem a „min” múlik. Ezért mindenki csak olyan gondolatokkal teremthet életrevalót, amelyek személyének megfelelnek. Ezek aztán kétségtelenül az övéi, akár neki magának jutottak eszébe, akár átvette őket, mert kitalálni és megérteni metafizikailag egyet jelentenek, előbbi előnye egyedül tapasztalati téren van, ahol minden „értelmenek” a metafizikumban van ideális helye. Hogy ez így van, azt minden nem-eredetin végzett ellenpróba bizonyítja. Az ilyen emberek plagizálhatnak ugyan a szó szoros értelmében és utánozhatnak, de elevenen hatni az idegen dologgal nem tudnak. Hiszen az idegenen keresztül mindig a magukét mondják, akár valami egészen sajátos módon félreértik az átvettét, akár megölik annak éltető szellemét azáltal, hogy egyedül lehetséges testüket rombolják szét, akár kiszakítják az egyest a helyes összefüggésből. Ezért sikerült olyan könnyen a későbbi kutatásoknak megállapítani a jelentős gondolatok tulajdonképpeni megteremtőit.

Ha tehát így a jelentős elméknél az eredetiség kérdése a szó szokásos értelmében lényegtelen, min alapszik, akkor az egyes ember különleges jelentősége? A tehetségtől itt eltekinthetünk, ennek föltételezése magától értetődik. Értelmetlen dolog volna azt állítani, hogy tehetségtelenek is képesek rendkívüli teljesítményekre. Ha van az egyénnek különleges jelentősége, úgy ez azon alapszik, hogy különleges beállítottságánál és képességeinél fogva a továbbfejlődés határozott, általános jelentőségű lehetőségeit a többiekénél jobban ismeri föl és gondolatokkal és tettekkel jobban is tudja azokat kifejezni, úgy hogy nagyjában az összesség egy szervének szerepét játssza. Történelmi nézőpontból így áll a dolog és nem másképp, mert az egyes ember egyes volta magában véve nem bír értékkel másokra nézve. Csak a szemünkkel látunk, csak a fülünkkel hallunk. Ebből azonban az is következik, hogy a jelentőség egyértelműleg kapcsolódik azon terület határainak, amelyet egy határozott szerv segítségével fogunk föl és befolyásolhatunk és ezáltal saját képességünk határainak helyes megismeréséhez. Mivel a tehetségek közül csak kevesen ismerik föl helyesen „tevékenységük természetes körét”, csak nagyon kevés számottevő ember van a történelemben, aminek oka nem abban keresendő, hogy a tehetségek talán túlságosan egyoldalúak. Amennyiben többre vagy másra vállalkoznak, mint ami bennük van, saját maguk korlátozzák teremtő lehetőségüket, mert egy képesség produktivitása teljesen a személyiség magjára és az általa fölfogott környező világra irányuló helyes beállítottságon nyugszik. Természetszerűleg mindenki egyoldalú, mert senki sem egyformán ügyes mindenben és minden fény csak korrelatív árnyékát veti. Ha azonban valaki helyesen ismeri föl képességének határait és úgy állítja be magát, hogy csak azokból az előfeltételekből kiindulva alkot, amelyek fölött valóban és hatékonyan uralkodik, akkor olyan viszonyba kerül az emberi közösséggel, mint a szem a testtel és tulajdonképpen nem is lehet, hogy ne végezzen mindenki számára értékes és serkentő munkát. Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy nemcsak a legtöbb alkotó, hanem főleg a legeslegtöbb kritikus is félreismeri ezt a tényállást. Ezek úgy látszik egyáltalában semmit sem tudnak arról az elemi igazságról, hogy lehetőségek és határok szervesen összefüggnek egymással, hogy pl. a befelé forduló ember nem tud kifelé közvetlenül hatást gyakorolni, mert képessége átélést és nem kifejezést föltételez, és megfordítva, a kifelé forduló azt, amit maga magában átél, akarja átvenni a többiekre és éppen ezért az számára nem abban a mértékben és értelemben élmény, de hogy azért ez a két dolog egyforma mélyen gyökerezhetik. Ép így nélkülözik azt az elemi belátást, hogy a közösségben csak a pozitív számít, amiért nem csak értelmetlen, hanem hiányos felelősségérzet jele is, ha azoknál a ritka elméknél, akiknek egyáltalában van lényeges adnivalójuk, mindig csak azt hangsúlyozzák, aminek teljesítésére nem képesek. Ezáltal pozitív hatásukat csökkentik.

Ezekből az általános megfontolásokból folyik az itt következő vizsgálódás különleges jellege. Miután egész életemben folyton azon voltam, hogy tevékenységem természetes körét helyesen ismerjem föl és ezen belül azután helyesen állítsam be magam, azt hiszem, ma már

ott tartok, hogy nagy általánosságban azt képviselem, ami valóban vagyok és a dolgokat csak abban a perspektívában szemlélem és mutatom, amelynek valóban ura vagyok. Ezért úgy gondolom, hogy a közösséget, mint szerv szolgálhatom. De csak egy szerv vagyok a többi között és ezért csak bizonyos dolgokat vagyok képes úgy fölfogni, hogy föladatomnak tarthassam azokat másnak megmutatni. Ennek a munkának a történelem és kultúra pszichológiai alapjai képezik tárgyát. Ezért szükségszerűen sokáig ugyanazon az útvonalakon halad, mint Spengler, Frobenius és Jung. Másrésztől azonban alig találok alkalmat és ha igen, akkor is csak mellékesen, hogy ezen szerzők különleges fölfogásával foglalkozzam, mert az én problémámhoz nincs szükség az ő kérdéseik eldöntésére. Azonkívül nem is érzem magam hivatva tulajdonképpen állásfoglalásra, mert hiányzik belőlem a kultúrmorfológusok és lélekpaleontológusok sajátképpen tehetsége és akiből ez hiányzik, annak kritikája éppen ezen a területen nem lehet mérvadó. Kérdésem nem is kívánja az eugenetikai és a fajprobléma tárgyalását. Hogy azonban mennyire nem ismerem félre ezeknek nagy fontosságát, bizonyítja a Házasság Könyvében megjelent értekezésem A helyes hitvesválasztásról. De azok a szempontok, amelyekhez megoldásuk vezet, semmit sem változtatnak megállapításaim érvényességén, amennyiben azok helyesek. Itt éppen ezek a primer jelentőségűek, amiért is a fajhigiénikusnak, ha jó eredményt akar elérni, ezekhez kell majd igazodnia. Kérdésem végül nem kívánja a sorssal való foglalkozást sem a kozmikus-asztrológiai előre elhatározottság értelmében. Bármennyire beigazolódik is e fogalom realitása, a kauzális sorok és lehető célkitűzések, amelyeket képviselek, mégis fönnállanak, azok a fátum határozott koordinátáinak értelmében, ezek mint a megvalósulásnak a Jó felé vezető útjai. Itt kizárólag csak azzal foglalkozom, ami úgy viszonylik értelmemhez, mint a látás a szemhez. Megismerésem területe az összvalóság egy különleges oldala, az értelem – vagy a logos-oldal. Amit értelemnek neveznek, az, mint alkotó princípium, minden körülmények között az élet alapjául szolgál, akár kollektív pszichológiailag, morfológiai, fajbiológiailag vagy asztrológiai, akár másképpen közelíthető meg legjobban a mindenkori tényállás. Ha helyesen fogom fel, úgy felfogásom ezen diszciplínák minden megállapításának helyességétől függetlenül is érvényes. Azután meg képességeimnél fogva nem is vagyok tudós vagy teoretikus. Az értelem megragadása, legsajátosabb képességem, amint azt az utolsó fejezet pontosabban megokolja, független minden teoretizálástól és keresztülvágja magát minden lehető tényálláson. Itt különben is csak előkészítő foka az értelem lehető megvalósulásának. Ezzel a fődologhoz jutottunk. Bármennyire képes vagyok is befelé forduló kontemplatív beállításra, itt prometheikus és nem epimetheikus, nem pathikus, hanem alkotó beállításban írok, itt nem a kozmikus sorson van a hangsúly, amelynek jelentősége előttem többet nyom a latban, mint a legtöbb ember előtt a személyes élmény, hanem az emberi szabadságon. Nem azért írok, hogy megrajzoljam, hogy mi van, vagy mi lehet, hanem hogy az legyen, ami a l e h e t ő legjobban. Még pedig történelmi értelemben véve. Ebben a tekintetben bizonyos fokig mint államférfi írok. Csak a nagy összefüggések és az emberiség nagy céljai fontosak előttem. Ezért az egyes problémáját itt csak annyiban tárgyalom, amennyiben az emberiség megújulásának célja csak az egyeseken keresztül érhető el, mert a szükséges kiindulási pont a lélek mélyén van. Aki erre szememre hányja, hogy nem méltányolom kellőképpen az egyest saját magáért, annak teljesen igaza van, de gondolja csak meg, hogy nem volt még olyan hadvezér, aki csatát nyert volna, ha csak az egyest tartotta szem előtt, nem pedig az egész nép győzelmét és hogy a hadvezéri és a lelkeszi hajlam csak bizonyos fokig függ össze egymással. Megkísértem ebben a munkában, hogy csak azokon a területeken kutassak, amelyek képességeimnek megfelelnek és hogy szigorúan azok között a határok között maradjak, amelyeket az alapvető praktikus probléma föllállítása von meg.

Aki tehát ettől a könyvtől vár valamit – miért is olvasná különben? – az hagyja jóvá lehető jelentőségének célirányos határait. Ne kívánjon narancsot az almafától. Ha azonban elfogadja, hogy lehetséges ilyen probléma, és ha elfogadja azt a munkahipotézist, hogy az a mód, ahogy

én látom és kezelem a dolgokat szervül szolgálhat saját élete számára, akkor, meg vagyok győződve róla, fáradsága nem marad jutalmazatlanul. Ha pedig abból indul ki, hogy csak azért törekszem a lehető legélesebb logikára, mert a megértés megváltoztatja az állapotot és hogy elméleteim nem öncélt szolgálnak, hanem egyedül csak arra valók, hogy az adott valóság értelmét az ész számára hozzáférhetővé tegyék és ezáltal előkészítsék az utat a mélyebb értelem gyakorlati megvalósulására, akkor ez a könyv személyesen is előbbre fogja vinni. Téves probléma-főállítások tárgytalanná válnak és ezáltal erők szabadulnak föl benne. Természetesen ehhez a könyvet elejétől végig kell olvasnia, a helyes sorrendben. Ez a sorrend lélektani megfontolásokból adódott. Először megmutatom a jövő kultúrájának útját, azután megvilágítom az új állapot értelmét, amelybe a mai fejlődésnek sorsszerűen bele kell torkolnia. Ezután megszabom a helyes fejlődés fogalmát általában, amikor is élesen elhatárolom a szabad iniciativa szerepét a magától-levéstől. Végül, miután a különleges megvilágítása előkészítette az alapvető dolog megértését, meghatározom a teremtő gondolkodás módját és jelentőségét általában, amelyet ezután mindenki maga gyakorolhat.

Végül arra akarok még rámutatni, hogy ez a könyv két másikkal együtt egy periódus terméke. Aki teljesen meg akar érteni, ne mulassza el elolvasni azokat is. Az Emberek mint jelképek, amelyben többek között Spengler példáján a jövődőlés lehetőségének és Jézusén a mágikus hatásnak értelmét világítom meg, még 1927 tavaszán jelenik meg, az Újjászületés pedig, amely egész gondolkodásom és alkotásom és ezzel együtt e könyvnek is metafizikai előfeltételeit dolgozza ki, ősszel.

A JÖVENDŐ KULTÚRÁJÁNAK ÚTJA

I. FEJEZET.

A jövőendő kultúrájának útja.

Nem is kell Spengler föltételezéseit átvinnünk, hogy belássuk, hogy a régi kultúra pusztulóban van. Csakhogy nem egyedül a nyugati, a föld kerekiségének minden tradicionális kultúrája közeledik a bukáshoz. Ez az első fejezet igyekszik megvilágítani, hogy ez miért van így és hogy a jövőnek milyen pozitív lehetőségei adódnak ebből a helyzetből.

Először is mit jelent az, hogy „kultúra”? Tulajdonképpen életformát mint a ζ ellem közvetlen kifejezését. Ez a rövid meghatározás minden előítélet nélkül mindazt magában foglalja, amit a kultúráról egyáltalában mondani lehet: hogy az az élő múlthoz kapcsolódik, tehát kötelezettséget jelent, hogy minden megnyilvánulása kettős értelemben jelkép, mert minden kultúrszerűség értelmet fejez ki és azt megfelelő képszerűségben testesíti meg, hogy kizárólagos és éppen ezért külsőleg élesen elhatárolt, hogy lényegében egységes, tehát minden egyes benne föltételezi az egészséget, arra mutat vissza. A kultúra szellemi organizmus, ez a meghatározás pedig igaz marad, akár megáll, akár nem Spengler kultúrlélek- vagy Frobenius paideuma-teóriája, vagy valamilyen más, eddig föllállított elmélet. Ebből a meghatározásból az is megállapítható, hogy egy külső civilizáció, amely nagyon könnyen kultúra is lehet, mikor nem kultúra. Akkor, ha kifejezése nem jelent semmi belsőséget, ha az előbb mondottak nem érvényesek az adott helyzetre. Ugyanez az ismertető jele, mutatis mutandis, a barbár állapotnak is. Hogy a szellemi organizmusoknak, amelyeket kultúráknak nevezünk, végeredményben mi a lényegük, azt nagyon nehéz teljesen érthetővé tenni, mert minden absztrakt gondolkodásnak a személyes szubjektum az utolsó föltételezése. De ugyanez áll minden életformára és nem utolsó sorban az individuális emberi lélekre is, amelyről, mint „egy jól ismert és jól akkreditált személyről” beszélni már Schopenhauer is óvott bennünket. Mert ez is a legdivergálóbb ösztönök és tendenciák aggregátuma, amelyeket semmivel sem könnyebb összefogni, mint akár a német nép különböző pártjait, és a tudatos Én egyáltalában nem mindegyiknek közös nevezője. Ha mégis sikerül egyesítés, úgy ez csak kivételesen történik a psyche egy tekintélyes részének kikapcsolása nélkül, amely külön életet folytat és más centrumokra vonatkozik, mint az Én. Ha az ember eltekint a lehető szubjektum kérdésétől, a dolog a kollektív telkeknél sem komplikáltabb vagy érthetlenebb és ezeknek „a kultúrák telkei” csak a lehető legmagasabb fokú kifejezései, amelyekkel olyan viszonyban vannak, mint a teljesen kiegyensúlyozott és kiművelt személyiség az őseemberrel. Formális szempontból így állnak a dolgok. Psychét psychétől nem választanak el áthatolhatatlan válaszfalak, mint testet testtől. Mindegyik tudattalanja éterhez hasonlóan összefügg egymással. Minden tudatos együttlét természetszerűen igazi egységet teremt, amely az egyeseket másokká alakítja át, mint voltak. Amit e téren a házasság produkál, az csak legmagasabb kifejezése annak, ami minden személyes beszélgetésben, minden konferencián történik. Így minden pillanatban keletkeznek igazi kollektív lelkek és a kollektív annál erősebb lesz alkotórészeinél, minél több oldalú és tartósabb a viszony és minél inkább lép föl mint egész más kollektivitásokkal szemben. Ezért a kultúrák lelkének fölvételénél, ha az ember a tényt magát nézi, egyáltalában nem követelményekről van szó, hanem kétségbevonhatatlan valóságoknak egy többé-kevésbé szerencsés kifejezéséről. Egyedül ez fontos itt nekünk. Teljesen függetlenül Spengler vagy Frobenius elméleteinek helyességétől, kollektív állapotok, tehát kultúrák is, tekintet nélkül arra, hogy elsődleges vagy másodlagos

műveltséget jelentenek-e, igazi önálló életegységek.

Mint ilyenek természetesen a keletkezés és elmúlás törvényeinek vannak alávetve. Nincs eleven dolog, ami ne volna állandó változásban, nincs eleven dolog, amelynek határozott kifejezése a lehető továbbfejlődés értelmében ne volna belsőleg elhatárolva. A kultúrák elpusztulnak, ha kimerültek, ha az „értelem”, amelyet megtestesítettek, megtalálta legmagasabb kifejezését, úgy hogy meg kell merevedniök. Ez az ő természetes haláluk és az ilyenféle végre helyezte Spengler a fősúlyt. Rendszerint azonban már előbb is elpusztulnak, akkor, ha más életformákkal kerülnek érintkezésbe, amelyek egységüket szétfeszítik. E helyen válik csak különösen világossá, mennyivel célszerűbb a tények értelmét határozottan megszabott teóriáktól függetlenül szemlélni.

Végeredményben bármi legyen is a kultúra, komponensei különleges egyensúlyi helyzeténél fogva megvan a jelenségek világában. Épp úgy, mint ahogy az egyes lélek határozott állapota bizonyos pszichikai elemeknek bizonyos fajtájú összefüggéséhez abszolút módon kapcsolódik, úgy kapcsolódik a kollektív léleké is. Mindegyik úgy él, ahogyan van, bizonyos egyensúlyi helyzetekben lévő bizonyos alkotórészek megléte által. Túlélheti annak változásait, mint ahogyan az egyes is azonos maradhat önmagával állapotainak minden változása és metamorfózisa közepette is, de itt is, ott is csak egy bizonyos határig. Ha ezt átlépi, meg kell bomlania az egységnek. Nos, ebből érthetjük meg, miért haldoklik és miért kell haldokolnia a földön minden átvett kultúrának: a történelmileg meghatározott emberek pszichikai állapota annyira megváltozott, hogy a szokásos értelemben vett egységesítésre többé nem képes. Ez a változás pedig abban áll, hogy a lélek szövedékében a hangsúly az átvihetetlenről végleg az átvihetőre tevődött át. Minden eddigi kultúra súlypontja az irracionálisban, az ösztönösben, az érzelemszerűségben, az alogikusban, az Eros-szerűben volt és az irracionális lényegében átvihetetlen. Itt monas-ról monasra hiányzik minden lehető átmenet. Ebben a tekintetben primitív kultúrák valóban annak a képnek felelnek meg, amelyet az ember a növényi életről alkot: térhez és időhöz kötöttek, mint típusok képtelenek a változásokra, kívülről átvehetetlenek. A szellem, legtagabb értelmében, a lógóstól az intellektusig, ezzel szemben lényegében átvihető. Értelmesen megfogalmazott igazság mindenki számára egyformán érthető, az értelem áttör minden korlátot, az értelem – ez a tovább nem magyarázható ősi képesség – alapján az idegen lélek megértése, ami által megszünteti a különbeni kizárólagosságot. Minél tovább fejlődik most már a szellem, amely processzus igazi növekedést jelent, annál nagyobb jelentőségű lesz az átvihető az átvihetlennel szemben. Ezért már nem egész jogos az antik kultúra kizárólagosságára fektetni a fősúlyt. Ha az akkor ismert világ hellenizálódhatott vagy vallási tekintetben hebreizálódhatott, ha azóta mindnyájan részesei vagyunk a görögségnek vagy a zsidóságnak, úgy ez a körülmény jelentősebb, mint eredeti átvihetetlen, egyetlen volta volt. Mégis találó Spengler fölve minden eddigi kultúrára, mert, hogy visszatérjünk alapvető kiindulásunkra, formái egyiknek sem voltak magukban véve életképesek, csak mint egy már meglévő egységes szellem kifejezései. Hellenizáció és hebreizáció csak annyiban volt lehetséges, amennyiben az élő görög vagy héber szellem vagy közvetlenül meghódított egy kultúrkört, vagy mint a kereszténység, mint eleven örökség részese volt egy új szintézisnek. Hogy az alapján magában véve átvihető valóban egyedül magáért került is át, vagy hogy egyáltalában folytatott önálló életet, arra az eddigi történelemben még nem volt példa. Mert a keresztény kultúra, hogy átvehető legyen, megtérést föltételezett, a XVIII. század szociális kultúrája részvételt az akkori európai társadalom eleven szellemében. Általában véve: minden eddigi átvétel előfeltétele valamilyen formában eleven tradíció volt. Ezzel szemben az emberiség mai állapota gyökeresen más. Az intellektus, amely analóg értelemben fejlettebb, mint az ember agyveleje, szemben azzal, ami a növényeknél az idegrendszer szerepét játsza, emancipálódott minden tradicionális megkötöttségtől, a tudat központosodott benne és ennek a régen megkezdett átcsoportosításnak végeredménye az volt, hogy az emberi élet az

átvihetőtől mint olyantól nyeri jellegét. A valóságos pszichikai szervezet valóságos központja ma máshol van, mint azelőtt, amikor az eddigi kultúrák támadtak. Hogy ez mit jelent, azt legjobban megvilágítja, ha szemügyre vesszük a világ technizálását. Tévesen vetnők föl a kérdést, ha a hangsúlyt a technika barbarizáló hatására tennénk. Kétségtelen, hogy az alkalmazhatóság korlátlan lehetősége, függetlenül tértől, időtől, vagy más egyéb megkötöttségtől, amely a tiszta technika minden termékére fönnáll, ellentmond a szokásos értelemben vett kultúrjelenség pusztá fogalmának. Ami mindenütt és mindig mint életforma lehetséges, az az eddig érvényes föltételek között esetleg nem mindig a szellem közvetlen kifejezése. De nem ez a fő dolog. Kultúra ideális értelemben, amint azt a történelem tanítja, minden más inkább, mint szükséges életforma. Másrészt viszont bizonyosan nem igaz, hogy a mai civilizáció állapota befejezést jelent, ellenkezőleg, a népvándorlás óta nem volt az emberi nem ilyen fiatal, hiszen éppen fiatal vagy megifjított tagjai testesítik meg ma a haladás elhatározó tényezőit. Az a fontos, hogy az ember szellemi organizmusa az intellektus irányában annyira kiszélesedett, hogy ebben a pozitív értelemben vett változás miatt kell elpusztulnia minden régi kultúrállapotnak. Egy tökéletesség sem éli túl elemei önálló továbbnövekedését és ha közülök csak egyik is átalakító és messzeható erejű, el kell pusztítania az átalakulásra képtelent. Ezt a folyamatot illusztrálja igen világos szemléletességgel a technika diadalútja. Ahová a technika elhatol, ott sehol sem képes a technikaelőtti kor életformája tartósabb ellenállásra. Európában ezt ma legékesebben Anglia és Franciaország azon körei bizonyítják, amelyeknek érett kultúrája legtovább állt ellent a felbomlásnak, úgy hogy teljességgel lehetetlen mint mozi- és rádióbarátnak, mint kilométerfalónak, aviatikusnak és természettől fogva globetrotternek olyan életformák közt megmaradni, amelyeknek lehetősége szoros belső és külső határoktól függött. Ezeknek legfiatalabb képviselői apáikkal szemben új, tradíciómentes és minden megterheléstől független emberek. Szélsőséges formában ugyanez a tényállás mutatkozik az Európán kívüli világban is. Amíg Európában, ahol a kultúra haladása végül is a technikát teremtette, bizonyos pontig lehetőnek látszik az új és a régi keveredése, addig ott a technika szinte feltarthatatlanul borotvál le minden régi hagyományt. Még pedig olyan örült gyorsasággal, amelynek, ha okát tudjuk, teljesen világossá válik előttünk az egész folyamat értelme is. Ez az ok pedig az, hogy a technika nem valami rendkívüli dolog, hanem egészen természetes. Épp úgy, mint a matematikai igazságok magukban véve természetesek, mert minden emberi test és szellem számára immanensek. Ebből érthető, hogy éppen kultúrátlan rétegek és népek számára a legkönnyebben megérthető. Amerika technizálódott leggyorsabban, mert lakói e folyamat kezdetén a legkultúrátlanabb nyugati nép voltak. Ma a szélsőséges technizálódás a fiatal keleti népeknél talál legkisebb ellenállásra. A való tényállás számomra azon az emlékezetes napon vált világossá, amikor láttam, hogy akkor hároméves, technikailag egyáltalában nem különösen tehetséges kisleány minden további nélkül megértette az automobil alapsajátságát, amely számomra még mindig misztérium. A technikai találmányok valóban természetesek, akár a matematikai igazságok. Csak egyszer kell rájönniök az embereknek. Ezt először és önállóan megtenni természetesen nem mindenki tudja, de nem kell, hogy mindenki feltaláló legyen. Egy ismeret természetessége vagy távoleső volta mindig abban nyilvánul, hányan értik meg azt minden további nélkül azok közül, akik elé odaállítják. A technika az emberiség nagyobb százaléka számára érthető, mint a kőkorszaktól kezdve bármily kultúrvívmány. Nemsokára nem lesz egy ember sem a földön, aki ha képességei nem maradnak a normális alatt, ne olyan egyszerűnek látná a szikratávíró, mint az egyszerűet. Ezzel a rövid elmélkedéssel azt akartuk bizonyítani, hogy a világ minden technikaelőtti állapota fölött megkondult a lélekharang és hogy azok, akik prédikálják „a visszatérést a technikától”, semmi egyebek, mint rossz romantikusok. Nemcsak azért, mert lehetetlen megállítani egy fejlődést, amely a tömegnek érthető, ott, ahol a tömegek határoznak, hanem elsősorban azért, mert a technika valami pozitív dolog, egy lépéssel előbbreviszi a szellem

győzelmét a természet fölött, az emberiség lelki lényének magasabbfokú kialakulását.

Ezzel vissza is térünk kiindulási pontunkhoz. A technikai haladás az értelem fejlődésének egy speciális kifejezése. Amit az elér, az általában szükségképpen erre is áll. Amit az értelem szül, az mindenütt az egyedüli igazán érthető és alapjában csak az érthető természetszerű. Minden feltalált új igazság tehát csak Columbus tojása. Ha a lélek szövevényében a hangsúly az értelmi oldalon van, úgy az érthetőség lesz minden toborzóerő főmozzanata. Amit nem lehet megmagyarázni, azt, mint előítéletet elvetik, ha csak más úton nem bizonyítja be valóságát, amely bebizonyítás maga részéről egy értelmi szükséglet kielégítése. Ez az oka annak, hogy a modern tömegek közül csak azok ragaszkodnak hagyományos hitükhöz, akiknek élete számukra megmagyarázhatatlan dolgoktól, teszem azt az időtől függ, mint pl. parasztok, hajósok stb., míg a gyári munkásság ellenségesen fordul el tőle. Ugyanez a körülmény magyarázza meg, hogy Istent miért éppen a vallásos Oroszországban sikerült olyan tökéletesen detronizálni és hogy miért éppen ott olyan közérthető a marxista történelmi felfogás, amely egyedül néz egyszerre a legrövidebbre és a legracionalizálhatóbbra, még azok számára is, akik nem régen még a legrégebb hitformák bilincseiben éltek. Minden irracionális lényegileg megmagyarázhatatlan, ha az értelem megteremt a valóság kritériumát, úgy annak mindaddig valótlannak kell látszódnia, míg az értelem nem válik annyira fejletté, hogy értelmét is felfogja. Az irracionálisan nevelkedett életformában pedig, a pusztán intellektus szempontjából, mi nem született, mi nem terhes az előítélettől? Egy brahman, aki a tengeren túlra utazik, csakhamar elveszti a kasztját. Teljes joggal: az előítéleteknek az a finom szövődése, amely a hagyományos brahmán-típust teremti, nem tud ellentánni a friss levegőnek. Kevésbé extrém módon, de értelmét tekintve így áll a dolog minden eddigi kultúrátípusnál, mindnyájan előítéletek teremtményei. Természetesen csak azok szempontjából, akiknek tudatos életét egyedül az intellektus határozza meg. De ma ezekből állnak a tömegek és a továbbiakig ezeken nyugszik a történelmi jelentőség. Még pedig megint az értelem fokozott fejlettségének következtében. Ha a fő-hangsúly az átvihetőségen van, úgy szükségesszerű, hogy jelentősége a számmal arányban növekedjék. Már pedig a legnagyobb szám éppen a technika, a mechanisztikus-materialista gondolkodás átvihetőségei iránt a legfogékonyabb, ami olyan cirkulust alkot, amely már magában véve elég, hogy a modern világban annak az ideának biztosítsa a hatalmat, amit a tömegek képviselnek. Kapcsoljuk össze ezt az utolsó tételünket a többiekkel! Ha minden kultúra egy konkrét lélekállapot kifejezése, akkor kultúra in abstracto csak akkor lehetséges, ha pszichológiai állapotánál fogva *egy* azt megtestesítő konkrét típus dominál. A valóságban minden eddigi kultúra addig állt fenn kizárólagosan, amíg az azt képviselő ember élt. Ha kihalt, befejeződött a kultúra is, ha a biológiai alap változatlan maradt is. Milyen típus testesíti meg a mai tömegszellemet? Ez a típus a s o f f ő r - t í p u s, amely nem kevésbé határozza meg a mi korunk tömegét, mint a pap, a lovag, a gavallér másokét. A soffőr a technizált primitív ember. A technikai képesség közeli rokona a vadak tájékozódóképességének.

A technika, mint olyan, magától értetődő, a fölötte uralkodás minél primitívebb, annál erősebben ébreszti föl az emberben, a szabadság és hatalom érzését. Ilyen körülmények között egyenesen természetes, hogy az emberek többsége ma a soffőr-típus felé orientálódik, hogy minden gyerek először is soffőr akar lenni, (gyakran mérnököt mond, de elsősorban soffőrt gondol) és hogy a keletkező új világ első reprezentatív típusai, a szellemi vezérek kivételével, különböző nevek alatt ugyan, az egységes soffőr-típushoz tartoznak. Már a régi amerikai is soffőr volt az európaival szemben, de nem tisztán, mert egy nem annyira primitív korszellemből nőtt ki, mint a mai ifjúság, amelynek elhatározó világnézete közvetve vagy közvetlenül, de végeredményben a lövészárkok életéből fakadt. De a fascista nem más, mint az olasz soffőrtípus, a bolsevista az orosz és igazán tiszta soffőr az átlagos, haladó ázsiai, innen van ezek minden hagyományellenessége és primitív hatalomvágya. Ezekből a megfontolásokból többek között egy igen fontos dolog következik, hogy tévedés volna

történelmi mozgalmakat elsősorban azok világnézete alapján megítélni. Az antik ember és később a középkori lovag teljesen tökéletes megtestesítői voltak annak az eszmének, amit vallottak.

Hasonló kongruenciát egy más típus sem képviselt soha, ami tekintettel a vallásos ideál magas voltára, természetes is. Ami a bolsevizmust illeti, Oroszországban az eredménynek a legkevesebb köze van a (kommunista) teóriához. Az eredmény csaknem kizárólag az, hogy a teória segítségével a soffőr-típus kaparította kezébe a vezetést, amely éppen Oroszországban praktikus tekintetben messze a többiek fölött áll és nem fogja magát kiszorítani hagyni, amihez természetesen azt a világnézetet kell védelmeznie, amelynek uralmát köszöni, akár jelent valamit számára, akár nem. Mint a renaissance-pápák, akik bár személyesen hitetlenek voltak, mégis a keresztyénség oltalmazóiként szerepeltek. Ezért (európai szempontból) Oroszország lényegileg akkor is-bolsevista lesz, ha egy más világnézet és egy más kormányrendszer ki fogja is szorítani a mait, mert uralmon akkor is a bolsevista típus marad. Egy eleven típus ellen pedig minden absztrakt ellenérv hatástalan. Ha egy típus hatalomra jut, mert megfelel a korszellemnek, akkor csak annak elfajulása vagy kihalása változtathat a helyzeten. Ez a folyamat pedig ezideig mindig roppant hosszú időt vett igénybe. A kihalás sora ma bizonyosan nem a soffőrön, hanem a régi kultúrtípusokon van. Ha azonban kihálnak, úgy kihálnak a régi kultúrák maguk is. Mivel minden általános állapot csak határozott, konkrét típusok segítségével folytatódik, akár a generációk az egymásra következő individuumok segítségével, az eleven tradíció pusztulásával elpusztul annak „értelme” is. Így halt meg az egyiptomi kultúra, bár a fellah ugyanahhoz a fajhoz tartozik, amely egykor fáraókat szült, így halt meg az arab kultúra, bár az arab vér ma is él. Ma a föld kerekiségének minden kultúrája elpusztul, mert az új embertípus megtagadja a hagyományokat.

A régi kultúra halála az értelem fejlődése következtében tehát valóságos fátum, mert nem jelent kevesebbet, mint régebbi embertípusok helyettesítését újakkal, akik képességeiknél fogva a régit többé nem tudják folytatni. Nézzük csak meg Európa mai fiatalságát! Megnemértésük mindazzal szemben, ami apáinknak mindene volt, oly nagy, mint emberemlékezet óta talán egy új generáció sem, vagy ha mutatnak is iránta valami érdeklődést, az csak olyan, mint az amerikaiaké a mi középkorunk iránt. Ez a tény egyedül is bizonyítja, milyen gyökeresen megváltozott az egész lelki építmény. De a régi halálának van még egy mélyebb oka is, mint az eddig említettek, és csak ez magyarázza meg a mostani vég katasztrófászerűségét, mert az antik bukása óta nem volt ilyen katasztrófális egy átalakulás sem. A pszichének a régi egységet megbomlasztó átcsoportosulása és az értelemfejlődésre eltolódott hangsúlya, legalább egyelőre, megfosztotta a tudatot az eleven mélységgel való kapcsolatától. Az élet az értelemben gyökerezik, a modern tudat számára tehát értelmetlenné vált. Ez hozza magával az önromboló-ösztön növekvő túlsúlyát az önfenntartó ösztön felett. Élni annyi, mint minden pillanatban születni „és meghalni, rombolás és alkotás együtt, úgy mint a melódiában is a hangok, amelyekből áll, minden pillanatban felhangzanak és elhangzanak. Amin a főhangsúly van, az a folyamat értelmétől függ. Kívülről nézve annyiban, hogy beteljesülése bizonyos határok közt véget vagy továbbélést jelent-e, a tudat szempontjából annyiban, hogy egy adott életirány számára értelmet testesít-e meg vagy nem. Ha igen, az építési ösztönök maradnak felül, ha nem, a halálösztönök. Mivel pedig az intellektualizált tudat, amint láttuk, elveszítette összefüggését az eleven mélységgel, kell, hogy az ember értelmetlenné lássa az életet, mert a külsőségesnek csak a Legmélyebbre és Legvégsőre vonatkoztatva van értelme. Így tehát egyáltalában nem csoda, ha korunk a népek öngyilkosságának jegyében áll. A múlt minden típusa mintha csak arra törekedett volna, hogy ballépéseivel saját bukását idézze föl. Mint ahogy Németország 1890 óta a szó szoros értelmében semmit sem mulasztott el, ami pusztulását siettetete, épp úgy cselekedett a föld kerekiségének minden elavult típusa. Ha ebből a szempontból nézzük az utolsó tíz év

történetét, csodálkoznunk kell, hogy a tudattalan, mindenütt, ahol az élet addigi formájában értelmetlenné vált, milyen céltudatosan keresztelte a tudat minden szándékát és halált hozott, ahol ez jobb életet remélt. Az élet eddigi formájában az új pszichológiai föltételek között bizony értelmetlenné vált és csak az új típusok tekinthetik úgy mint értelemteljesülést. Ez okozza más szempontból éppen a soffőr-típus vitalitását és az általa képviselt mozgalmak hatalmas erejét, mint pl. a bolsevizmusét vagy a fascizmusét. És innen kissé mélyebbre hatolhatunk az ú. n. „kultúrlélek” sötét lényébe és pontosabb képet nyerhetünk haláláról és újjászületéséről. A kultúrlélek fogalma egyértelmű egy határozott értelmi összefüggéssel, amelybe az élet rész-kifejezései be vannak sorolva, amelyet ezek képviselnek. Ahol megvan ez az értelem, ez a primer, ez teremti a tényállást. A kérdésnek erről a részéről a harmadik fejezet fog behatóbban szólni. Ha egy értelem egy meglévő anyagban többé nem tudja kifejezni magát, megszűnik, mint egy gondolat, ha a szavak, amelyek kifejezték, széthullanak, mint a lélek, ha a test feloszlik. Honnan jön azonban az új értelem látszata? Ennek empirikus előfeltétele, mint egy új lélek megtestesülésének, előbbi életegységek keresztelése. Föltétlenül ettől a kereszteléstől függ az új empirikus karaktere. Meglévő eszközök nélkül értelemmegvalósulás lehetetlen. Ahol a szülők jelleme kezdettől fogva összeegyeztethetetlen, épp úgy mint diszparát rasszok keresztelődésénél, karaktertelen produktumok keletkeznek, amelyeket a körülményekhez képest a barbárság, az alexandrinizmus, az eklekticizmus, synkretizmus vagy a vadak pusztája civilizációjának fogalma alá soroznak. Új kultúra akkor támad, ha a keveredésből egy új fix rassz aequivalense lesz. Így lett az élő katolikus egyház a késői antik synkretizmus végső terméke. Új kultúra azonban semmiképpen sem keletkezhet gyorsan, még ha egy isten is szellemi atyja. Ha nagy egyének a maguk személyében gyorsan haladnak is, a nagy tömeg csak lassan követi őket. Sokáig élhet úgy, hogy csak egyik oldala teljesebben ki, ahol a részek már a jövő értelmében fejlődtek. Innen a mai fiatalság szándékos primitiválása, egyoldalúsítása. Innen a futurisztikus bolsevizmus vagy fascizmus vitalitása. Ezért tekinthető elkerülhetetlennek a kelet küszöbön álló hosszú pszichikai, ha nem politikai káosza, ahol a nyugati szellem befogadása egy hatalmas lelki basztardképződés megindítása volt. Ebben a tekintetben, mi, európaiak szerencsésebbek vagyunk, mert ahhoz, hogy újjak legyünk, nem kell olyan rettentő mennyiségű idegen anyagot asszimilálnunk.

Nem csak az bizonyítható tehát világosan, hogy minden régi kultúrának el kell pusztulnia a földön, hanem az is, hogy miért kell ennek így történnie. Éppen ilyen alapvető bizonyossággal azonban az is megjósolható, hogy milyen új állapot fog a régi helyébe lépni. A levés és pusztulás identitásviszonyából magától adódik, hogy a régi vége egyúttal már az új születése is. Ez csak ott nincs így, ahol a vég abszolút befejezés, erről azonban, amint láttuk, ma szó sem lehet, az emberi nem ritkán volt ilyen ifjú. Természetesen nem kell, hogy a régi értelemben támadjon új kultúra, de mindenesetre előítélet ezt a lehetőséget mindjárt bukásra magyarázni. A kultúrállapotok az emberiség lehető állapotainak tetőpontjait jelzik, csak végső értelmüket adják meg az előretörés után, de a végcél kedvéért nem szabad megtagadni az utat. Nos, az újraéledés alapvonásai a régi pusztulásának motívumaiból teljes bizonyossággal levezethetők. Valamennyi régi kultúra abba bukik bele, hogy az emberi nem új pszichológiai állapotában az átvihető dominál az átvihetlennel szemben. Ennek következtében az újraszülető pozitívumnak elsősorban abban kell a régitől különböznie, hogy arra fekteti a fősúlyt, ami minden emberben közös, szemben a kizárólagossal. Teljesen téves az a felfogás, mintha a régi helyébe egy toto genere új lépne. A psyche lényegileg értelmi összefüggés, jelentősége a tényeknek megfelelően megteremtheti, fenntarthatja vagy megváltoztathatja magát. Ha egy psyche alkotórészei, mint olyanok, változatlanok maradnak is, súlyviszonyuk dönt a rezultáns kép fölött. Hasonlóan áll a dolog, mint a kémiai testeknél, ahol magától értetődően jelentősége van az elemek kvantitatív összetételének. A mai emberben az intellektuális oldal nem csak qualitative, hanem quantitative is fejlettebb, mint a

régiben. Ámde ott a kvantitatív növekedés a jelentőségeltolódás következménye. Nos tehát, hogy az általános emberi szemben minden partikulárisal – ami tulajdonképpen az átvihető és az átvihetetlen ellentéte – már ma is összehasonlíthatatlanul többet jelent, mint valaha, azt minden tény bizonyítja, ha helyesen értelmezzük őket. Honnan lenne magyarázható különben az univerzalisztikus teóriák diadala, kezdve az angolszász faj, az izlám és a katolikus egyház imperialisztikus elméletén, a szocialista ideológián keresztül a bolsevizmus hatalmas, világot megrázó impulzusáig? Ennek az a magyarázata, hogy mindenütt a közös dolgon van a főhangsúly a partikulárisal szemben. Nem úgy áll a dolog, hogy először voltak az univerzalisztikus teóriák, amelyeket absztrakt intellektusok eszeltek ki és amelyek meg akarják hódítani az ellenálló valóságot, hanem megfordítva: az új, univerzalisztikus valóság az univerzalisztikus teóriák to-borzóerejének reális alapja. Különben nem élhetnék az összes univerzalisztikus világnézetek virágzó konjunktúrájukat és nem akarnának univerzálódni a lényegileg partikulárisak (mint a lutherizmus, amely világegyházzá akar lenni). Ez ismét azt bizonyítja, mennyire helytelen egy világnézet hatását annak pontos tartalmára visszavezetni. A világtól ma semmi sincs távolabb, mint hogy a katolikus egyház ölébe hulljon, de a hagyományos egyház is profitál az általános korirányból.

Csak a zsidók, akik Sanherib óta különleges életet élnek, érzik át az igazi, eleven kommunista szellemet, de a kommunizmusnak mégis óriási történeti szerepe van, a többi között ő is hordozója az univerzalisztikus eszmének. Teljesen bizonyosnak látszik tehát, hogy egy univerzalisztikus kor küszöbén állunk. A főnti okoknál fogva a kor először a tömegeké kell hogy legyen – minél többet jelent az átvihető az átvihetlennel szemben, annál többet nyom a latban a szám–; másrészt az emberiség tulajdonképpeni története kezdődik meg vele, amely addig nem volt lehetséges, amíg az átvihető annyira előnyben volt az átvihetlennel szemben, hogy a fajok és a népek egységei a tudatban elveszítették egységüket az emberiség elismert reális egységével szemben. Ez először az univerzalisztikus világnézet diadalútjában nyilvánul, mint ahogyan a gondolat mindig megelőzi a tettei De mutatkozik már politikai téren is. Minden idők legnagyobb egyesüléseinek korát éljük ma. Még pedig ezt az egyesülést nem csak külső hatalom hozza létre, mint a háborúelőtti idők imperiumait, amelyek ma mindenütt haláltusájukat vívják, hanem a lelki egységénél fogva jönnek létre, ami előfeltételezésünk helyességét teljes mértékben igazolja. Az első példája ennek az egyesülésnek az entente volt; ezt a nyugati hatalmak lelki egysége tartotta össze egy idegennel szemben. Természetesen, mivel ad hoc alkotott szövetség volt, és sok idegen elemet tartalmazott, felbomlott a háború végeztével. Ám csak azért, hogy hasonló, de a tartós viszonyoknak jobban megfelelő alakulat keletkezzék. Versailles óta az egész föld kerekén még határozatlan és meg nem értett, (mert formái még újak), hallatlanul kiterjedt szövetségek alakultak. Ezek közül legérettebb az angolszász világ egysége, amely nem egy, hanem ellipszis módjára két központ, két gyújtópont körül képződött: London és New-York körül. Második a pánizlám világ, amely meglehetősen bizonytalan még, mert államilag igen kusza, külsőleg gyöngye, de már ma is hatalmas kiterjedésű. A harmadik és legfontosabb az, amelynek középpontja a szovjetunió. Ez ma virtuálisan már majdnem egész Ázsiát magában foglalja és szétesése kizárt dolog, egészen addig, amíg Ázsia felszabadítása és újjáalakítása nem befejezett tény. Ennek az egységnek szellemi tényezői és komponensei pontosan meghatározhatók. A szovjet-gondolat egyszerre négy fontos tendenciát testesít meg: a Kelet emancipációját az imperialista Nyugattól; az eddig elnyomott népek és osztályok emancipációját; a technizálódás ideáját kizsákmányolás nélkül; negyedszer és mindenekelőtt, a Kelet részére mindannak a recepcióját, amit eddig nélkülözött, a Nyugat világhatalmát, amelyet nálunk egyoldalúan materializmusnak hívnak. Mindezek számára pedig ellenállhatatlan erővel toboroz híveket, mert végig olyan gondolatmenetekkel dolgozik, amelyeket az intellektuális tekintetben éppen ébredező tömegeknek meg kell érteniök. Ez nem utolsó sorban vonatkozik a marxizmusra, mert ennek „materializmusa” mind magában véve,

mind történeti jelentőségében, minden materiálisán elnyomott egyén legelső követelményeinek felel meg. Ez az oka annak, hogy az azelőtt tompa elméket produktívvá teszi. A bolsevizmus toborzóerejének két első mozzanatát nem kell bővebben magyaráznom. A harmadikat és a negyediket azonban kissé részletesebb vizsgálat tárgyává kell tennünk. Az a technizálódás, amelyet ma Kelet minden népe kíván, lehetségessé válik kizsákmányolás nélkül, úgy ez elméletileg (az idea gyakorlati keresztülvihetőségétől most eltekintek, mert a toborzó-erőre ez nincs fontossággal) a mai körülmények között valóban csak a bolsevista-rendszer mellett lehető, mert ez az egyedüli, amely a magánvagyonnak nem ad jogot a hatalomra. A negyedik mozzanat azonban, a materializmus győzelme pszichológiai szempontból Keleten éppen az ellenkezőjét jelentené annak, amit nálunk: tulajdonképpen ez volna az aequivalense a Krisztusimpulzus átvételének a pogány középtengeri világ által. A Nyugat szelleme minden időben a világ felé fordult. Tehát gazdagodásához és mélyüléséhez vezetett egy, a spirituális szférából való impulzus. A Kelet szelleme viszont mindig spirituális volt, a világ felé fordulás irányába sohasem fejlődhetett. A materializmus tehát számára, különösen sátáni fölfokozásaiban, valóságos evangéliumot jelenthet. Mert ismétljük: nem a bolsevista teória és nem az orosz valóság a döntő, hanem hogy az milyen reális életerők számára testesít meg egy irányító értelmet. Sem Oroszország nem marad, sem a távol Kelet nem lesz kommunista. Épp úgy, mint a kereszténység, a szovjetimpulzus is különböző formákon fog keresztülmenni, minden kultúrkörben másokon és az eredetit, akár a spanyol inquizíciót a későbbi katolikus egyház, lehetőleg agyon fogják hallgatni. Mert hogy a Cseka szelleme az ördög leggonoszabb szelleme, amely valaha uralkodott a földön, ahhoz nem fér semmi kétség. Nem a valóságon múlik tehát a dolog, hanem az értelmén. De nem kétlem, hogy a Kelet még évszázadok múlva is ugyanolyan pszichológiai jelentőséggel fog agyonnyomorított orosz szavakat hordozni a szájában, mint ahogyan mi héber szavakat hordozunk. Mert az egész Kelet lehető megújulásának a modern világ felé Moszkva a jelképe. Ha pedig ez így van, miért ne éreznék jelentősebbnek a szovjet kultúrköréhez tartozó népek a közöset annál, ami elválasztja őket? A szovjeteszmé hatalomkörében sikerült először a különböző népeket hódítás nélkül egy államszerű valamibe tömöríteni, ami a nemzetinek és nemzetfölöttinek magasabb egységbe való összefoglalását jelenti.

Ezzel elérkeztünk a negyedik és bennünket legjobban érdeklő új alakulathoz, az európaihoz. Hogyan és milyen formában fog ez létrejönni és hogy kifejezetten létre fog-e jönni, azt nem láthatjuk előre. Én a magam részéről nem hihetem, hogy egy lényegileg olyan sokrétű képződmény, mint Európa, olyan mértékben egyesülhet, mint Amerika vagy az orosz világbirodalom, ez szellemét, lelkét teljesen tönkretenné. Még leginkább a fascizmus teremthet itt nemzetfölötti egységet, feltéve, ha az eszme túlnő Olaszországon, mert ez végeredményben egyértelmű a bolsevizmussal, hiszen ellenkező előjellel testesít meg egy ugyanolyan új elvet és így lehetséges, hogy a közösségérzés, amelyet létrehoz, a nemzeti érzésnél egyszerűen majd erősebb lesz. De hogy egész Európát meghódítsa, az nagyon is valószínűtlennek látszik, ehhez túlságosan hatalmasak az ellenerők. A külső fejlődés, amely a versaillesi békét követte, nagyjában ellenkező irányt mutat, a fokozott partikularizmus irányát. Másrésztől azonban ez mindig kevesebbet fog jelenteni. Az új államok politikai önállósága már most is csak szép látszat, amely teljes önállótlanyságot takar. Gazdaságilag tekintve, még az európai nagyhatalmak önállósága is, az Angliáét kivéve, csak finom szó, az Amerikával vagy anonim pénzkoncernekkel szemben való adósság és szolgaság elleplezésére. Elméletileg nézve ezek a rabbilincsek eltéphetők, praktikusán azonban alig, hiszen az európai népek annyira fáradtak, hogy a következő évtizedekben alig lesznek képesek valami hatalmasabb erőfeszítésre. És ezzel egyidejűleg minden partikuláris fölött egy új európai közösség érzése születik, de valami egészen másféle, mint amilyent a fascizmus valaha is tudna teremteni. Ez különösen három forrásból táplálkozik. Először minden ifjú közös és egyértelmű harctéri élményeiből, másodsor ezek egyértelmű

ellenzékiségéből a régebbi generációval szemben, amely mindent olyan borzasztó rosszul csinált, harmadszor egy megvert világrész népeinek egyre erősödő, ösztönös érzéséből, amely az összetartozásból és sorsközösségből fakad, szemben a mindig hatalmasodó, Európán kívüli nyugati és keleti alakulatokkal. Az itt felsorolt összefoglalásokon kívül azonban, láttuk, már ma is van egy még szélesebb és még nagyobb egység, amelynek megléte végleg bizonyítja, hogy a keletkező új világ egy hallatlanul egységes egész. Az egész világon mindenütt a soffőr-típus jellemzi a tömegeket. Mindenütt egyformán különbözik az új generáció a régitől, a fiatal angol (olvassuk csak Galsworthy Forsythe Saga-ját!) jobban hasonlít a bolsevistához, mint viktoriánus nagyatyjához. A kor szellemének mindenütt hasonló ritmus felel meg. Ennek karakterébe minden szociológiai vizsgálatnál mélyebben világítanak bele a modern tánc tanulságai. Miért találja meg ma mindenki a személyes kielés legmegfelelőbb formáját a primitív négerszerűségben? Azért, mert a pszichikai állapot a régebbivel szemben annyira megváltozott, hogy az *átvett* formák többé nem jelenthetnek semmit. Mivel új, átszellemült és átlelkesült életformák még nem születtek, egyelőre csak a primordiális lehet valódi és hatékony. A nemek viszonya így a bűnbeesés koráig megy vissza: hím és nőstény, mint ártatlan állatok ugrándoznak egymás mellett.

A mai fiatalság azonban megint másféle, mint a természeti népek, mert lelkükben az átvihető dominál az átvihetetlen fölött. Ezért törtetésüket nem az ősember, hanem a motorkocsi jellemzi. Teljesen mechanisztikusak. Belső életük, bár meglepően gyakori közöttük a tehetség, szegény, mint a népvándorlás kora óta talán egyik generációé sem. Alig ismerik a szerelmet, az érzelmeket, tradicionális értelemben, ha nem tartják az érzelmeket moderneknek, úgy ezt csak azért teszik, mert nincsenek érzelmeik. Minden magasabb érzelm ugyanis szellemi alkotás, a természet semmit sem tud ezekről. Ezért a mai fiatalság vitalitása normálisan csak a sportszerűségben nyilvánul. Ennek következtében a sportszerűség a mai ember számára többet jelent, mint a késői antik kor tömegei óta minden kor embere számára jelentett. Bizonyos, hogy vannak olyan korok is, amelyekre ez a leírás nem illik, de tömegkorban semmit sem számítanak az általános jellemzés szempontjából a nem vezetőszerepet játszó kisebbségek. Az általános életjelenségek minden megnyilvánulásai megfelelnek annak a képnek, amelyet alkottunk. És mindezen megnyilatkozás szellemileg annyira egy az egész föld kerekiségén, hogy nem lehet kétséges, hogy egy univerzalisztikus éra hajnala köszöntött ránk.

Eddig mindig csak a többségről volt szó. De mivel vezető és vezetett között mindig áll fönn valamilyen korrespondencia, – csak az lehet vezető, aki reprezentál és akit ezért elismertek – apriori bizonyos, hogy az eddig mondottak, mutatis mutandis, ezekre is átvihetők. Ha korunk jellegzetes tömegtípusa a soffőr, úgy csak az lehet uralkodó, akit ez ugyanebben az értelemben maga fölött állónak elismer, mint annak idején a lovas a lovagot. Benne az átvihetőnek legteljesebb mértékben kell dominálnia, még gyorsabbnak, még energikusabbnak kell lennie. És valóban, a világháború óta minden vezető egyéniség, aki sikereket arat, egyazon típusba tartozik. Igen nagy intelligenciájúak, gyorsak, intuitívak, pszichológikusak, azaz képesek, számot vetve a tömegek primitív jellegével, befolyásolni azokat. Az élen a bolsevista vezérek állnak. Nem hasonlítanak a tradicionális vezérekhez, de úgy látszik, hogy ezeket kivétel nélkül fölülmúlják. A fascista-vezetők alapján véve ugyané típus képviselői, szintúgy Nyugateurópa döntő gazdasági vezérférfiai. Ma csak ennek a típusnak lehet sikere. Ahol hiányzik ez a típus, vagy ahol nincs uralmon, ott vagy káosz van, vagy stagnálás. A régi típusoknak nincs többé szuggesztív erejük, presztízszük odavan. Épp úgy, mint ahogy ma minden tömeg valamilyen úton-módon megérti egymást alapján azonos struktúrája folytán, úgy értik meg egymást a vezetők is, akár együtt dolgoznak, akár egymás ellen. Ázsia egyesítése sohasem ment volna ilyen könnyen, ha az új vezetők nem érezték volna magukat ösztönösen szolidárisnak minden régivel szemben. Világos, hogy ugyanez áll azokra a vezér-oligarchákra is, akik valójában, nem névlegesen, Nyugateurópa és

Amerika fölött uralkodnak. Ezzel tehát be volna bizonyítva az új univerzalisztikus korszellem uralma, amely egy általános új lelki állapoton nyugszik és alapja a tudat eltolódása az átvihetetlenről az átvihetőre, annak reprezentáló vezetőségére is. Az összkép utolsó hiánya az eleven ellenzék. Hogy van az, hogy Indiából, Perzsiából, Kínából érkező misszionáriusok meghallgatásra találnak nálunk, hogy minden kereszténység katolikussá válik (a szó betűszerinti értelmében), hogy a teozófikus mozgalom korlátai legszélesebbkörű fogalmazásában mindig jobban és jobban kitolódik újabb és újabb csoportokra? Nem azért van ez, mintha egyik a másiktól eklektikus módon átvinné ezt is, azt is, hanem azért, mert az élet új értelmezésének élő problémái mindenütt egyértelműleg nyilvánulnak. Közvetve minden felekezet és világnézet képviselői megértik egymást, mert a vitális hangsúly azon van, ami bennük közös. A pszichológiai struktúra eltolódása következtében az élet mindenütt egyenlő értelemben vált értelmetlenné, mert mindenütt metafizikai gyökerei vannak megtépázva. Ehhez járul a közös veszedelem, amely az antimetafizikai tömegszellem részéről fenyeget. Kimutattuk az előbb, hogy a tömegek értelmi fejlődése elsőbben is a materialista világnézet diadalát jelenti. Ebből a szempontból nézve a dolgot, minden idők legvallásnélkülőbb, sőt legvallásellenesebb korának állunk küszöbén. Lehet, hogy Európában ez nem fog ilyen határozott formában mutatkozni, szemben a föld többi részének, különösen a Keletnek megmozgatott tömegeivel, de ez keveset vagy semmit sem jelent, mert a mai korszellemre csak a nagy számok döntőek. Ezt ösztönösen megérzi minden metafizikai és vallásos öntudat. Ezért szorosabbra és szorosabbra fűzik a kötelékeket, amelyek őket összekapcsolják, ha külsőleg nem is, de legalább is az össze-tartozóság eleven érzésének értelmében, ezért felejtik el egyre jobban és jobban a különlegest a közössel szemben. Ha tehát egyugyanazon nézőpontból szemléljük az uralkodó típust is, az ellenzékét is, úgy meg fogjuk látni a szó szoros értelmében vett világot átfogó koregységet. Ezzel az új hatalommal szemben nem állhat meg semmi a régi idők partikularizmusából. Az emberiség mindenütt újjá lesz – vagy elpusztul.

Amit eddig vázoltunk, az az általános pszichológiai állapot volt. Hogy ez minden inkább, mint kultúrállapot, az kézenfekvő, fis kétségtelen, hogy hosszú időre lehetetlenné vált minden kultúra a földön. Mégis, az új állapot adottságaiban már valamiképpen benne rejlenek az új kultúra lehetőségének előfeltételei. Geometriai nyelven szólva, csak meg kell hozzabbanunk a vonalat, hogy egy alapjában találó képet kapjunk róla. Térjünk vissza a három főmozzanatra, amelyek a régi kultúrák bukását eredményezték, ill. eredményezik: a technikára, az értelem általános fejlődésére és az élet eddigi formájának értelmetlenné válására. Vegyük az első mozzanatot! Ha a technika lényegileg magától értetődő valami, akkor egyszer majd valamikor tényleg is magától értetődő lesz, mert minden megoldott probléma a tudat számára ezzel el is lesz intézve. Ez azt jelenti, hogy a technika az emberi érdeklődést alig fogja foglalkoztatni. Nagy elterjedése ellenére már korántsem jelenti a Nyugaton azt, amit 20 évvel ezelőtt jelentett. Már nem okoz meglepetéseket és nem is fog okozni sohasem, hozzák bár a holdat a földre, mert minden elérhető alapjában előreláthatóvá válik. A gyakorlatban tehát a technikának minden új vívmányát az a sors fogja élni, amely hajdan a biciklit: ez a közlekedési eszköz nem volt alkalmas, hogy ki lehessen tűnni benne és csak amiben ki lehet tűnni, csak az lehet a becsvágy célja. Miután minden technikai, ilyen értelemben magától értetődő lett, a szellem számára csak annyi lesz és nem több, mint valamikor az anyag, amelyből a technika a maga alkotásait teremtette, és a vívmányok magukban véve figyelemre nem méltatott alapkövei lesznek minden későbbi állapotnak. Ekkor azonban elveszti értelmét a civilizáció és kultúra ma annyira kedvelt szembeállítás, mert ami amannak sajátja, most minden élet előfeltétele lesz. Ezzel minden probléma síkja eltolódást szenved, még pedig fölfelé, mert afelől nem lehet kétség, hogy az ember, mint a természet ura több, mint ha a természet alattvalója. Ugyanez áll az általános értelemfejlődésre is. Értelmi problémák csak addig köthetik le a vitális főérdeklődést, amíg a megoldások

„problematikusoknak” látszanak és amíg az az uralkodó meggyőződés, hogy az értelem minden kérdést megoldhat s végső fokon ő dönt minden problémáról. Ez a felfogás még a tömegek között sem élhet sokáig, bármennyire hátrább vannak is ezek az elitnél, még pedig két oknál fogva nem. Először is minden értelmi megismerés számára az összes fejlődési lehetőségek immanensek, amiért az ezeket szerfölött gyorsan ragadja meg. Másodsor az intellektuális oldal kizárólagos hangsúlya indirekt úton különösen gyorsan tudatossá teszi, hogy szférája nem zárja magába az élet összességét, sőt éppen a legfontosabbat nem, mert ami a tudatból kiszorul, csak annál kellemetlenebb módon bizonyítja be reális karakterét a tudattalan irracionális és számunkra elérhetetlen hatásában. Ezért már korunk is a legnagyobb mértékben azon van, hogy a tudatba helyezze az élet valódi középpontját. Amíg ezek a kísérletek csak reakciós mozgalmak, az eredmények nem nagyon biztatók. Sem az újraébredt orosz őskeresztyénségnek, sem a primitív amerikaiak, sem a meg nem fiatalodott katolikus egyháznak nincs történelmi jövője, mert az időleges vallástalanságnak a psyché egy reális változása az oka, amelynek a jövő felé forduló életben nem lehet eleven kapcsolata elavult formákkal. De előbb vagy utóbb győzniök kell a metafizikai és vallásos mozgalmaknak, amelyek számot vetnek az új állapottal. Ha pedig a psyché így visszanyeri egyedüli helyes beállítását, ha új kapcsolat létesült a mélység és a felszín között, ha a szélsőségek kitombolták magukat, nos, akkor ismét lehetséges lesz kultúra olyan értelemben, ahogyan azt a könyv elején mondtuk, „mint a közvetlen szellemi kifejezés életformája”. Még pedig összefoglalóbb értelemben, mint eddig. Mert akkor egy ökumenikus kultúráról vagyis az emberiség kultúrájáról lesz szó. Partikuláris kultúrák a szó hagyományos értelmében lehetlenné válnak, mert az átvihető minden időkre legyőzte a kizárólagost. De az emberiség kultúrája akkor ugyanazokból az okokból válik lehetővé, amelyek kezdetben minden kultúrát lehetlenné tették. Akkor a szellem az értelem segítségével megismert és a technika segítségével uralma alá hajtott természet által épp olyan közvetlenül fogja kifejezni magát, mint ahogyan letűnt korokban más eszközökkel fejezte ki magát. Akkor az emberiség ismét vallásos lesz. Akkor ismét lehetséges lesz a művészet is. Ma nem lehet erről szó, bármennyi művésztelenség születik is és nyer kiképzést, mert művészet mint a lényeg-kifejezője, főnálló kultúrát feltételez. Természetét tekintve másodlagos kifejezője a kultúrának. A kultúra igazi megteremtői csak a vallásalapítók, a filozófusok és az államférfiak. Aki abban az előítéletben leledzik, hogy a művészet is kultúra-alkotó tényező, az gondolja meg azt az egyet, hogy a művész természete olyan, mint a nőé, csak ösztönzésre tud alkotni vagy valakinek a kedvéért. Hogy ez mennyire így van, eléggé bizonyítja, hogy gyakran szinte lehetetlen eldönteni, kinek van nagyobb része egy nagy műalkotás létrejöttében, a művészeknek vagy a mecénásának. Ez utóbbi azonban, mint az új pártolója, csak akkor jelentkezik nagyobb stílusban, ha a művészet lényegileg a kor kifejezője és ennyiben jelentős. Ma csak egyféle művészet jelent egyáltalában valamit, a soffőr művészete: a futurista festészet és a jazz-band. De ez a művészet egy kultúraelőtti állapot művészete.

Az impulzus a kultúrához mindenesetre különleges szellemi szférából indul ki, a természetes fejlődésben hiába kutatnánk eredete után. A harmadik fejezet meg fogja mutatni, mennyiben nincs sohasem szükség az emberiség magasabbfokú kiképzésre minden eddig mondottak ellenére sem. De e fejezet összefüggésében az a döntő, hogy a szellemi impulzus mindaddig hatástalan marad, ameddig a kifejezés, a megjelenés szférájában az előfeltételek nincsenek megteremtve, amíg – vallásos nyelven szólva – nem jött el az idők teljessége. Egy újabb, magasabb kultúrának előfeltételei azonban azonosak a régi pusztulásának okaival.

AZ ÖKUMENIKUS ÁLLAPOT ÉRTELME

II. FEJEZET.

Az ökumenikus állapot értelme.

Ennek a fejezetnek célja, hogy az előbbi eredményeit pontosabb formában fogalmazza. Azt az új állapotot, amelybe az emberiség most nő bele, ökumenikusnak hívom. Az új, magasabb értelemmegvalósulások, amelyeket az ökumenikus állapot lehetővé tesz és amelyeket megkíván, Újjászületés c. könyvemben alapvetően és behatóan tárgyalom. Itt egyedül az értelemmegvalósulás eszközeiről lesz szó, ezeket kell elsősorban megismernünk. Mert amint már a Teremtő Megismerésben kimutattam, értelmi megismerésnek és reálpolitikának karöltve kell haladniuk, hogy értelemmegvalósulás legyen belőlük.

Még néhány évszázadra lesz szükség, amíg az emberi fejlődés törvényszerűségeit annyira-mennyire megismerjük. Ma teljes bizonyossággal csak annyit mondhatunk, hogy az nem kevesebb, mint három egymással interferáló, de magában véve önálló kauzális sor által van meghatározva. Ezek: kozmikus behatások, átöröklés és szellemi önrendelkezés. Kozmikus behatásokon mindazt értem, ami a régi miliófogalom alá tartozott, azokat a hatásokat, amelyeknek lecsapódásai a geológiát korok megkülönböztetésére kényszerítik, a különböző földrészek klímáját, továbbá azt, amit Frobenius kultúrkörön ért, az időhatárokat, amelyeket a természet általános rendje állít minden különleges állapot tartama számára, a Spengler-féle sorsot és végül az isteni gondviselést, amennyiben ez nem a szellemit érinti és nem hat keresztül az emberek szubjektumán. Pontosabb megkülönböztetésekre itt még nem vagyunk képesek, amennyiben minden merész hipotézist el akarunk kerülni. A t ö r ö k l é s e n értem a vérátvitelt is, a tradíciót is. A történetileg szemlélt embernél a kettő szintézise az átöröklés igazi ténye, mert az öröklött szellemi beállítottság és az öröklött nívó nagyobb részben a gyermekszobától függ. Ha megszakad a tradíció, amint láttuk, kihal a szellemi-lelki típus, még ha bármilyen tisztán él is tovább a vér. Amit azonban ismét nem szabad úgy értelmeznünk, hogy minden csak a nevelés. Ezt a föltételezést az utolsó évtizedek tapasztalatai alaposan megcáfolták. A dolog úgy áll, hogy vér és tradíció a kultúra szempontjából nézve oszthatatlan egységet jelentenek. Régebbi korok helyesen megkülönböztették meg a „szellemi apaságot” és a pusztá műveltséget. Amíg utóbbi mindig külsőséges marad, addig előbbi épp olyan kényszerítő erővel szabja meg a lélek karakterét, mint a vérörökség a hajlamokat. Kultúrtörténet csak fizikai és pszichikai tradíciók szerves összműködése alapján lehetséges. E felfogás érvényességét különben alábbi általános meggondolás alapján igazolja. Miután Bergson az emlékezés vagyis inkább az emlék objektív valóságát kritikailag megalapozta, nincs elvi nehézsége annak, hogy Hering anorganikus emlékezetét és Semon Mneméjét együtt gondoljuk az objektív létező kollektív tudattalannal, amelyet Jung vizsgál és így az át-öröklést szokásos különleges értelmében a kozmikus emlékezés általános fogalma alá vonjuk. Csak ennek a fogalma felel meg a primer adottságnak, míg a szokásosok egy absztrakciós folyamatnak köszönhetik eredetüket. Az idő általános valóság Bergson durée réelle-je értelmében. A pszichikai világban épp oly kevésbé vész el valami, mint a fizikaiban. – A szellemi önrendelkezés kauzális sorát itt nem szükség pontosabban tárgyalnom: ez alá tartozik minden történeti minden kulturális, amennyiben eredete a kezdeményező szellemben, a teremtő fantáziában vagy a szabad egyéni szubjektumban van, Ez a három nagy kauzális sor állandó interferenciában áll egymással, úgy hogy azt mondhatjuk: az ember szempontjából minden kozmikus állapot csak három koordináta segítségével határozható meg. De a körülményekhez képest egyszer egyiken, másszor másikon van a túlsúly. A történelemelőtti időben ez a kozmikus befolyásokon volt és van, a történelem kezdetén az átöröklésen. Minél nagyobb mértékben ébred azonban az öntudat, annál döntőbb lesz a szellemi szabadság tényezője. Ezért van annál kevésbé igaza

Spenglernek, minél szellemibb állapotokat vizsgál. Hogy ma pl. kultúrmorfológiai okokból csak azt lehet akarni, amit ő jósol, vagy semmit, teljes tévedés. Épp így mindig kevesebbet jelent a Frobenius kultúrkör fogalmának alapjául szolgáló tényállás, amelynek valóságát én teljesen bebizonyítottnak tekintem. Tegyük fel pl., hogy igaza volna abban, hogy Németország mostantól kezdve meg fogja szakítani kapcsolatát a matriarchális Nyugattal és a patriarchális Kelettel fog új egységet alkotni; még akkor sem lesz a legfontosabb a kultúrmorfológiai tényállás. Pontosabb az új egység, amely minden ember pszichikai organizmusának az átvihető köré csoportosítását létrehozta és amelynek, nem kultúrmorfológiai okokból, az eurázsiai kontinensen két részre kell válnia: Keletre és Nyugatra. Ebben a fejezetben nagy vonásokkal akarom megrajzolni, mennyiben jelenthet az új állapot abszolút haladást és az előbbi megfontolásokat annyira akarom kikerekíteni, amennyire azt a probléma természete engedi.

Ha egy növendék először keres föl problematikájával, gyakran teszem fel a kérdést: mit nem képes változtatni a sorsán. Erre legtöbbször az őket foglalkoztató kérdések 90%-át jelölik meg. Ekkor megmagyarázom, hogy a pusztá fogalom szempontjából csak a megoldható probléma lehet igazán probléma. Ha volna „önmagáért” kívánatos valami, már régen öngyilkosságot követett volna el az egész emberi nem, mert úgy, amint azt in abstracto kívánta, még sohasem kapta meg. A valóságban mindenki, aki nem érti félre saját magát, az követelményeit a sorsától nemcsak adott, hanem belsőleg is elismert bázisokra építi, inert amit lényegileg akar, az mindig csak a maga fölfelhaladása vagy előrejutása. Hogy ez a törekvés a valóságban milyen alakot nyer, az mindig az adott körülményektől függ. Ha pl. a szegény gazdag akar lenni, a Krózust ugyanezek a motívumok a kolostor felé vonzhatják. Én még egy esettel sem találkoztam, amelyben az energia ez összefüggésének fölismerése ne elérhető célra irányult volna és így szárnyra kapva ne a legteljesebb mértékben szakított volna a hamis problematikával és így ne a boldogság érzését váltotta volna ki. Így kell tekintenünk a népek és az emberiség sorsát is, ha helyesen akarjuk megítélni azt, ami előttünk áll. A változhatatlan súlya minden esetben sokat nyom a latban, akár a fátumban, akár a karmában van az eredete. Ami ebben az értelemben magától értetődő, arra nem akarok itt kiterjeszkedni. Hanem ha hamisítatlan képet alkotunk arról a kényszerről, amelyet minden valamennyire is állandó történelemmel bíró államban a kozmikus befolyás és az átöröklés fix kombinációja gyakorol, rögtön világossá válik, milyen szűk a népek életében a lehető változások tere. Csak néhány döntő példát! Itáliában a föld szelleme olyan erős, hogy az embereket, minden kultúra ellenére is, mindig újra és újra primitíveknek teremti. Éppúgy a természethez vannak kötve élete törzsformái is. Ha elmerülünk egy etruszk sír szellemébe, aztán egy régi római patricius-házába és végül egy tradicionális olasz casáéba: azt látjuk, hogy a három ugyanaz. Ugyanaz a zártság, amelyet a molekuláris kohézió tart össze, ezért roppantul stabil ; a fix energiát nagyon nehéz szabad energiává változtatni. Ez az örök Itália. Ez az örök az időben mint östörténeti szokások hihetetlen láncolata nyilvánul; sehol sem fizetnek az emberek készségesebben adót, mint Olaszországban, mert ez az egy dolog, amelyet a rómaiak korától kezdve kormányoztatásukból éreznek. Ezért nem forradalmas a modern agrárteória szempontjából nagyon is elvetendő latifundiumgazdálkodás ellen, amiből kiviláglik, milyen kevéssé van köze a forradalmaknak az emberek valóságos nyomorúságához. Ha másképpen volna, a bolsevizmus nem Orosz-, hanem Olaszországban született volna meg. Okai ennek tisztán pszichológiaiak. Hogy lehet már most ezt a tömeget megmozdítani? Csak egy másféle, kompenzatorikusan mozgó kisebbség despotizmusa által. Így az olasz őselet kontinuitása ellenpontjaként mindig meg volt az uralkodó típus – Mussolini – is, akár mint külön törzs, mint a régi rómaiak, akár mint egyes Cézár vagy condottiere. Az itt vázolt ritmus megváltozása, valameddig olasz ember mostani struktúrájában él a földön, nehezen elképzelhető. – Vagy Oroszország. Amit ma a bolsevizmus mutat, azonos az 1500 körüli orosz állapotokkal, amely állapot körülbelül a mai orosz parasztnak felel meg. Igénye

minden földre abból az időből ered, amikor a földet a nemesség állami szolgálata fejében mint haszonélvezetet kapta. Másrészt az akkori orosz államban, akár a mai szovjetrendszerben, egyáltalában nem volt élet, amely ne lett volna „szolgálat”. Ha az ember Moszkvában élt, mint kereskedő, mint fodrász „szolgált”. Ezért a bolsevizmusé a teljes jövő, ameddig egy modern összállapot el nem következik. – Vagy a vallás: Az Útinaplóban behatóan vázoltam, milyen nehezen ültethetők át vagy nyomhatók el szilárdan meggyökeresedett hitformák. – Vagy a kormányforma: Sem a francia centralizmus, sem az angol parlamentarizmus nem vált be Németországban. Miért? Centralizmus csak az esetben lehet hasznos, ha a nép az egész test reprezentánsát a fejben látja és azt elismeri. Ilyen a francia. Minden valamennyire kiváló embert, mint reprezentánst ünnepel, tekintet nélkül arra, milyen személyes viszonyban áll vele. Természetesen Párizsba kerül és így vagy úgy hatalomra jut. Egy német sem ismer el reprezentánsnak valaki mást, csak ha hajszálíg az ő meggyőződését követi.

Ezért Németországban centralizmus csak mint külső összefoglalás lehetséges és ilyen külső tönkreteszi a belsőt, mert az egység mögött nincs élő meggyőződés. A Vilmoskorabeli Németország sorsa ezt nagyon is bebizonyította. – A parlamentarizmusnak analóg okokból nincs talaja Németországban. Angliában termékeny volt, mert ott a maga ellenfelét mindenki magához méltónak tartja és így minden ellentét fölött a nemzeti egység már eleve biztosítva van. Ennek szimbóluma, hogy ünnepélyes aktusoknál a miniszterelnök és az ellenzék vezére egymás mellett haladnak és műveletlen dolognak tartják, hogy a politikai ellenfelet személyes ellenségnek is tekintsék. Melyik német ismer el valakit ellenfelei közül magához méltónak? – Pszichológiailag lehetetlen, hogy az angol rendszer a németek között meghonosodhassak. A németek kasztnemzet és ebben a hindukhoz hasonlóak, ez velükszületett beállítottságuk dolga, fia nézzük a lényegét, ami a népeket egymástól organikusan elválasztja, megértjük, mi a fátum minden in abstracto óhajtottál szemben: Minden nép egy pszichikai beállítottságot testesít meg. A pszichikus anyag körülbelül azonos mindegyiknél – kivéve egyes kevés valóban alacsonyabb rendű fajokat – és egyenlők a tehetségek is, mert mindegyik teremt nagyon tehetséges egyéneket. Ami egy népet egy másik fölött kitüntet, az az alapjában azonos dolgoknak különböző csoportosítása más és más középpontok köré, amelyekre az értelmi összefüggés mindig vonatkozik. Csak mert ez így van, oldódhatnak fel idegen fajúak új népek között, így lehetnek az „északiak” Franciaországban franciák, Angliában angolok, Németországban németek. Mennyiben befolyásolják az adott beállítottságot kozmikus hatások, vér, pszichikai átöröklés, az nem határozható meg egyszer és mindenkorra, a viszony esetről-esetre változik. Milióhatások kétségtelenül Amerikában vannak túlsúlyban, paideumatikusak minden igazi kultúra esetében. Ami a vért illeti, a fajok jelentőségét tágabb értelemben (árják, sémiták) túlbecsülik, szűkebb értelemben lebecsülik. Minden alapfajonbelül lehetségesek legmagasabb típusok, mint kisebbségek, de magában véve egyik sem képvisel szellemi értéket. Lehet azonban, hogy bizonyos határozott alapbeállítottságokat, amelyek bizonyos fokig értékek hordozóinak tekinthetők, már az ősfaj szab meg. Így Luigi Valli valószínűvé tette, hogy problematika európai értelemben tisztán árja dolog (bár ez ellen szól, hogy ma az európai problematika főképviselei a zsidók és hogy a német fajkutatók az „északiaktól” el akarnak vitatni minden eredeti problematikát). Másrésztől azonban eredményben előnyök néha az eredeti alacsonyabbrendűségből fakadnak. Először is az általános adleri értelemben. Csak az törekszik, aki állapotát valamiképpen nem tartja kielégítőnek. Népeknél ez az általános igazság úgy valósul meg, hogy a nemzeti egység szempontjából legtökéletesebbek tipikus módon, ellensúlyozásképpen, a legnagyobb egyéneket termelik. Innen magyarázható az egyes zsidók, görögök, németek hallatlan nagysága. Ez azonban sohasem volt és lesz reprezentatív, hanem mindig az ellentét kényszere. Ám a tökéletlenség más módon is lehet produktív. Egy paradox példa: a germán népek voltak eddig a leghaladóbbak, nem nagyobb képességeiknél fogva, hanem nehézkességük miatt; amíg egészen megértettek egy szellemi impulzust, annak már volt ideje hozzá, hogy egész

szellemi organizmusukat áthassa. Innen az angolok bámulatos változásai krízisről-krízisre, még a világháború is önáluk mutatkozott a legproduktívabbnak. A gyorsfelfogású latinok ezzel szemben a legkevésbé képesek változásra. Ezzel meg is van az átmenet a vér és a szellem hatása között. De bárhogyan álljon is a dolog, – előbbi, skiccszerű vizsgálódásaimban többször szándékosan túloztam – ezen vagy más okoknál fogva minden népnek vannak fix beállítottságai, amelyek a szabadság minden megmozdulásával szemben, mint fátum érvényesülnek. Itt van minden nemzeti, vallásos, szociális és politikai kizárólagosság jogalapja, fia a tudattalan határozott beállítottságú, tehát fix, úgy a hirtelen változás minden kísérlete előbb-utóbb a befolyások idegenszerűségével arányos, ellenkező irányú megmozdulást vált ki, pl. nacionalizmust, újra-megtérést, politikai restaurációt stb. Ez okból analizált katolikusok ritkán vesznek el hitüket, sőt még katolikusabbakká lesznek, míg a protestánsok, elvesztvén egyensúlyukat, mert nincs a vérükben olyan erősen fix tradíció, rendesen új, személyes szintézist találnak. Az eddigiekből annyi mindenestre kétségtelen, hogy a szabadság számára nem marad más hátra, minthogy a kikerülhetetlen végzet belátásából induljon ki. Minden történet csak azt tanítja, milyen kikerülhetetlen ez a végzet. Mindenütt győzött a hagyomány a túlidegen fölött, amíg az eleven volt, akár csak úgy is, hogy az újat régi gyökerekre vezette vissza, mint ahogyan a kereszténység északon germanizálódott, Olaszországban paganizálódott, ahogy a buddhizmus Indiában brahmanizálódott, Japánban szekularizálódott.

Minden szabadság alapja tehát a kikerülhetetlen fátum. Ez a fogalom a valóság szélesebb körére terjed ki, mint ahogyan sokan gondolni szeretnék ; bizonyos szellemi hatások befogadásának lehetősége is hozzá tartozik. Népjellemeknek, vallási és társadalmi típusoknak átalakulhatónak kellene lenniük (pedig nem azok), ha azonos szellemi iniciatívák mindenütt azonos hatásokat váltanának ki. A mi korunk előtt ez nagyban utoljára a reformáció esetében mutatkozott, amely csak határozott, rokon területeken tudott diadalra jutni. Ez jellemzi ma a bolsevizmus toborzó erejét is: mai formájában csak Oroszországban van talaja, ázsiai diadalútja csak nagy metamorfózisok árán történhetik. Gazdasági eszméje ezzel szemben csak a patriarchális népek közül szerezhethet híveket, amelyek közé a németek is tartoznak. Ezek, modern nyelven szólva, eredetileg nem ismerik a vagyont, csak a jövedelmet. A matriarchális népeknél ezzel szemben az ősi ösztön a vagyona irányul, amiért Oroszország gazdasági ideája, mégoly változott formában sem mehet át Franciaországba vagy Angliába. Az ősi hajlamnak ez a végzetszerűsége, bármilyen különösen hangzik is, a tudatosság haladásának folyamatában nem teherként, hanem erőnövekedés. Ahol a tudat alszik, ott a sajátképpen lényeg nem játszik elhatározó szerepet, ott el is nyomható és ahol ez az elnyomás soká és céltudatosan történik, ott megváltozik, mint ahogyan minden élet a kozmikus befolyások túlsúlyához idomul. Mindenütt létrejöhet tehát elnemzetietlenedés, elhajlás, sőt a pszichikai alap elváltozása is, ahol a győztes és az uralkodó okosan és következetesen szolgálja ezt a célt. A lényeg elnyomásához azonban ma hiányoznak a pszichikai előfeltételek, mert a különböző népek, vallási és társadalmi típusok mindenütt eléggé tudatában vannak lényüknek, hogy minden erejükkel szembeszálljanak az erőszakkal. Innen magyarázható, szemben az univerzalisztikus korszakkal, a népek önrendelkezésének általános követelése és a kultúraautonómiára való törekvés. Ezért van, megfordítva, mindenütt inkvizitori elnyomatás, ahol nem számolnak ezzel a korszakkal. Ezzel az első fejezetből nyert általános kép egy igen fontos korrektúráját kapjuk. A tudatossággal nemcsak a változóság nő, hanem a változhatatlan ereje is. Ez az oka annak, hogy a keletkező új világ univerzalizmusa ellenére is extrém nacionalizmust és partikularizmust mutat. Ha az átvihető jelentőség-túlsúlya hatalmas összefoglalásokat és egyesítéseket eredményez, úgy a kizárólagos, a lélek irracionális része kompenzatorikusan öntudatosabb lesz és az elnyomatás veszedelmének hatására potenciálódik. Ez a folyamat az univerzalizálás alatt intenzitásában csak növekedhetik, a változatlannak, mint olyanoknak, mindig határozottabban kell manifesztálódni. Bizonyos, hogy

a jövőben is létrejönnek és pusztulnak majd nemzetek. Ha meggondoljuk, az emberi nem biológiai alapja kevésszámú, ha nem egyetlen gyökérből ered és mégis nép népet, kultúra kultúrát követett, úgy közel fekszik a föltevés, hogy ez a világ végéig így lesz, már azért is, mert – változzék meg mégannyira is a pszichikai tényező – a kozmikus és az örökletes hatások tényezői változatlanul fennmaradnak; a fajváltozások pedig bizonyosan inkább ezekre vezethetők vissza, mint a szellemi befolyásokra. A változhatatlan súlya tehát mindenképpen növekszik, ahelyett hogy csökkenne. Az elkövetkező évezredek alatt bizonyosan több nép fog tovább élni, mint eddig. De most ahhoz a ponthoz érünk, amely a keletkező új világot minden eddigitől elválasztja. Az új állapotban a változhatatlan m á r η e m jelenthet sokat. A jelentőség hangsúlyeltolódása, amiről az első fejezet szólt, a változhatatlannak más értelmet kölcsönöz. Minden ezen a hangsúlyon múlik. A primitív kultúrákban a mágikus vonatkozásoknak van minden mással szemben a legnagyobb jelentősége, ellenében sem a racionális meggondolás, sem a tények ereje nem hat. Vallásos korokban vallásos vonatkozások döntenek végső fokon. Mai értelemben vett nemzetek csak a francia forradalom óta vannak, mert akkor nyilvánult először a nép hatalmi törekvése. A nemzet ugyanis nem a nép általában, hanem a nép, mint hatalmi szervezet. Ez utolsó példán mutatható ki legvilágosabban, mennyiben változtatja meg a valóságot a jelentőség hangsúlyeltolódása; ezért álljunk itt meg egy kissé. Ha a nemzet lényegileg a nép, mint hatalmi szervezet, úgy csak másokkal szembeállítva határozható meg, mint ahogy nincs egy egyetlen házastárs, vagy egy egyetlen barát sem. Ha tehát valamilyen oknál fogva lehetetlenné válnak a nemzetiségi háborúk, úgy megszűnnek a nemzetek is, mint jelentőségek, mint ahogy a mai nyugaton nincsenek már nemzetek középkori értelemben, vagy az antik Polis értelmében vagy nemzedékek és törzsek, mint jelentőségek. Ez az egy példa eléggé megvilágítja minden részletében, hogy a tudat változása és az általános pszichikai állapot megváltozása milyen más, másodlagos szerepet juttat annak, amit fátumnak neveztem, annak relatív erősödése ellenére is. Az általános pszichikai állapotban a hangsúly az átvihetően, az univerzálison nyugszik. Így minden kizárólagos és partikuláris már eleve csak az univerzális összefüggésen belül nyilvánul. Ha nacionalizmus és partikularizmus az elképzelhető legmagasabb fokra emelkednek is, többet nem képesek elérni, minthogy az univerzális állapoton belül feszültséget idézzenek elő, inkább csak belső jelentőségük lesz. Más szóval: a jövő németé és franciája nem lesz végső fokon német vagy francia, hanem ökumenikus ember, aki a német vagy francia nemzethez tartozik. Ebből világos lesz, miért éppen az univerzalizmus és bolsevizmus bátorítja föl minden népek partikularizmusát és hogy ez utóbbi annak nemhogy szakadását, hanem éppen hallatlan megerősödését jelentette. Világos lesz továbbá, miért alapult az univerzálisnak gondolt Népszövetség mindjárt kezdetben a népek önrendelkezési elvén. Végül ez magyarázza meg, hogy miért nem győzött az internacionálé az univerzalisztikus éra hajnalhasadásán, hanem ellenkezőleg, eljátszotta összes játékait. A korszellemnek megfelelő egységesítés nem internacionális; nemzetfölötti ugyan, de elismeri a legteljesebb mértékben a népek egyéniségét. A nemzetek azonban a jövőben semmiesetre sem fognak döntő szerepet játszani, akárcsak az államok. Új társadalomformáké lesz a győzelem... A sok lehető forma egyik futurisztikus mintaképe a szovjet-unió ; a benne először kifejezésre jutó alakja a népek szabad egyesülésének örököse a tradicionális hódításnak. A másik lehető társadalomforma annak a gazdaságilag meghatározott világ képének felel meg, amelyet Politika, gazdaság és bölcsesség c. művemben rajzoltam. Az új egység konszolidált végső képe egy kultúrkör számára sem állapítható meg pontosan előre. Annyi azonban bizonyos és ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni, az ökumenikus állapot nem kiegyenlítődség, hanem extrém feszültség, amely tény magában véve is bizonyítja, hogy kiválóan pozitív dolgot jelent ; lényegében néma kiegyensúlyozottság állapota. Növekedése folyamán természetesen végbemennek bizonyos nivellálódások, mert ha az átvihető minden embernél egyértelműleg túlsúlyban maradna, úgy sok tradicionális különbségnek kellene megszűnnie. Talán a legtöbb múltból átvett

partikularizmus fog így megsemmisülni. De csak azért, hogy a közösség, az emberiség bázisán újak keletkezzenek. Aki hisz a végleges nivellálódásban, az megfélemez az ember fátumáról. Valóban voltak már teljes és végleges kiegyenlítődések, de ezek a halál és a pusztulás állapotai voltak. A mi korunkban megfiatalodik és megújul az élet. A mi korunk minden izében az ifjúság korszaka. És mert teremtő élet csak feszültségeken épülhet föl és az ökumenikus állapot feszültségei nagyobbak és sokfélebbek, mint eddig minden koréi voltak, világos, hogy semmisen áll távolabb a mai embertől, mint a tartós kiegyenlítődés. Az ökumenikus állapot feszültségei valóban nagyobbak, erősebbek és sokfélebbek, mint az eddigi korokéi. Az univerzalizmusban az extrém nacionalizmus búvik meg és a két tendencia kibékítésére gondolni sem lehet. Évszázadokon keresztül fog tartani e két pólus között, ami abból is kitűnik, hogy népek képviselik, akik sohasem fogják tudni megérteni egymást. Az ökumenikus összefoglalások különböző formái, az európai, az orosz, az izlám, az angolszász, annál inkább fognak a belső ellentét tudatára ébredni, mennél inkább egy szellem gyermekei. Igazi, mély ellentét csak testvérek között lehetséges. És az egyes nagy csoportokon belül a közösség ismét extrém feszültséget fog mutatni. Éles feszültség fogja jellemezni a materialista többség és a metafizika és vallás felé orientálódó kisebbség közötti viszonyt, éles ellentét lesz a vezetők és vezetettek között. Korunk legel-vakultabb előitélete az az állítás, hogy a közösség megszünteti a távolságot. Ez az állítás az európai népek között csak a zsidókra áll, akik éppen ezért sohasem voltak uralkodó nép és sohasem is lehetnek azok, mint nép sohasem vihettek végbe nagyobb teljesítményt, mert molekuláris kohézió, egységük specifikus formája sohasem változtatható szabad mozgássá. Produktív közösség előfeltétele, hogy a távolságok megmaradjanak, mind házastársak között, mind egyebütt. Így, hogy visszatérjünk a politikára, a jövő európai egység centrumát éppen a német-francia feszültségben látom és nem a „német-francia kiegyezésben, ami a lehetetlenséggel határos. Valóban: Európa minden nagy korszakában volt egy germán-román feszültség, amely akár a császár és pápa, akár a német-francia gyűlötség-ben vagy a német-francia szeretetben nyilvánult. Mert a gyűlölet is egyik formája a közösségnek, csak a közönyösség nem az. Így válik meggyőződésem szerint a százados német-francia gyűlötség valamikor minden idők legboldogabb történeti házasságává, ha mindkét nép csak a fönnálló feszültséget ismeri el és nem törekszik kiegyenlítődésre.

Így az ökumenikus állapot, amelynek keletkezését az első fejezet írta le, végső kifejezésében még feszültebb, még színesebb lesz, mint a középkor volt, még pedig éppen univerzális karaktere miatt. Mert minden erős mozgás reflektorikusan vált ki megfelelő ellenmozgást, minden egységesítés kompenzatorikus elkülönödést. Az ellentmondás szelleme valójában az élet idege. Minden eleven tovább akar élni. Ha egy univerzalizmikus korszak él, úgy ez egyidejűleg a kizárólagosát is vitalizálja; ha az átvihetőn van a hangsúly, úgy éppen ez ad az irracionálisnak fokozott erőt. Kísérjük most végig a feltáruló perspektívákat minden részletükben! Kimutattam, hogy a népeknél az egyesek lehető nagysága arányos az egész tökéletlenségével. Egyértelműleg felel meg az orosz vezetőtípus keménysége az orosz tömeg lágyágának, a németek egy részének pathikus szubjektivizmusa az uralkodó tárgyilagosságnak. Ugyanez az östörvényyszerűség az oka, hogy az emberiség jövő egységesítése az individuumnak egy eleddig hallatlan fejlettségét és jelentősnövekedését fogja eredményezni és így a césarisztikus jelenség univerzálódását és intenzívebbé tételét. Hasonlítsuk csak össze azokat, akik ma a fejlődést valóban irányítják, a bolsevista vezéreket, Mussolinit, a nyugati nagy gazdasági vezéreket a háború előtti idők vezető egyéniségeivel! Már ezek is, bár még csak a folyamat kezdetén vagyunk, intuíció dolgában, tehát szellemileg általában messze túlszárnyalják elődeiket. Nagy összefüggéseket csak nagy szellemek láthatnak át. Mert a kicsinyek erre nem képesek, azok, akik még közülök a kormányon vannak, elkerülhetetlenül kiszorulnak onnan. Az idők szükségszerűsége mindenütt a nagy tehetségeket fogja végleges uralomhoz segíteni, még pedig minden irigység dacára, éppen úgy, mint Oroszországban, ahol a szükség a nagy tehetségeket, akik különben természetes

ellenségei lettek volna egymásnak, közös munkára egyesítette. Ez a folyamat föltétlenül az összesség molekuláris átesoportosulásához fog vezetni, amely minden életnek a minőség-gondolaton felépülő új rendjébe fog torkolni. Ezzel új oldalról jutunk ahhoz a megállapításhoz, hogy a demokratikus éra, nagyjából nézve, hátunk mögött van. Régebbi írásaimban ezt következőképpen okoltam meg: Amint egy mozgalom elérte célját, vége van. Így éppen azért, mert a világháborúban a demokratikus gondolat győzött, mindenütt új arisztokratikus rend van keletkezében. Fascizmus és bolsevizmus, mindkettő szélsőségesen arisztokratikus rendszer; azáltal, hogy előbbinek egy volt szocialista a vezére, utóbbi pedig marxista köntösbe bújt, különösen világosan bizonyítják, hogy az új arisztokrácia keletkezése a kimerült demokratikus mozgalom történet-logikai következménye. Amerikában, amelynek története különbözik Európától, a történelmi ellenponton az az azonos törvénye abban nyilvánul, hogy ott, ahol leszármazás magában véve nem jelent semmit, a mi középkori rendünk alapgondolata jut más formában érvényre. Ebben van az *e u g e n i k* a jelentősége. Az ottani közvélemény az „intelligence test” hatása alatt jutott erre, amelynek a világháború összes újoncát alávetették. Miután ez a vizsgálat, amely bizonyos korok, ha jól emlékszem, a hatodik, kilencedik, tizenharmadik és tizenhatodik életév normálképessegeihez van szabva, bebizonyította, hogy az amerikaiak többsége tizenhárom éven alul van és hogy a magasabb képesség a jobb vér-örökségtől függ, bizonyossá lett, hogy az egyenlőség gondolatának, annak minden következményeivel együtt, ott is hamarosan vége lesz. Minden mai szárnypróbálgatás, amely az új arisztokrácia fölépítését célozza, természetesen még a mechanisztikus képesség-gondolat szellemében mozog. Végző kifejezése azonban nem lehet más, mint hogy a hangsúly a képességről a meglévőre helyeződik át, mert végeredményben minden érték a karakterben gyökerezik. Mint tiszta képesség-kultúra megy tönkre a mi kultúránk is.

A jövőző szakmberség tehát ismét charizmatikus lesz, minden esetben a **ki** kérdése fogja megelőzni a **mi** kérdését, a döntő nem a dologban lesz, hanem az emberben, aki azt cselekszi. Ezzel azonban feltámad az ó-indiai kasztgondolat. Senki sem jut többet olyan munkakörhöz, amelyre nem született. És ez az újrátalálása a kasztgondolatnak, mihelyt az egységes emberiség történelmi valósággá vált, a nép közösségén belül is manifesztálódni fog. Hogy a népi alapon fölépülő kasztrendszer nem értelmetlen dolog, azt valamikor India, a mi középkorunk, ma pedig Észak-amerika bizonyítja, utóbbi helyen minden nép különleges képessége éppen a szabad verseny következtében jut határozott rétegződésben kifejezésre, amit csak azért nem ismernek el szabálynak, mert nem *akarják* elismerni. Ma azonban győzött a meglévőre alapított szakmberség gondolata az emberiség képzetében, úgy a népek is, nagy vonásokban, képességeik szerint fognak tagozódni. Senki sem fogja többé abba helyezni becsvágyát, amit mások jobban tudnak, hanem mindenki általában azt fogja csinálni, amire a legalkalmasabb. – így írtam a régebbi összefüggésekben. E munka gondolatmenete más kauzális sorokból igazolja a felállított prognózis helyességét. Célzatosan mondom, hogy helyességét és nem valószínűségét: az én „próféciaim” nem vélekedések arról, ami esetleg másképp is lehet, hanem anticipációk a már ma történelmi valóságok pszichológiailag szükségeszerű következményeinek mérlegeléséből. Minden önálló részekből álló eleven egészben szükségeszerűleg ugyanazok a folyamatok mennek végbe, mint az egyesben, mert kollektív- és egyes lélek teljesen analóg dolgok. Nem is az a kérdés, hogy az emberek ezután megint el akarják-e ismerni a minőséget a mennyiséggel ellentétben, meg kell tenniük, ha tovább akarnak élni és az önfenntartási ösztön mindenütt végző fokon döntő. Ahogy nem állhat meg jog, amely nem tud érvényesülni, és ahogyan csak ott érvényesül, ahol elismeréséhez megvannak a pszichikai előfeltételek, úgy szükségeszerűen mindig azok az életformák konszolidálódnak, amelyek megfelelnek az adott valóság-viszonyoknak. Az univerzalizmusnak az egyes jelentőség-növekedése szükségeszerű korrelátuma, differenciálódás a munkateljesítmény, tehát a minőség alapján; szükséges következménye

minden, a meglevő határokon túlemelkedő növekedésnek, amennyiben a részek az egészen belül, amely őket megszabja, megtartják külön életüket és tovább akarnak élni. Mindenütt azonban mindig az egész adja meg a részek értelmét; a közösség tehát az egyes előtt áll és akár akarja ez, akár nem, az ő szükségletei szabják meg az egyensúlyi állapot karakterét. Bámiilyen különböző is a kettő, szociális differenciálódás és egyensúlyeltolódás épp olyan függetlenül fejlődnek az emberi velleitásoktól, mint hogy az agyvelő a szervek hozzájárulása nélkül, amelyek ezáltal veszítettek jelentőségükből, fejlődött az emberi test urává. Ez a „korszellem” feltarthatatlan győzelmének magyarázata. Győz, mert mindig egy meglevő vagy alakuló új organikus állapot pszichikai kifejezője. Nincs köze a „teóriák” magánvaló értékeihez, csak történeti és politikai kontárok, akik ezeknél megállanak. Már 1920-ban megmondottam előre, hogy Angliának és Franciaországnak győzelmük, 1918-uk ellenére is végig kell csinálniuk, ami azóta történt velük. Versaillesre el kellett következnie Locarnónak, mert a versaillesi szellem gúnyt űzött a valóságos viszonyokból. A reménykedő német romantikusoknak, akik nem értik, hogy a világháború óta új éra kezdődött és annak következményeit vissza akarják csinálni, meg kell lepődniük, micsoda „véletlenek” keresztezik mindig a természetes fejlődést. A keresztezés csak látszólagos, mert mindig csak azok a véletlenek válhatnak jelentőssé, amelyek a fejlődés irányvonalába esnek. A korszerűtlennek nincs gyökere a tudattalanban. Az ökümenikus állapot épp azáltal következik be, hogy a kapcsolatok, amelyeket régebbi állapotok teremtettek és tartottak meg, újaknak adnak helyet, mint ahogy embrionális szervek megszűnnek, hogy önálló életre hivatottak fejlődhessenek helyükben, vagy pedig alkatrészei lesznek egy nagyobb mechanizmusnak. Így a következő jóslásoknak is föltétlenül be kell következniük. Az állam mai értelmében az ökümenikus állapotban relative keveset fog jelenteni, mindenekelőtt a nemzetek jólétét fogja szolgálni, az egyesek, a csoportok és az összesség viszonyának igazságosságára és méltányosságára fog ügyelni. A nemzet nem lesz az emberi közösség legvégső kifejezője, nem marad olyan, mint amilyen ma a vérségi kötelék vagy a község. Nemzetiségi háborúk olyan lehetetlenné fognak válni, mint manapság a vallási háborúk. Ha tehát most a Nyugaton a főhangsúly, amint azt az előbbieken és Gazdaság és bölcsesség című művemben kifejtettem, a gazdaságin van, úgy ennek az idők folyamán föltétlenül át kell engednie az elsőbbséget a kulturálisnak, mert ez minden életérdek integránsa. Ezzel a külpolitika, mint fontos tényező a mai értelemben eljátszotta szerepét...

Ez a prognózis azonban korántsem hajtja a mai pacifisták, liberálisok és emberiség-testvéresítők malmára a vizet. Éppen ellenkezőleg. Ismételjük, az ökümenikus állapot sokkal nagyobb feszültséget és ennél fogva sokkal több konfliktus-lehetőséget tartalmaz, mint minden eddigi kor. Ezért úttörői nem a kiegyeztető politikusok, hanem egyedül a heroikus univezalista, akiknek prototípusai a bolsevisták. Még a szűk látókörű nacionalisták is céltudatosabban munkálkodnak az ökümenikus jövő érdekében. Ez organikus állapot, tehát világnézetek, mint olyanok, ránézve irrelevánsok. Ami a döntő, az a reálisan meglevő erők hatása, amely erők az idők folyamán, az új egész rendjébe kényszerülnek. És az ökümenikus állapot a valóságban már meg is van, ezt az első fejezet megmutatta. Ezért minden eleven mozgalom – más részről azonban csak ez – eredetileg annak részki-fejezése. Innen nyerjük végre a helyes mértéket korunk reprezentatív típusai egyoldalúságának értékeléséhez. Meg kell adni, hogy tevékenységük a régebbi típusokhoz képest nagyon is fogyatékos. A mai fiatalság elképzelhetetlenül primitívált, a soffőr nem magas ideál és sem a bolsevista, sem a fascista vezérek nem kultúrmentaképek. A művelt olaszok joggal látnak bennük barbárokat és barbarizálókat, a régi kultúrájú oroszok pedig szellemük legjavának tagadóit. De minden új élet kicsiny csirából búvik elő. Ha egy régi állapot történelmileg meghalt, azt új emberek semmiképpen sem testesíthetik meg. Új kultúrállapot, amelyben az új alapokra fektetett hagyomány új életre ébredt, csak a megérés jele lehet. Az ifjúság csak vázolni tudja azt, amiből csak a felnőtt képes gazdag képet festeni. Ilyen radikális újratevésnél, amilyen a mai,

úgy áll a dolog, hogy a lehető későbbi szintézisek legkezdetlegesebb összetevői először csak magát a jelentőséget határozzák meg. Ez a soffőr az intellektualizált és technizált primitív őstípusának létalapja. Megjelenése a lehető jövő szemszögéből nézve nem negatív, hanem pozitív módon értékelendő, mert benne egyrészt régebbi korok differenciálódás által meggyöngyített vagy kiszorított őstörzsei ismét teljes erőben jelentkeznek, amelyek minden esetben egyedül képesek az életet újjáépíteni, másrészt pedig benne az intellektus az új állapotnak megfelelő szerepet játszik. Ebből a két mozzanatból és abból a körülményből, hogy kevesebb műveltség terheli és ezért nagyobb bátorsága van a saját ötletéhez, magyarázható a legújabb generáció különleges tehetségének látszata, amit a legtöbben félreértnek.

Természetes, hogy a jövőendő ökümenikus kultúrember sem fia, sem unokája nem lesz a soffőrnek, más csirasejtéből fog kinőni. Az emberi közösségben a növekedés és differenciálódás épp úgy megy végbe, mint fizikai organizmusokban. Egy általános láthatatlan terv igazgat; először a legprimitívebb, az élethez legszükségesebb dolgok fejlődnek ki, a magasabbrendű csak később, különleges ősképződményekből nyer anyagot. És ha kifejlődött, a primitív képződmények elvesztik jelentőségüket, visszafejlődnek vagy elpusztulnak, így bolsevisták, fascisták, soffőrök mint döntő típusok később aligha fognak szerepelni; ezek valószínűleg embrionális fázisoknak fognak bizonyulni. Kezdetben azonban ők az ökümenikus állapot kialakítói. Aki velük szemben csak egy pillanatig is Komolyan veszi azt a számos mozgalmat, amely nem a jövő kifejezője és amely múlt ideálok iránti érzékből, érzelmi hangulatból és vágyból akarja megjavítani a világot, az teljesen félreérti korunk jeleit.

Az ökümenikus állapot tehát valóban új, organikus állapot, amelybe az emberiség most nő bele. Magában véve – már most szögezzük ezt le, pedig csak a következő fejezet fogja határozottan hangsúlyozni – még nem szellemi értékek hordozója. A bolsevisták, akik ezt a tényt olyan helyesen értékelik, egyenesen kultúrellenes tendenciájukkal bizonyítják, amennyiben az ember legmélyebb mélységeit tagadják és iparkodnak legyőzni, sokszor a sátáni szellemet akarván hatalomra emelni. Ezzel megmutatják, hogy az értekek és az értékek világa nem lehet meg a természetben magában véve. Egy állapot sohasem lehet más, mint a szellem megvalósulásának eszköze. Mint ilyen azonban az ökümenikus állapot gazdagabb, mint minden eddigi, mert benne az emberiség tapasztalatainak eddig leggazdagabb öröksége organizálódik. A probléma ehhez az oldalához kell most fordulnunk. Láttuk, hogy van egy objektív létező, kozmikus emlékezet. Semmisen vész el, ami történt, vagy amit tapasztaltak. Láttuk továbbá, hogy az intellektuális szféra kialakulása megsemmisíti a régi kultúrákat, mert az új, gazdagabb állapot szétrobbantja a hagyományos szintéziseket. Ha ezt e fejezet különleges eredményeivel egy szemszögéből nézzük, úgy pontosan meghatározhatjuk, mit jelent ez a processzus. Egy új, komplikáltabb szintézis van keletkezésben, mint minden különleges élettevékenység előfeltétele, analóg ahhoz, amikor a szervetlen természetben aetheronok elektronokká, ezek atomokká, ezek ismét molekulákká kapcsolódnak össze, hogy végül bonyolult testek legyenek belőlük, amelyek ettől kezdve mint önálló egységek szerepelnek, egyesülnek és szerves területen sokrétű organizmusok egyes sejtjeivé válnak. Amíg azonban fizikai területen nem beszélhetünk előítélet nélkül a komplikált magasabbrendűségéről az egyszerűbbel szemben, mert minden alkalmazható mérték más területről vehető csak át, addig pszichikai téren az összetett „több” volta értelmes dolog. Épp azért, mert értelmes, lehetett csak rájönni és mintha csak magától értetődő volna, a testiekre is átvinni. Őrizkedem tőle, hogy a psyché egy deszcendencia elméletét állítsam föl, analóg a Darwinéhoz. Sem nem lesz szükségszerűen minden egyszerűből komplikált, sem nem állandó ez a fölfelé fejlődés ott, ahol mégis megvan, és lassú és végleges visszafejlődés sem látszik kizárt dolognak. A folyamatot megszábó kauzális sorok igen nagyszámúak és a folyamat általában nem egyenes vonalban történik, hanem ciklikusan és az organizmus átváltozásának

okai szemmel láthatólag inkább a kozmoszban vannak, a szónak úgy asztronómiai; mint asztrológiai értelmében, mint tellúros környezetükben, vagy önmagukban. Emellett a felfogás mellett szól az emberek világában oly gyakran jelentkező hatalmas eltérés apák és fiúk hajlamai között és a különböző népeknél azelőtt elő sem fordult, vagy ritka képességek hirtelen csoportos fellépése. Pszichikai területen mindenesetre magasabb fokon áll a gazdagabb és differenciáltabb szintézis, mert itt a tényállás éppen a magasabb fokon levés lényegének felel meg. És épp ily kétségtelen, hogy vannak korok és helyek, ahol feltehetőleg a fizikai hajlamok változatlansága mellett, magasabb szintézisek keletkeznek. Ez azelőtt csak a különleges kultúrák esetében volt így, ma azonban az egész emberiségben megfigyelhető. És ez csak azért lehetséges, mert a tudat és intellektualizálódás általánosan elért foka a kozmikus emlékezetet eddig hallatlan mértékben és értelemben teheti termékennyé. Ezen a fokon az emberiségnek egyrészt egy kollektív-lélek egységévé kell tömörülnie, amely egység, amint láttuk, belsőleg határozott differenciálódásokat és integrálódásokat feltételez, másrésztől azonban, mert benne éppen a logosz dominál, benne ölt testet a komplikáltabb és válik általános magasabbrendűséggé. Hiszen a szellem céltudatos törekvése és fölfelé haladó iránya az összpsyche egy elhatározó komponensét jelenti, ami pedig azelőtt nem úgy volt. Így ezentúl, amennyiben kozmikus véletlenek nem zavarják a folyamatot, állandó haladás várható, amilyen a múltban sohasem volt. Ebből kiviláglik, mennyire nem negatív, hanem éppen pozitív dolgot jelenthet a tudat elszegényedése, amely bizonyos processzusok automatizálódását vonja maga után. Ezek a processzusok nem szűnnek meg létezni, csak nem jelentenek már problémákat a tudat számára, mert problematikájuk öntevékenyen oldódik meg. Fizikai területen is tapasztalhatunk hasonló jelenséget. Minél magasabbrendű egy sokrétű organizmus, a processzusok annál nagyobb száma folyik le automatikusan, mint alárendelt folyamat, ami által az egész kevesebb életerőt veszít. A lélekre vonatkozólag ezt a tényállást más helyen úgy fejezem ki, hogy az életproblémákat sohasem lehet megfejteni, hanem mindig csak elintézni. Az egyetlen lehető pozitív megoldás mindig abban áll, hogy egy új pozitív állapot jön létre, amelyből nézve az eddigi problémák többé nem vetődnek föl, hanem alárendelt helyen, megoldatlanul tartják fenn továbbra is az életprocesszus folyamatát. E megfontolások konkrét háttére teljesen megmagyarázza, mit gondoltam ezen. Ha az ökumenikus állapotban már nem vetődnek föl a nemzetiség, a vallás, a demokrácia stb. problémái, úgy ez azt jelenti, hogy az ökumenikus állapot a régi elintézett problematika alapján képes új problémák felvetésére és megoldására is. A tudatos élet csak a belső és külső valóság egy részletét érintheti. Ezért tulajdonképpen magától értetődik, hogy az új állapotból nézve bizonyos összefüggések nem látszanak többé. Ez egyik oka annak, hogy a mai ifjúság nem érti meg a régebbi nemzedék számtalan problémáját, ami másrésztől azzal függ össze, hogy egy psychének nem minden alkatrésze manifesztálódhatik minden szintézisben, épp oly kevéssé, mint ahogy nem manifesztálódhatik minden organizmus sem, olyan okoknál fogva, amelyeket csak most kezdünk megérteni: a gene egy része, amely benne él, latens stádiumban marad. Későbbi életegységekben aztán megújnodva előtörhet. De az új állapot másrésztől éppen új és azáltal, hogy benne régiek intéződnek el, magasabb és nagyobb problémák fölvetődését teszi lehetővé. Az emberi lélekben ma a szellem az irányadó és annak lehetőségei más síkban fekszenek, mint a természet adottságai, amely számára csak a (természetesen nélkülözhetetlen) megvalósítás eszközét jelenti. A genie olyan összefüggések megismeréséből indul ki, amelyeket a közepszerű ember csak sejt, mint végső lehetőséget. A nemesség, amint azt Rudolf Kassner egyszer igen szellemesen mondta, mindenekelőtt a tapasztalatok ökonómiája. Régi kultúrnépek, ameddig vitalitásuk teljes erejében vannak és állapotuk a korszellem szerint való, föltétlenül fölülmúlják az újakat, mert ösztöneik diktálják azt, amire nyersebbek csak megfontolás segítségével jutnak. Minden magasabb állapot tehát a fennálló értelemmegvalósulás magasabb színvonalat jelenti. Ezekből a megfontolásokból világossá lesz, hogy az ökumenikus állapot, bár mai kezdetleges foka nem egy tekintetben elriasztó,

többet jelent, mint a meglévő puszta megváltozását: elsősorban organikus előrehaladás az. Még pedig éppen a legutóbb letűnt állapottal szemben. Amint a Teremtő Megismerésében közelebről megvilágítottam, az eddigi haladás kora egy grammatikai kor volt. Olyan beállítottság jellemezte, amely a puszta világ-á-b-cére irányult, a tényekre, mint olyanokra, pozitív módon csak mint diák-beállítottság volt értékelhető. Az ökumenikus ember abban a helyzetben lesz, hogy közvetlenül az értelemből éljen. A betűket már ismeri, fő dolga most az lesz, hogy az így megtanult nyelven mondani is tudjon valamit. Az ökumenikus állapotban a homo faber, hogy Danzel találó meghatározásával éljünk, egy magasabb bázison homo divinans-szá változhatik át. Ennek jele már ma is az intuitív, okkult, mágikus képességek erősödése és a pszichológiai, vagyis eleven valóság iránti érzék újjászületése, ellentétben a szellem halott mutogatásával. Így teszi lehetővé ez az állapot a legmagasabb emberi értékek megvalósulását, kiváltképpen a „világ-felsőség” értékéét. Hogyan lesz a puszta lehetőségéből valóság, azt a következő fejezet fogja megmutatni. Itt csak még egy szót a szerves összefüggés kedvéért. Az ökumenikus állapot magától lett az öröklöttségekből, egy új formába foglalt, megfiatalodott emlékezet az. Ebből sokan azt következtetik, hogy nem más, mint a sors, amit be kell töltenünk. Ezek azonban elfelejtik, hogy az eleven emlékezet, éppen, mert eleven, átalakítható. Az öröklött minden pillanatban egy keletkező, egy átalakuló alkatrésze. Amennyiben élet, lényegileg értelmet jelent, szükségképpen újjáalakít mindenényt. Sőt már a meglévőnek is mindig új értelmet ad, amennyiben az élet elcsendülő hangjait új melódiafűzésekbe komponálja tovább. Ez oknál fogva egészen bizonyosan meg van a szerzett tulajdonságok átöröklhetősége, amit fogalmilag oly nehéz meghatározni. Mechanikus gondolkodás sohasem fogja tudni megérteni, hogy nemcsak a múlt teremthet jövőt, hanem a jövő is teremthet múltat. De az életben ez így van. Ahol a szellem még nem lett ennek dominánsává, ott az átváltoztató faktor a kozmikus behatások és az átöröklés faktoraival szemben keveset jelent. Ahol azonban el van érve a szellemi tudatosság foka, ott a valóság főalakítójává válhatik. Az új megvilágítás által az új értelmezés új környezetet teremt, amelyhez aztán a valóság alkalmazkodik. Szellemi emberekre képzetek és eszmék épp úgy hatnak, mint chemikáliák protozoákra. A szülő organizmus új állapota befolyásolja a csírákat, akár direkt úton, akár Danysc értelmében azáltal, hogy az eredetileg változatlan más környezetben mássá fejlődik. Az élet örökös áramlásban marad, mindig újra kezdődik a teremtés. Ezért lehet mindig minden fátum ellenére is haladás. Minden fátum más fátummá alakítható, mégpedig a szellemtudatos ember esetében az ember révén. Csak tudnia kell, melyik ponton kezdjen hozzá.

A HALADÁS-KÉRDÉS HELYES FELVETÉSE

III. FEJEZET.

A haladás-kérdés helyes felvetése.

Főadatunk lesz most megmutatni, hogyan viszonylik a természetes evolúció a szellemtől függő és szellemileg egyedül jelentős haladáshoz és ebből a szempontból vizsgálni korunk problémáját. Más összefüggésben, a történetfilozófia feladatairól szólva, ezt már meg is tettem B e r d j a j e -nek a Történelem értelme c. művéhez írott bevezetésemben. De a más összefüggés természetesen más formában vetette föl ugyanezt a problémát, amely nem engedi, hogy sok mindenre kiterjesszünk, ami itt elmondandó volna. Ezért a következő megfontolások nem mennek ismétlés számba és többet jelentenek, mint az ott mondottak puszta kiegészítését.

Kezdjük a teória és a történeti valóság viszonyának pontos vizsgálatával. Minden történeti szemlélet, amely a mélyebb összefüggésekkel is, a tényekkel is jelentőségükhöz mérten számol, arra a csodálatos antinómiára bukkan, hogy a történelem folyamata egyrészt (a szó

legtágabb értelmében) logikus, másrésről azonban, hogy ideáknak és teóriáknak, mint olyanoknak, nincs jelentőségük benne. Bárhogy értelmezzük is a történelem logikáját, az az egy nem lehet kétséges, hogy szellem nyilvánul meg benne, amely saját törvényeit követi. De épp olyan bizonyos az is, hogy a mindenkori vezérek, tehát a tulajdonképpeni történelmi tényezők, az érvényre törekvő ideákat mindig csak eszköznek használták föl és hogy végső fokon irracionális akarásuk volt a döntő, továbbá, hogy akik a végső instanciát az eszmékben látták, a teoretikusok és ideológusok, mindannyiszor megbuktak, ha meg akarták azokat valósítani. Nos, ezen ellentmondás megoldása a következő tételeket tartalmazza: Egy idea nem igazsága révén válik történelmi hatalommá, hanem reprezentatív jellege révén. Korszerűnek kell lennie. Korszerű pedig az, ami evidens és valami akkor evidens, ha az adott pszichikai valóság alkalmas kifejezése.

Gondoljunk csak el, min alapszik a női ruhadivat kötelező volta. Bizonyos, hogy a női divatot mindig néhány nagy szabó „csinálja”. De miért vannak ezek olyan kevesen? És hogy van az, hogy alkotásaik azonnal általános tetszésre találnak, mintha ez egészen természetes valami volna? Azért, mert amit ezek a szabók feltalálnak, megfelel annak, amit a többiek csak homályosan éreznek. Az a nagy szabó, akiben tudatossá lesz a csáb és tetszeni vágyás ritmusa, ami épp oly törvényszerű, mint minden más természeti jelenség. Azt hozza létre, amit létrehozni mindenki ösztönösen vágyik, erre azonban a tudatosság hiánya miatt nem képes. Ezért van minden divatnak a maga korában evidenciája és ezért kell mindegyiknek elmúlnia. Minden elmúlt divat értelmetlennek látszik és kell is látszania, mert a változási ösztön ritmusa újjászületését kívánja.

A szellemi problémája, formálisan is, pszichológiailag is, amennyiben az evidenciáról és nem az absztrakt valóságról van szó, első instancián a divatéval analóg. Egy művészeti stílus, egy ideológia sem volt még, mióta ember él a világon, amelyet tárgyilagos kritika elintézhetett volna: ez csak akkor tehetett szert eleven hatékonyságra, ha annak természetes halála már közelgett. Néhány példát ennek igazolására! Az egész nagykulturájú Franciaország a XVIII. században esküdött Rousseaura, bár ennek alapeszméi legnagyobbbrészt tévesek voltak. Ennek az volt az oka, hogy a kor tudattalan akarásának kifejezői voltak. A XIX. század első évtizedeiben Hegel tanai, aki minden gondolkodók legnehezebben érthetőbbje volt és akit néhány évtizeddel később már valóban senki sem értett, minden német előtt világosak voltak. Azért, mert az akkori psziché egy határozott reális állapotát reprezentálták. Azét az állapotét, amelyben a főhangsúly már eredetileg a belső valóság tudatossá válásán és annak a haladó intellektus által való megragadásán volt. Ezt Hegel olyan szellemi összefüggésbe állította, amely által az amúgy is megtörténendő kielégítő értelmet nyert. Mert Hegel értelmezése, e nagy gondolkodó mélységének megfelelően, a szellemi lényeg igazi gyökerét *töltötte* el élettellel, eszmevilága képes volt direkt átöröklés és nemzedékváltozás segítségével a marxista és bolsevista ideológiák nagy történelmi erőit kialakítania magából, amelyek ma, bármilyen tökéletesen cáfolja is meg őket valaki, milliók előtt evidensek. Ez az evidencia nem az absztrakt valóság funkciója, ez meglehet vagy hiányozhatik belőlük: egyedül attól függ, hogy – mint a divat esetében – a határozott ideológia megfelel-e a lélek reális állapotának. Mindig a psyche eleven realitása, a legtágabb értelemben, és nem az idea mint olyan az utolsó történelmi instancia; ez a logikailag hamisnak is mindig igazságértéket kölcsönöz. Ebből már sejthető a kezdetben megformulázott, alapvető történelemtudományi antinómia jelentése: amennyiben az ideák történelmi valóságok exponensei, logikus fejlődésük azokat mindenesetre tükrözi, de m a g u k nem azok; ezért bukik el minden ideológia. De ezért cselekszik minden nagy realpolitikus szükségszerűen az idea szellemében, bár tudatosan egyedül hatalmi ösztönének engedelmessé válik. Mert éppen a realitás, amellyel számol, amelytől nem tekinthet el, ha személyes céljait el akarja érni, eleven értelme annak, amit az idea csak tükröz.

Ha meg akarjuk érteni a történet folyamatát, sem az ideákból, sem a pusztá tényekből nem szabad kiindulnunk, hanem csakis az egész pszichikai összefüggéséből, amely mindkettőt magában foglalja vagy mindkettőt képviseli. Ezzel, a problémát más úton megközelítve, újra ahhoz a megállapításhoz jutottunk, hogy a psyché reális organizmus. Ezt ma közönségesen tudattalannak nevezik, ami mellett még különbséget is tesznek személyes és kollektív között. Jó volna ha e meghatározásokat rövidesen újak, jobbak váltanák föl. Először misztikus hajlamoknak és magyarázatoknak nyitnak ajtót-kaput, pedig éppen pszichikai területen, ahol objektív tények nem igazíthatják helyre a fantáziát, van a legnagyobb szükség szigorú józanságra és világosságra. Másodsor negatívumra helyezi a hangsúlyt, a nem- vagy nem-egészen tudatosra, holott itt egészen határozott pozitívumról van szó. Bizonyos, hogy az ember pszichikai valóságának csak egy igen kis része válik tudatossá. De éppen ezért kellene legkevésbé a meghatározásnál éppen erre helyezni a fősúlyt, hanem első sorban a pszichikai valóságról mint olyanról kellene beszélni, amelynek tulajdonságaihoz az is hozzátartozik, hogy egy bizonyos fokig tudatossá váljon. Csak ilyen meghatározás mellett van a hangsúly a megfelelő helyen, mert az a tény, hogy a legkevesebb nagy szellem tudta pontosan, amit alkotott, hogy minden alkotás a tudatlan öléből származott, hogy vannak képzetek, amelyek csak mint a tulajdonképpeni valóság kompenzációi értelmezhetők helyesen és hogy a legkevesebb ideológia, amely valaha történeti hatalommá nőtt, felelt meg annak jobban, mint megközelítőleg, egyedül így szűnik meg, történetfilozófiai összefüggésben, problémává lenni. A bolsevizmus a valóságban minden más inkább mint marxizmus, a francia forradalom igazi szelleme csak nagyon megközelítőleg felelt meg jelszavának: Liberté, Egalité, Fraternité. Az érvényesülő ideák lényegileg a valóság jelképei, jelképek, amelyek akkor válnak hatékonyvá, ha mint értelmi és cselekvő szervek a valóságot evidenter kifejezik. Lévy-Brühl kimutatta, hogy természeti népek képzei egyáltalában nem követik a mi logikánkat és ezek a reális életben mégis a helyes tájékozódásra szolgálnak. Még a modern tudományok fogalmai is, különösen a mélység-pszichológiáé, legnagyobb részben csak jelentő szimbólumok. A tudomány természetesen feltarthatatlanul halad célja felé, az értelem és a kifejezés teljes kongruenciájához. A cselekvő ember azonban ebből a szempontból mindig primitív marad, mert típusa lényegileg nem-teoretikus típus. Ezért történetfilozófia előítéletmentesen csak a pszichikai összvalóság előfeltételezéséből indulhat ki.

Ez az összvalóság az időben él és fejlődik, csak úgy mint a fizikai élet összessége. Az individuális itt is elsősorban a lényegében egyénfőlötti kifejezője. Az egy, a kizárólag személyes itt is csak a nem-személyes ág egy ritka hajtása. Ez egyáltalában nem vitatható, bár nehezen, sőt talán egyáltalában nem is érthető. Minden ösképzet kollektív. Senkinek sem jut eszébe semmi, ami ne volna meg a korszellem általános lehetőségeiben. Minden tér- és kortárs hasonlót képvisel. Ha valaki a szó szoros értelmében annyira eredeti, amennyire a legtöbb szeretnének lenni, akkor terméketlen és az élet szempontjából kihalást jelent, azonfelül legtöbbször beteg is. Az Adler-féle pszichológia egyik legjelentősebb eredménye, hogy a közösségtől idegent vagy annak ellenségét mint kétségtelenül patológikus jelenséget tünteti föl. Itt van a buddhizmus egyik pszichológiai gyökere. Ez képzei az embert igazán egyedülvalónak valamennyi nagy világnézet között, tehát csak a véget kívánhatja. A közösségi kötelek eredeti realitásokat jelentenek és ez oly messzire megy, hogy maga az emberiség is primernek tekinthető az egyes emberrel szemben. Még egyszer, ebből a tényből nagyon nehéz más fogalmat alkotni, mint csak valami körülbelül odautalót. Ha azonban kitarunk a pszichikai összvalóság és a fizikai organizmus analógiája mellett, akkor fölismerjük legalább azt, mint azt a legutóbbi események képe alapján az első fejezetek bizonyították, hogy a pszichikai fejlődése az időben valóságos filogenetikai folyamat. A különböző állapotoknak itt különböző beállítottságok felelnek meg, a megismerés különböző lehetőségei, amelyek megfelelő szerveket teremtenek maguknak nézetek, fogalmak, ideák alakjában. Ezekből ismét megfelelő világnézetek és teóriák keletkeznek, amelyek ha

evidensek, minden körülmények között belső (és nem külső) valóságot testesítenek meg. Ezzel megint elérkeztünk vizsgálódásunk kiindulásához. A világnézetek elsősorban nem igazak, hanem reprezentatívak.

Menjünk most tovább egy lépéssel! Ha úgy áll a dolog, amint mondtuk, hogyan lehetséges akkor egyáltalában történet-logika? Ha a történelmi ideák magukban véve mindig csak reprezentánsok, amelyeknél az igaz és téves problémája föl sem merül, hogyan tudta bebizonyítani minden nagy történelem és minden mély történetbölcselet, hogy történelem mint szellemi összefüggés nemcsak lehetséges, hanem okszerű is? Miután az általános problémát az előbbieken helyesen vetettük föl, közel fekszik a válasz. Az ember legbensejében szellemi lény, amennyiben minden élet teremtő ő-soka az „értelem”. Ezért csak az felelhet meg neki teljesen, ami „helyes”. Nincs az életben semmi fizikai, amit ne a legnagyobb bölcsesség teremtett volna és ne az igazgatna.

A pszichikai szférában hasonlóképpen a tudás és bölcsesség az eredeti. Tévesen érteni vagy gondolkodni már csak a tudat privilégiuma. Ezért valósággal reprezentatív képzetek, vagyis olyanok, amelyek a nagy többség számára evidensek, ha mélyükre hatolunk, sohasem bizonyulnak hamisaknak. Absztrakt szemlélve mindig legalább is részleges igazságokat testesítenek meg és in concreto egy reális állapot szellemi képét, amely állapot, ha valóban életképes, a szellem előtt is igazolva van. Mert a teremtő élet egy túlvilág álláspontjából sohasem cáfolhatja meg saját magát. Ez a meggondolás azonban korántsem vezet az igazság relativálásához, mert csak az életképes, amit a szellem magából igazol. Az igazság végső instancián az életnek felel meg, a hamis amortizálódik, vagyis szükségképpen a halálhoz vezet. Innen különösen világossá válik, mennyiben fogható fel a történelmi processzus egymagában véve is logikusnak. A hamis, igaz hogy nagy kerülőutakon, de mindig megcáfolja magát, ezzel szemben az okszerű állandó, úgy hogy az észnek nem nehéz a még oly irracionális történetet is utólag úgy látni, mint logikai láncolatot. És ezt a láncot, ahol a tudat fölébredt, ha nem is teljesen, de mégis mindig be lehet helyezni a céltudatos fejlődési sémába, még pedig azért, mert létezik valami, amit mi kozmikus emlékezetnek hívtunk. Minden jövőben minden múlt él tovább. Minden fixált „igazság” egy továbbélés kiinduló pontja lesz, úgy hogy ahol az általános állapot nem stacioner és ahol más processzusok nem rombolják le a kontinuitást, a haladás úgyszólván elkerülhetetlen.

Az élet értelme természetesen annak felel meg, amit az ember értelme az értelemről alkotott fogalmaival fel tud fogni, még pedig annál inkább, minél fejlettebbek szellemi funkciói és minél inkább nyugszik ezeken az összélet súlya. Ahol fejletlenek, ott történetlogika csak hasonló értelemben gondolható el, mint a ruhadívat logikája, vagyis pszichológiailag csak az ösztönökre, érzetekre, érzelmekre irányul. A szellemileg felébredt emberben a a logosz-oldal dominál. Innen azonnal megértjük, miért volt minden emberfaj számára csak egy határozott evolúciós foktól kezdve fejlődés, amelyet ilyen vagy olyan szempontból haladásnak lehet értelmezni és különösen, hogy miért lett a haladás éppen a mai intellektualizálódott emberiség számára döntő követelmény. Ez a követelmény azt jelenti, hogy az ész és az értelem fejlődési törvényei szabják meg az élet egészét. Ösztön, érzelm és érzet kimerül a változatlan létben, ezek nem tartalmazznak mozgást kívánó komponenseket. Ezzel szemben az ész és értelem minden megismerése számára valamennyi lehető továbbfejlődés immanens és a megfelelő szellemi funkciók legsajátabb szellemével ellenkezik, hogy azok valahol is állva maradjanak, mert életük éppen a mozgásban áll. Szilárdan csak a hit tartja a szellemet. Ha ész és értelem kívánják a haladást, úgy a logosz-elv legmagasabb kifejezésében törekvéséhez képest saját magából tűz ki magának magasabb célt. Ahol az így megértett szellem a tudat dominánsa lett, ott az emberi élet törvénye nemcsak kifelé törekszik kiszélesedésre, hanem elmélyülni is akar. Minden természetes élet az üdvkeresés eszköze lesz. A történetlogika lehetősége tehát egyáltalában nem jelenti az ideának, mint szellemi hatalomnak önállóságát, hanem azt, hogy a fölébredt ember

bensejében szellemi lény, akinek valamennyi pszichikai processzusát, amelyek különben saját külön törvényszerűségüknek megfelelően folynának le, szellemi célkitűzések dominálják. így tehát a haladás problémája legtágabb értelmében nem a teoretikusok és ideológusok problémája, hanem a szellem-ember praktikus életkérdése.

Világítsuk meg a kérdést néhány konkrét példával, amelyeknek utolsója korunk vitális problémája legyen. Természetesen nem is lehet itt célunk bizonyos történeti problémák kimerítése, csak azért folyamodunk hozzájuk, hogy az alapvető eszme teljesen érthetővé váljék.¹

Amikor a keresztyén világnézet fölváltotta az antik pogányt, az eleddig oly biztos értelem elértéktelenedett, még le is becsülték azt. A világ előtt még a bolondság is nagyobb dolognak tutit föl, mint a legfinomabb bölcselet, a szeretet irracionális érzése több volt, mint minden lehető belátás. Bizonyos, hogy az őskeresztyénségnek ez a felfogása teoretikusan hamis volt, hiszen a bölcsesség részleges restaurációja keresztyén alapon nem is késett sokáig. Kezdetben azonban az értelem ellenségei diadalmaskodtak. Miért? Először, mert a pszichikai organizmus antik beállítottsága az affektív oldalt elnyomta, ez végre helyet teremtett magának, a tömegben féktelen ki-csapongások, a kisebbségben keresztyén szellemű szeretettúltengés formájában. Végre ez utóbbi, mint „helyesebbik” vitte el a pálmát. Másodszor azért, mert az antik szellemi fejlődés a lehetőségeket, amelyeket premisszái tartalmaztak, valóban kimerítette és tovább-élés csak új, megifjult föltételek között volt lehetséges. Ennyiben tisztán pszichológiai kompenzáció volt ez a folyamat. Hogy az őskeresztyénségnek (nem Krisztusnak) éppen ezek a nagyon is egyoldalú és sok tekintetben kezdetleges ideái a korforduló számára annyira evidensek voltak – hasonlítsuk csak össze ressentiment!zu igazságosság fogalmát Marcus Aurelius szubtilis gondolkodásmódjával! – egyedül azon alapszik, hogy megfeleleltek egy bizonyos, határozott állapotyszerűségnek, az emberiség pszichikai evolúciója egy mazochisztikus-affektív reakciós fázisának. De ez még nem magyarázza meg a keresztyénség szellemi hatalmát. Ez azon nugszik, hogy a kompenzációs folyamatba szellemi magasabbratörekvést vitt. A késői antik kor nem ismerte a természet és az értelem túlvilágát. Az irracionális és valójában természetfölötti iránt, amely minden lény egyedülvalóságának pusztá tényében rejlik és ami által születés és halál minden egyes esetben szörnyű sorsokká válnak, nem volt érzéke. A késői antik horizontjának ebben a túlvilágában rejlik csak a tulajdonképpeni metafizikum és abban meg minden élet ősforrása. így lett gralüei halászok naiv hite egy megismerési fok vehikuluma, egy olyan megismerési foké, amelyet a kor egy más gondolkodója sem ért el. – De haladjunk tovább! A renaissance korában az antik beállítottság ismét győzelemre jutott. Ez pszichológiailag nézve a következőkön nyugszik: A keresztyénséggel egy lényegileg aszkétikus fázisa kezdődött az emberiségnek, amelyet csak hézagosan kompenzált bizonyos állati nyerseség. Ez azt jelenti, hogy a legtöbb világfelé forduló energia, az értelemtől egészen az érzékekig, a legnagyobb mértékben el volt nyomva. A tudattalanban azonban tovább éltek ezek az energiák. És amikor az eredeti keresztyén beállítottság veszített életerejéből – nem csak az individuális, hanem a kollektív életerők is, mint határozott adottságok fogytán voltak, – a jelentőség hangsúlya új hatalmasságokra tevődött át, igaz ugyan, hogy ismét keresztyén összefüggésben, amely hatalmasságok valaha az antik életet formálták. De e történeti folyamat értelme sem merül ki a pszichológiai kompenzációban; az antik erők a megértés egy magasabb bázisán kezdtek újra hatni. A személyiség, mint olyan, közben tudatára ébredt saját értékének. Mivel minden értelmezés a szubjektív-egyesen keresztül történik, úgy ez a tudatossáélel, mint olyan, már a mélyebb értelem megragadását jelentette. Az új állapot intellektuális magasabbrendűsége

---

¹ E történeti felfogás pionírja C. O. Jung. Hogy e fejezet bizonyos gondolatmenetei mennyiben vannak meg már nála is, én nem ítéleltem meg. Nekem mindenesetre alapján már akkor tulajdonommá váltak, amikor Jung írásait még nem is ismertem.

először abban nyilvánult, hogy ami pszichológiailag antikizálás volt, valójában teljesen más valami volt, a modern kor természetén való uralmának bevezetése. – Hasonlóan állnak a dolgok a reformációval is. Az emberiség fejlődése analog ritmusban történik a lélegzéssel. A kitágulás periódusait szükségképpen az összehúzódás periódusai váltják föl. A reformáció pszichológiailag kompenzatorikus összehúzódást jelent a középkori katolicizmus hatalmas kitágulása után. A katolikus egyházon belül kezdődött és benne még energikusabban folytatódott, mint a széttöredezett protestantizmusban (mert kétségtelen, hogy az ellenreformáció, pszichológiailag, erősebb összehúzódás volt, mint a protestantizmus, amely a legelső kezdetei után nemsokára a szellem szabadságának pionírja lett). Ez a folyamat addig tartott, ameddig a természetes ritmus új ellenmozgást nem kívánt. De a pszichológiai kompenzációs folyamat itt sem az utolsó instanciája a történelmi összjelenség megértésének. A logosz azonnal kihasználta az új pszichológiai konjunktúrát. Mélyebben nyomult be a jelenségek világába, mint valaha. Az összehúzódás a precizírozást tette lehetővé. Az exakt tudomány nem hiába a reformáció korának gyermeke. Csak az összehúzódás állapotában válhatott az értelem precíziós eszközzé, belőle nőtt ki a szabályozható haladás.

Nézzük most ugyanebből a szempontból korunkat. Ennek dominánsa a haladás gondolata. E tény általános értelmére már rámutattunk: mert a szellem lényegének megfelelően haladás, elsősorban tehát annyit jelent, hogy a szellem egy eleddig hallatlan fokban tudatosult. Ez az egy körülmény magyarázza meg Hegel filozófiájának evidenciáját a maga korában; a tudatosság foka határozza meg rangját. De a haladás modern fogalmának nem Hegel a tipikus reprezentánsa, hanem az általános haladó világnézet, amelynek látóköre sokkal szűkebb és felületesebb. Röviden szólva, abban merül ki, hogy az élet értelme ne jelentsen mást, mint a materiális, morális és szellemi életviszonyok megjavulását. Hogy lehetett ez a világnézet evidens, amikor az intellektus, modern értelemben, az ember lényegének csak egy kis részét teszi? Mégis általános evidenciára tett szert, amikor a pszichikai organizmus intellektuális oldala a 17. századtól kezdve egyre dominálóbbá vált, amíg végül a tudat az élet egészéből csak ezt ismerte el mint teljes valóságot és nem is ismerhetett el mást, mert tompa feszültségeken kívül nem is érzett a többi oldalból semmit. A haladás modern fogalma, amint láttuk, hajszálnyira megfelel az intellektus természetes növekedésének. Nincs érzéke a többi szellemi és lelki folyamatok iránt, azért olyan korokban, amikor spiritualitás vagy affektivitás dominált, nem is volt szó róla. De a 19. század állapotának jobban megfelelt ideológiája, mint bármi más. Ennek pedig, és ezt ma különösen jó hangsúlyozni, nemcsak rossz, hanem jó oldalai is voltak. Ennek köszönhető, hogy az egész emberi nemben az intellektus-oldal ilyen hallatlanul rövid idő alatt ilyen hallatlanul magas fokra emelkedett. Lehet, hogy az értelem magában véve nem valami mély dolog: de a legmélyebb logosz irányította itt is a fejlődést, mint minden más jelentős esetben. Minden szellem a meglévő kifejezési eszközökön keresztül valósul meg. Így a haladás korának minden mélysége az intellektust választotta eszközzé, hogy megértse és kifejezze azt, ami más korok számára más úton volt hozzáférhető. Ezzel azonban éppen a mélység vált először az általános tudat számára hozzáférhetővé. Mert csak „értelme” van mindenkinek, csak „értelmes” dolgot érthet meg mindenki. Tehát éppen a mélység szemlélet szempontjából nézve a dolgot, minden okunk meg van rá, hogy hálásak legyünk a haladás kora iránt.

Ma új krízist él át az emberiség. A haladás gondolata a tömegek evangéliuma lett, ideáljuk ennek megfelelőleg a soffőr, a technizált vadember. De ez éppen az elit számára nem jelent már semmit. Ez azzal függ össze, hogy ez amazt, nem is lehet másképpen, generációkkal előzi meg. Benne érte el természetes végét a pszichikai organizmus kiszélesedése az intellektuális oldal felé, már amennyire ez lehetséges volt az adott alapokon való magasabbra építés értelmében. Mert az adott alap itt nem primitív, ezért esetükben olyan szintézis, mint a soffőröké, lehetetlennek látszik. Bennük mutatja meg a közvetlen Én-tudat és minden külső tapasztalat, hogy tovább, magasabbfokra képződés csak a nem-intellektuális, az ösztönös,

irracionális, intellektusfölötti szellemi erők bevonásával lehetséges. Az elnyomott ösztönös, amely fél évszázaddal ezelőtt még teljesen veszélytelen volt, most az életet fenyegeti. Levált mint önálló lény és a sötét mélységből mint ellenség támadja meg az élet napos oldalát, ami mind az egyes, mind a kollektív lélek számára egyre komolyabb egyensúlyi zavarokat jelent. Mennyiben rejlik ebben a mai krízis igazi oka, azt már az első fejezet megmutatta; ezt a krízist külsőleg nem a tömegek, hanem az uralkodó legfelsőbb rétegek sorozatos „hibateljesítményei” váltották ki. Az egyes tipikus állapota fölfedezte a tudattalant és az azzal való foglalkozást a pszichoanalízis módszere lehetővé és esedékessé tette. De az ösztönös szféra elnyomtatása nem csak ellenséget szerzett a tudatos életnek, hanem azt legsajátabb, eleven gyökeréről vágta le. Innen az egyre gyöngülő vitalitás, ami Európában az utolsó évtizedek egész szellemi életét jellemzi. Ez az igazi oka annak, hogy a civilizáció egyre élesebb ellentétbe kerül az étellel, ami Amerikára azért nem áll hasonló mértékben, mert az ottani állapot egyrészt jobban hasonlít a sofförtípus primitívségéhez, másrészt az ő civilizációjuk állapota régebben konszolidálódott, amikor még a vallásos kötelek nem gyöngültek meg és így az még tartalmaz valamit az elfojtott irracionálisból. A vitalitás gyengülése oka továbbá annak is, hogy a tisztán ösztönös, Nitzschétől kezdve, egyre erősebben túlértékelődött. De az intellektualizálódás nemcsak az ösztönrészt választotta le és a vitalitást gyengítette, a magasabb, nem intellektuális erők kompenzatórikus visszafejlődését is eredményezte, mégpedig mind az irracionálisakat (érzelmeket), mind az intellektus fölöttiekét (a metafizika és a vallás érzékei). Éppen a szellemileg haladott látta mindig, hogy fiziológiailag képtelen saját, ösztönfölötti mélységeiről tudomást szerezni. És a majdnem egyeduralgató intellektus, mint minden természeti erő, ami nem összefüggéseket teremt, egyre inkább romboló hatalommá vált és miután pozitív lehetőségeit kimerítette, már csakis pusztítani tudott. Ettől az időponttól kezdve csak az irracionális eltorzításának érezték. Mert ezt aztán igazán tudta. Minden végiganalizált érzés megszűnik létezni, ha nem bizonyul értelmesnek, minden jelenség, amit átlátunk, amint már Buddha is fölismerte, elveszíti végső instancia-jellegét és ezzel lebilincselő erejét is. Nem csoda, ha a haladásba vetett hit a haladás tagadásává változott, az ész istenítése észellenességgé. Éppen a legműveltebb rétegekben emelkedett egyszerre az irracionális bálványképpé. Egyesek éppen most, amikor a szellem soha nem sejtett hatalommal uralkodik, a vérben és fajban látnak mindent. Már a régi germán mítoszban is gyakran van fölényben az okos törpe a tiszta balga fölött, most pedig, amikor az értelem nem föltételez szükségképpen csúnyaságot, – minden növekedés csúnyán indul, az okos az ősmítoszban azért olyan csúnya, mert nagyobb tudása az akkori egészen szellemnélküli teljességállapotot szétrobbantotta, – ennek kell meggyógyítania az emberiséget.

Egy Johannes Müllert, aki minden intellektualizált életet bűnként száműz, egy Ludwig Klagest, aki a teremtő szellemet tagadja és a pelagus tiszta pathikus beállítottságát állítja ideál gyanánt, megváltónak kiáltottak ki; a kis prófétákról, akik az érzelmek és hangulat pusztán meglétében látják a nagy elhivatás bizonyítékát és új vallás alapítóiról, akik majdnem kivétel nélkül a legprimitívebb szellem gyermekei, nem is szólva. Hasonló lelkület jellemzi az utolsó idők majdnem minden megújulásra törekvő megmozdulását, az etikai és vallásos mozgalmaktól kezdve egészen az ifjúságiakig, amelyek először az ifjúság állapotszerűségében ideáljukat, későbbi fokon egy valamiképpen kvalifikált „élményt” látnak. De ezen mozgalmak egyike sem vezetett haladásra, nem is vezethetett, mert mind reakciós megmozdulások voltak, vagyis ami megvan, azt igyekeztek legyőzni és megtagadni. És hogy visszatérjünk Johannes Müllerre és Ludwig Klagesre: amaz kétségtelenül igazán vallásos, emez mélyen metafizikai, de mindkettő egy elavult állapot formájában. Ezért lehetnek ugyan a mélység megtestesítői, mint az ősidők bölcsei, de új utakat mutatni nem tudnak. És ma nagyjában csak ez a döntő. Megvan a magasabb intellektus organikus állapota, ennek megváltoztatása egy tudatos akarás számára sem lehetséges. És ez a haladás egészen

határozott lehetőségeit nyújtja, éppen ezeket a lehetőségeket és nem másokat. Mit használ isteníteni az ösztön bizonyosságát, amikor organikusan elpusztult? Most mélyebb megértésnek kell helyettesítenie azt. Ezért, hogy csak egy példát említsünk, a házasságot csak értelmének megismerése építheti újjá, a fajokat csak az eugenika javíthatja meg. Ugyanezen okból a megértésből kiinduló mélységpszichológia tudja csak az érzelem és a vágy szféráit a tudat számára hozzáférhetővé tenni. Így áll a dolog, mutatis mutandis a metafizikai és vallásos valósággal is. Ma minden tan, ami nem a szellemmel kezdődik, hamis, bármennyire jót akar is. Mivel minden korban különböző természeti fokon álló típusok élnek egymás mellett, – a kor jellegét a domináló szabja meg, – a reakciós beállítottság természetesen nagyon sok embernek (persze nem mindenkinek) felel meg. De kizárt dolog, hogy ez történeti jelentőségre tegyen szert. A haladás után nem jöhet visszafejlődés. Amíg a mélység régi állapotok formájában ébred életre, a még oly mélyen átélőkkel szemben is a soffőr uralma biztosítva van, mert ez a valóság, a tömeg szempontjából nézve a haladó típus, amit a primitívek, akik e szintézisbe kapcsolódnak, minden életerejének vitalizálódása bizonyít. Vannak korok, amikor meg kell szünniök bizonyos életformáknak, bármily szépek is azok, mint ahogy a sauriusnak is ki kellett halnia egykor. Minden határozott jelenség véges és a teljesedés mindig az abszolút vég közeledését jelenti. Ezért valóban értelmetlen dolog, ha ma még egyesek Goethe sajátos ideái felé orientálódnak. Az élet ma egyáltalában nem szentimentális, romantikus lelkek vágyódásával ma az ördög sem törődik. Ezzel szemben bizonyosan igaza van a soffőrnek, mert ez mindig képes rá, hogy új tökéletességet varázsoljon a régi helyébe. Ilyen szempontból a régi kultúra fölött való minden siránkozás csak kettőt jelenthet: balgaságot vagy gyávaságot. De természetes: ha nem támad korszerűbb az előbb vázolt mozgalmaknál, amelyek az intellektualizálódást ellensúlyozzák, akkor a földön minden tradicionális kultúr-típusnak lassan ki kell pusztulnia, úgy, amint Oroszországban erőszakos úton már kipusztult. És ha idáig jut a dolog, akkor, mivel a szellemi élet is, mint az előbbi fejezetek mutatták, átöröklődés révén él tovább, amiért is a tradíciókkal való szakítás a faj halálát vonja maga után, századoknak kell elmúlnia, amíg a mai eliteknek megfelelő organikus állapot teremthető. Ahol hiányzik ez a „fátum”, ott, amint ugyancsak az előbbi fejezet mutatta, nem vezetheti be a magasabbra fejlődést semmiféle szellemi iniciativa, ami ma még lehetséges.

Feladatunk most megmutatni, milyen ideológia felel meg újra keletkező világunk elitjének abban az értelemben, mint ahogy az eddigiek, történeti kitérésünk eredményeihez képest, előbbi állapotoknak megfeleleltek. Mert az élet intellektuális oldalának magasabbra fejlődése befejezett tény és ezen nyugszik a tudatos élet elmozdíthatatlan középpontja. Elmozdíthatatlan azért, mert a szellem lényegileg nem szenvedő, hanem cselekvő, egyedül az értelem szabja meg a cselekvés irányát és bizonyos mélységre törekvőknek az a követelménye, hogy a hangsúly a tudattalanba tolódjék el, azáltal a pusztán tény által, hogy tudattalan élet a szubjektum számára nem élet, már ad abszurdum vezetődik. Ezért csak egy dolog, bár két komponensből van össze-téve, vezethet egy pozitív magasabb állapothoz: egy belső átváltozás, amely úgy jön létre, hogy először, amit elfojtott a haladó kor – a vágy és a lélek, – az az előresiető szellemmel új egységbe kapcsolódik, de úgy, hogy a hangsúly azért mégis ezen marad és továbbra is ez jelzi a nívót és másodsor, hogy a szellem annyira elmélyül, hogy még az irracionálisnak is meg tudja ragadni az értelmét. Mert a tudat középpontja ezentúl a szellemben van, ez egységes összefüggésébe semmit sem kapcsolhat bele szervesen, ami számára nem értelmes, tehát nem evidens. Az életben pedig nincs értelmetlen, mert az élet maga értelem. Ahol mégis *úgy* látszik, mintha másként volna, ott bizonyosan a szellem nem hatol eléggé mélyre, mert a betegségnek és a rossznak is megvan mindig a jó értelme. Ennek megértése azonban a szellem romboló hatását építővé változtatja; a pszichoanalízis eredményei (legtágabb értelemben) ezt naponta bizonyítják. És ahol az eddig uralkodónál mélyebb értelem kapcsolódik a jelenségekhez, ez mindig – amennyiben valóságos és rmm

illuzórikus – új vitalizációt eredményez. Mivel az élet gyökerei az értelemben vannak, értelmeknek lenni közvetlenül vitalizáltságot jelent. Csak inert ez így van, volt képes minden új idea, akár a keresztyén, akár a reformátori vagy az emberi jogoké, mindig megfiatalítani az emberiséget. Csak azért van ma a soff őrnek a legnagyobb vitalitása, mert ideája a primitív vagy primitívált életnek valóban nagyobb értelmet kölcsönöz. Magasabbrendű életnek ezt a nagyobb értelmet már nem adhatja meg. A ma egyedül lehetséges értelemmegvalósulás szempontjából nézve a soffőrnél csak sovány értelmi színezetről lehet szó, ezért nem is válthatja meg a világot. Csakis az eddiginél mélyebb értelmi alaphangra vonatkoztatva újulhat meg az élet egésze. Ekkor azonban megújíthatik anélkül, hogy feláldozná azt, amit eddig a kultúra fejlődéséből nyert. Ekkor újulhat meg csak a világ anélkül, hogy előről kelljen kezdődnie. Mert ismételjük, megfiatalodás sohasem primitivitás formájában történik, hanem új értelein beavatkozása folytán, amely a régi jelenséget vitalizálja, mely metafizikai lényében a fizikai élet legmélyebb gyökerét is rejti. És vannak korok, amikor egy jelenség pusztá fennmaradása is attól függ, tud-e annál, ami eddig fenntartotta, mélyebb értelemben gyökeret verni. Ez áll a mi korunkról is. A mai emberiség fájának dús koronája elhal, mert gyökere nem nyúlik elég mélyen a metafizika talajába. Ha azonban egyszer majd mélyebbre hatol, nemcsak hogy újra lombosodhatik majd, de tovább is növekedhetik. Akkor a civilizáció mai állapotából egyenesen új kultúra születhetik. Így jelentheti beteljesülését az ökumenikus állapot, még pedig kettős értelemben, úgy hogy a lélek ezidő-szerint leghetőbb pszichológiai integrációját és egyúttal végső szellem-formációját éli.

Az itt elmondottakból derül ki a modern kultúrprobléma egyetlen lehető pozitív megoldása, mert csak ez számol a lélek organikus jellegével és veszi tekintetbe a tények összességét azok helyes egyensúlyi viszonyaiban. Ebből lesz továbbá végleg világos, mennyire gyerekes minden olyan kísérlet, amely nem szellemi úton akarja megújítani az életet. Mindezekkel szemben a mefisztofelikus bolsevistáknak könnyű játszójuk van. Mert az élet gyökere az értelemben van és ez magában véve „tudat-képes” lett; ami az értelem számára nem ad aequát, az semmiképpen sem adhat az életnek új értelmet. A mai világban ezért a legmélyebben gyökerező vallásos mozgalmaknak sincs történelmi jövőjük, ha kifejezésük nem vet számot a mai emberiség elszellemiesedésével. Keresztes hadjáratok olyan pszichikai állapotot tételeznek föl, amilyen ma már Oroszországban sincs többé. Pusztá érzelmek nem vihetők át, egy érzelm sem mozgatta meg a tömegeket soha, amely nem volt egyúttal egy új, az életnek új értelmet adó megismerés vehikuluma. Úgy amint Isten a világot megteremtette, a logosz az átvihetőség és a kezdeményezés egyedüli princípiuma. Az érzelmek másodlagosak, statiszták. Adott esetekben megtestesülhet bennük egy szellemi impulzus. De másrészt a szellem csak akkor képes hatni, ha az érzelmek hatalmas csatlós serege áll rendelkezésére. Ám az érzelmek sohasem lehetnek mások, mint a szellem csatlósai. A régebbi korokat mozgató gondolatok pedig, azáltal hogy keresztüllátunk rajtuk, mint végső instanciák, túlhaladott álláspontok. Másrésztől azonban éppen az élet vallásos oldalát teremtheti hallatlan mértékben újjá az értelem megragadása. Mert ami a vallás tárgya, az éppen az élet végső értelme. Minél mélyebben ragadja azt meg az a szellem, nem annál kevésbbé, de annál elevenebbül éli át az ember a reális köteleket, amelyek a kozmoszhoz fűzik.

Most konkrétan megértéssel fordulhatunk ismét alapproblémánk felé és adhatjuk korunk végleges absztrakt fogalmazását. Mondottuk, hogy egy történet-logika lehetősége nem jelenti az ideának, mint szellemi hatalomnak önállóságát, hanem azt, hogy a tudatára ébredt ember valójában szellemi lény és ezért minden pszichikai folyamatát, amelyek különben saját külön, specifikus törvényszerűségeik szerint folynának le, szellemi célkitűzések dominálják. Nézzük ezt a tételt azon megismerés alapján, amelyet e kor állapotáról nyertünk. Így értelemszerűen tudunk megfelelni arra a kérdésre, amely a haladásprobléma döntő fontosságú oldala, hogyan viszonylanak egymáshoz a természetes evolúció és a szabadság birodalma A történelmi

folyamat minden esetben logikus és logikai úton utólag megkonstruálható; mert az élet magában véve értelmes, csak az értelemszerű maradhat fenn. Ahol azonban szabadság dönt, ott tévedés mindig lehetséges. Nem szükséges mindig a helyeset cselekedni, a szabadság épp úgy dönthet a halál mellett is, mint a továbbélés vagy a haladás mellett. A helyes rendszer csak nagy kerülőutak után érvényesül. És időközben mindig annyi vész el belőle, hogy ami kezdetben helyes volt, az már nem felel meg a maradék lehetőségeknek és a meglévő helyes, abszolút megítélve kevésbé értékes már, mint a régi lehetőség volt. Így a bolsevizmus a vidéken nem hozott mást létre, mint Stolypin agrárreformját és ezt is nagy, romboló kerülőutakon. A mai elitek legtöbbször állásfoglalása elég világosan bizonyítja, milyen könnyű a lehető továbbfejlődés értelmét fölismerni. De vajjon nem ismerték-e ezt majdnem mindig félre, kivéve ritka egyéneket, akikre azonban, legtöbbször nem hallgattak? Nem jelenti-e a történelem, bármily logikusan függenek is össze egymással az események, az elmulasztott alkalmak egységes láncolatát? Az antik világnak nem kellett volna olyan tökéletesen eltűnnie, a reformáció impulzusa még jobbat teremthetett volna, Versailles-hen a wilsoni elveknek megfelelőbb békét is köthettek volna ... A természetes fejlődés logikája csakis logikus, hogy mindig a legjobbhoz vezessen, az nem rejlik a dolgok természetében. Ellenkezőleg: mert a tehetetlenség a legáltalánosabb természeti törvény, a legnagyobb erőfeszítésbe kerül a rutinossá vált régít, még ha az halálos kimerültségben van is, és az előretörni nem akarók ellenmozgalmait magunkban is, másokban is legyőzni. Így legjobban az függ össze az emberi természettel, hogy minden alkalmat oly kevésbé használjon ki, amilyen kevésbé csak lehet és soha addig egy lépést se tegyen előre, amíg a körülmények erre nem kényszerítik. Az 1925-iki darmstadti ülés záróelőadásában megmutattam, hogy az ember minden akar lenni, csak nem szabad, mert a szabad cselekvés a legnagyobb megerőltetést jelenti, továbbá, hogy ez a hangsúlyeltolódás az élet rizikóoldalát erősítené, holott az ember elsősorban biztonságra vágyik. Ilyen körülmények között semmiesem könnyebb, mint annak a belátása, hogy a történelem valóban csak az elmulasztott alkalmak sorozatát jelenti. Egy állítás sem volt történelmi összefüggésében annyira hamis, mint hogy minden, ami a világon történik, a lehető legjobban történik. Ez egyedül a természet síkjára áll, ahol a tévedés fogalmának nincsen tartalma és minden folyamatot a legmagasabb bölcsesség irányít. Kozmikus összefüggésben lehet érvényes, mert hogy az emberek sorsukat jól vagy rosszul töltik-e be, az a világfolyamatban csak csekélyke különbséget eredményez. Az ember álláspontjából azonban az a tény a döntő, hogy lehetséges, de nem szükségszerű, hogy a történelmi processzus az értelem teljesülését vonja maga után, ahogyan azt az ember a benne lakó immanens szellemi princípium alapján kívánhatja és kívánja. Végső fokon az ember szellemi iniciatívájától függ az, tehát ő a felelős érte, hogy a logikus történetfolyamat jóra vezet-e vagy rosszra, hogy folytonos emelkedésben van-e vagy pedig kiéli magát. Ezzel eljutottunk a haladás tulajdonképpen problémájához. Már a „haladás” szó is magával hozza, hogy kell lennie egy „haladónak”. Az első fejezetek és ennek a fejezetnek is a főrésze csak természeti alapját tárgyalta az igazi haladásproblémának. A két első megmutatta, hogy mi lesz a természet logikájának és a múltban történt szabad elhatározások összejátszásából; ez jelenti egyúttal minden másképp a szabad elhatározás adott alapját is. Az első vizsgálódások világossá tették, hogy minden történelmi állapotnak a szellem szempontjából nézett pozitívuma sohasem volt magától létrejött terméke a természetes fejlődésnek, hanem azáltal keletkezett, hogy a teremtő szellem magából formálta az adott pszichikai anyagot a maga ideáljainak és céljainak megfelelőleg. Amennyiben az ember magát végeredményben alkotó szellemével azonosítja és ezért a fátumból néz mindent, ahelyett, hogy a fátumra nézne, az igazi haladásprobléma a szabad értelmezés problémája. A történelem síkjában, ahol a haladásfogalom másként, mint értelemmegvalósulás, tartalmatlan, utolsó fokon a teremtő szellem dönt, mégpedig akár elismeri a problémát, akár nem. Csak az történhetik itt, amit az magából történni enged, akár a valamit tevés, akár a valamit nem-tevés értelmében. Itt a

jelentőség szabja meg az egész tényállást. Ami az egyes életében mint tény megvan, az első és utolsó sorban attól függ, hogy az számára, éppen az ő számára, mit jelent. Lehet valaki a legnyomasztóbb életkörülmények között is boldog, más a legragyogóbb külső alatt is belsőleg fölemészti. Az a tulajdonképpeni igazi nagy ember, aki eredetileg kedvezőtlen eseményeknek állásfoglalása által olyan értelmezést ad, amelynek a balsorsot kedvező körülménnyé kell átváltoztatnia. Mert értelmezés lényegében nem magyarázat, hanem tényátváltatás. Aki a világot belsőleg új szempontból értelmezi, az egyúttal külsőleg is átalakítja azt. Itt csak egy árnyalat különbözteti meg a bölcsét az alkotó államférfitől: előbbi belsőleg olyan nagy magasságban áll, hogy semmi külső dolog nem tudja megzavarni, utóbbi, aki épp oly magasan áll az események fölött, amelyeknek túlnyomó többségét épp úgy kell fogadnia, mint minden más embernek, ugyanazzal a fölényel más irányt szab azoknak. Ebből érthető meg teljesen, hogy minden eddigi történelem mennyire csak az elmulasztott alkalmak sorozata volt. Sohasem volt az emberekben megközelítően sem annyi fölény, iniciativa és felelősségérzet, amennyi, teoretikusan nézve, lehetett volna. De megérthető az is, milyen beláthatatlan lehetőségei vannak az embernek, ha egyszer teljesen tudatára ébred, mekkora virtuális hatalom van a kezében, milyen felelősséget visel és ha mindebből levonja a teljes szellemi és erkölcsi konzekvenciát. Eddig, amint láttuk, teljesen a legkisebb erőmérték anorganikus princípiumának megfelelően cselekedett. „Voltak azonban történeti személyiségek, akiknek szelleme más volt és a világot mégis át tudták alakítani. Itt van Krisztus. E fejezet történeti kitekintésében láttuk, hogy születésekor a világ megérett új spirituális impulzusok fölvételére, mert amelyek az antik kort létrehozták, már kimerültek. Az állapot hozta magával azt is, hogy az új impulzusnak amennyiben hatékony akart lenni, emocionalisztikus alakban kellett megtestesülnie. És hogy előrelátható volt, hogy az általános irányt a szellem felől fogja érní a megújulás, azt az akkori kor hasonlót tanító újítóinak hosszú sora bizonyítja. De hogy a Nyugat egységesen és pozitíven keresztyénné lett, az egyedül Jézus és nagy utódainak munkája volt. Általuk lett egy egészen határozott új szeilem a kor állapotszerűségéből, nekik köszönhető, hogy a keresztyénség lett annak élő lelke és nem más, hogy a korszellem kompenzatórikus-pszichológiai megváltozása valódi haladás megtestesítője lett.

Hogy Oroszország bolsevista lett, az minden korirányzat ellenére sem volt abszolúte szükségszerű. Azért lett azzá, mert egy felsőbbrendű szellem a szükséges pszichológiai, logikai és materiális eszközök felsőbbrendű ismerete segítségével határozott akaratát a teljesen tisztán átlátott valóságba ágyazta bele. Lenin terrorisztikus módszerei természetesen semmiképpen sem menthetők. Hogy éppen ezekhez nyúlt és kellett nyúlnia, annak az az oka, hogy szelleme a legnagyobb mértékben sátáni volt. De mégis értelemszerűen járt el, módusa, mutatis mutandis, minden értelemmegvalósulásra érvényes. Ez sohasem sikerül másként, csak a lehető legjózanabb reálpolitikával. A világ szellemi valami, amit szellemileg is kell kezelni. És ez nem azt jelenti, hogy a legmagasabb” ideálok van a legkisebb hatalmuk, hanem hogy azok csak úgy valósíthatók meg, ha számolnak minden jelenség értelmével, azok helyes súlyviszonyaival és azokat úgy kezelik, hogy saját törvényeik vezessék őket arra, amerre a szellem törekszik, amint az elektrotechnikus éppen a villám legsajátabb természetét állítja az emberek javának szolgálatába. A vallásalapítók és filozófusok problémája technikailag épp úgy áll, mint a természet uraié. És innen értjük meg végső és legmélyebb okát annak, hogy a történelem eddig miért nem volt más, mint az elmulasztott alkalmak sorozata. Minden nagy szellem realista volt, mint Lenin. Jézus szavai, ha felületesen olvassuk őket, valóságos kincsesházát jelentik a józan és egészséges emberi értelemnek. Ha azonban a mélyükre hatolunk, észrevesszük, hogy azok a mágikus kifejezőművészet legmagasabb fokai. Ez azt jelenti, hogy értelmüknek a lélek és a szellem átváltozását kell magával hoznia, még pedig sajátos törvényszerűségeiknek megfelelően, bárhol hatolnak is a mélybe ezek a szavak. Felület és mélység azonban Jézusnál szükségszerű

korrespondenciában állottak. Pál, Ágoston, Luther, Loyola Ignác annyiban voltak kevésbé realiztikusak, mint Jézus, mert a szellem és lélek reális, végső mélységéhez nem volt oly közvetlen viszonyuk és az isteni valóságot csak másodkézből, tehát kisebb mértékben ismerték. Azonban mint politikai szellemek annál realiztikusabbak voltak, hiszen máskülönbén semmit sem tudtak volna elérni. A legtöbb ember, aki jót akar, idealista, azaz az idea szolgálatában áll, tekintet nélkül a valóságra, vagy ellentétben a valósággal, vagyis más szóval: nincsen tekintettel a meglévő eszközökre. Ezáltal teljesen félreismeri a szellemi igazi értelmét, amelynek az a hivatása, hogy a jelenséget átalakítsa. A nagy tömeg megéppenséggel a valóságtól elvonatkoztatott tevékenységnek tekintette az idea szolgálatát és kezdettől fogva bizalmatlan volt mindenkivel, aki a dolgokat a helyes perspektívában látta. Minden igazi „szellemi” szellemnek az volt a tragikuma, hogy kihatását gátolta ez az előítélet, ami lényegileg csak a tehetetlenség védelmi berendezkedése a szellemi hatalom átváltozásának lehetőségével szemben. Innen ítélni lehet meg csak igazán azoknak a hallatlan felületességét, akik magukat vagy másokat mély szellemeknek tartják és akik a jelenség törvényszerűségeiről egyáltalában nem is vesznek tudomást. Aki tisztán csak belseje felé fordul, az erre teljesen képtelen, de azért egyáltalában nem mélyebb, mint aki a világ felé fordul, bármennyi belső élménye van is, csak más a beállítottsága, ami éppen a világ alakítása szempontjából elég szerencsétlen dolog. Jézus, e nagy emberismerő és kifejezőművész közelebbi rokona Northcliffe-nak, minden nagy különbségeik ellenére is, mint bármely német idealistának. Az idealizmus mai állapotában (nem a Fichte idealizmusa ez!) a szándékos tetszhalál világnézete, amely a rossz világ megvetésével igyekszik önmagát a magasba képzelni. Ebben rejlik a legtöbb sorshit és a nagy emberbe vetett hit szokásos formájának pszichológiai gyökere. A kozmikus elrendeléstől eltekintve, amely kétségtelenül létezik, mindenkit a letűnt nemzedékek és a maga cselekedeteinek karmája terhel, minden új elhatározás egy adott állapotszerűség bázisán épül fel, úgy hogy ennyiben mindenki csak a sorsát tölti be. De aki ezért mindent a sorsra tol, lemond arról az egyről, amiben az emberi szabadság egyedül manifesztálódik, arról az egyről, amit éppen a kozmikus elrendelés értelmében neki magának kell cselekednie. A szabadság munkája, hogy a törtéetésnek határozott időben határozott szándékossággal új irányt szab. Praktikus értelemben minden ezen múlik. Természetes, hogy sorshit és amor fati minden szabadság előfeltétele. De akinek nincs bátorsága először is az őt irányító valóságot akceptálni, aki illúziókban ringatózik ezt illetően, annak első előfeltétele hiányzik a szabad cselekvéshez. De aki azt mondja: „Itt állok, másként nem tehetek”, nem föltétlenül mindig szánalomraméltó balga. Nem az akkor, ha az erő, amely uralkodik rajta, a szellem, a belátás legmélyének kényszerítő hatalmát fejezi ki. Ezzel letárgyaltuk a nagy emberbe vetett hamis hitet. A nagy ember nagysága azon alapul, hogy magasabb belátást testesít meg. Meg kell, hogy testesítse azt, nem elég, ha az csak teoretikusan van meg benne, mert ha nem ad szárnyat egész valójának, ha az ige nem lesz benne hússá, sohasem tud eleven erővel hatni. Ott kell állnia annak minden szó, minden hallgatás, minden tett és minden nemtevés mögött, ekkor termékenyít meg más lelkeket is. Az emberiség egész történetében nincs egy eset sem, hogy valaki naggyá lett volna, aki nem egy szellemi impulzus hordozója volt. Nem is volt rá szükség, hogy azt maga absztrakté megértse, csak ott kellett élnie benne. Az erőt, amely cselekvéseit irányította, a teremtő szellem diktálta rá. És éppen e belátás, nem pedig kedélyhangulatok alapján hitt minden nagy ember a sorsban. Olyan egyszerűen képzelte el ezek közül egy is a jó isten uralkodását, mint a közönséges fátumhívó? Nem. A nagy ember mindig tudta, hogy a kozmikus elrendelés számára éppen az ő bátorsága az eszköz ahhoz, hogy mint szabad elhatározás fejeződjék ki, hogy adott esetekben éppen azért a sors embere ő, mert a sors éppen az ő szabadságán keresztül nyilvánul. A nagy ember sohasem bízta a sorsra, amit maga megtehetett, még azt a sorsot is, amely pusztulását hozta, mindannyiszor Jézusként szabadon töltötte be, ha nem is tudatosan, de legalább is hittel, a kálvinista kegyelem által való kiválasztás értelmében. Ami

már most a karma értelmében vett sorsot illeti, amelynek teljesülése a teremtő szellem tevékenységének is jó 90 százalékát teszi, azzal minden nagy ember természetszerűleg számot vetett. Egyik sem képzelte magát olyan nagyszerűnek és egyik sem bizakodott magában annyira, mint bármely érzelmi ember, aki érzelmeit, hangulatait, szenvedélyeit metafizikai hatalmasságoknak tartja, hogy ezáltal gyöngeségét és gyávaságát nagyra hivatottsága jelének tekinthesse. Minden nagy ember tudta, hogy mint személyiség, még magát illetőleg sem végső instancia, tudta, hogy személye, legyen bár metafizikai magva örök-egy, e világon csak kifejezési eszköze, szerve az egyén alattinak és fölöttinek. Ezért a maga és a mások személyiségét sohasem tartotta döntőnek, hacsak taktikai tekintetben nem és annak kizárólagosságára és egyedülvalóságára, amint az egyénfölöttiről volt szó, sohasem helyezett súlyt. Természetesen nemcsak a kezdeményező cselekvésben, a valamit nem-tevésben éppen úgy megvan a legnagyobb nagyság lehetősége. Ennek azonban Buddha értelmében és szellemében kell történnie, aki az életet valóban „mellőzte” sohasem szünő erőfeszítések közepette, Ez persze csak a legnagyobb józanságnak és legtisztább értelemnek sikerülhet. Buddha, a maga területén, nem volt kisebb realpolitikus, mint Lenin és senkihez sem hasonlított kevésbé, mint a közönséges szelíd buddhistához. A sors és a nagy ember problémáit részletesebben kellett tárgyalnom, mert a beléjük vetett hamis hit a haladás legerősebb ellensége és legnehezebben kifürkészhető védelmi állása. Most egészen világos lehet, hogy a haladás kérdése végeredményben a szellem iniciatívájának kérdésével esik egybe. „Magától” csak akkor halad előre az emberiség, ha az életfolyamatot, amely magában értelmes dolog és csak a „helyes” irányban valósítja meg magát, a tudatára ébredt szellem természetes hajlamának megfelelően folyton-folyvást szellemi célkitűzések dominálják. De a lehető legjobbat eddig ritkán ismerték föl és teljes mértékben hiányzott mindig a szükséges konzekvencia, hogy azt a keletkező valóságba tartósan beágyazhassák. Ezért mondhatjuk, hogy az emberi nem a mai napig alig használta ki a haladás benne rejlő lehetőségeit. Az értelemmegvalósulásban csak a rossz szelleme tudott időnként nagy eredményeket elérni. Könnyebb is volt a dolga, mint a jó szellemnek, mert őt szívesen szolgálja az a tehetetlenség, amely a jó felé haladásnak olyan fanatikusan ellenszegül. Erőszakossága azonkívül a mazochizmusba torkollik, minden léleknek ebbe a túl nem becsülhető komponensébe. Mindenek előtt azonban nem kíván önállóságot. A jót ezzel szemben vagy önkéntesen kell cselekedni, vagy elveszti értelmét.

Ezzel alapjában véve meg is oldottuk volna a történeti haladás kérdését. Térjünk most vissza korunk állapotára és föladatára. Az első fejezetek megmutatták, hogy mi lesz amúgy is, a másodikból megismertük, hogy az ökumenikus állapot organikus szempontból magasabbrendű, mint az előbbiek voltak. És sokan talán meg is nyugosznak benne, hogy minden magától válik jobbá. Ezt a várakozást azonban éppen utolsó meggondolásaink hiúsították meg. Végeredményben a szellem szabad iniciatívája dönt. Lenin szelleme formát adott az orosz életnek, amely forma egyelőre a földi paradicsomnak legtökéletesebb ellentéte, de mindazonáltal szellemszülte életformát jelent, amelynek Európában még nincsen megfelelője. Európára még nem köszöntött rá az új értelmet adó impulzus, ezért olyan kaotikus egész állapota. Mozgalmak és ellenmozgalmak irány nélkül hömpölyögnek erre is, arra is, össze-vissza. Igaz ugyan, hogy nem egészen így, mert a tudatos szellem már olyan nagy szerepet játszik életében és a még lélek nélküli pszichikai organizmus lehető teste már olyan határozott körvonalakban bontakozik ki, hogy a meglévő, embrionális állapotban ugyan, de mégis már értelmesnek látszik és derengeni kezd egy sugarait előrevető értelem fénye. De a pozitív értelemadás hiányzik még. A dolgok alapjában véve úgy állanak, mint ahogyan a Középtenger vidékén állottak kétezer év előtt, mielőtt a Krisztus-impulzus új lelket teremtett számára. Hogy milyen értelemben érhető csak el a mai előfeltételek mellett az elszellemiesedés, azt már láttuk. Csak a lélek és szellem új összekapcsolódása hozhat egyedül üdvöt, amely összekapcsolódás a szellem olyan mérvű elmélyedését vonja maga után, hogy az

élet teljességének középpontjává válik. De az utolsó vizsgálódások a szellemi iniciativa jelentőségéről, a kor feladatának további precizizálását is lehetővé teszik. Ha a szellem annyira kiképzett és annyira tudatos, mint ma, akkor az ember sokkal nagyobb felelősséget visel, mint bármikor egyébkor. Akkor szabadsága sokkal nagyobb mértékben válik döntő tényezővé. Előbbi korok vezéralakjainak téves meglátása, téves ítélete nem jelentett sokat, mert az életben az át-vihetetlen dominált és a szellem éppen ezért nemcsak hogy kevesebbet tudott elérni, de kevesebbet tudott rontani is. Nagyjában a „sors” határozott. A mai világban a főhang-súly az átvihetón nyugszik és mint ahogyan a szikratávíró néhány másodperc alatt átszeli a világtengereket, úgy váltja ki minden gondolat is a legrövidebb idő alatt valamennyi extenzív és intenzív hatását, melyek lehetőségekként szunnyadoznak benne. Ezért van ma a téves gondolatoknak olyan katasztrofális következményük, amilyen azelőtt csak a kozmikus katasztrófáknak volt. Példa: a világháború és annak minden utójelensége. De másrészt éppen ezért képes a tisztánlátó iniciativa, ha megfelelő konzekvenciával párosul, néhány év alatt olyan változásokat teremteni, amelyek különben még talán évszázadok múltán sem következtek volna be. Példa: Oroszország bolsevizálása és ennek kihatása az egész Keletre. Ez semmiképpen sem a „sors” alkotása volt, hanem az emberi szellem munkája, amiért a teljes felelősséget viseli. Ebből következik, hogy ma az általános lehetőségek, még pedig mind a jó, mind a rossz irányba, összehasonlíthatatlanul nagyobbak ; ebben a polárisán elrendezett világban az ellentétek szükségszerűen összefüggenek. És ebből következik továbbá, hogy a mai krízis kedvező kimenetele egyrészt jobban a lehetőség határain belül fekszik, másrészt, hogy teljesen attól függ, fölismeri-e az ember nagyobb felelősségét és magára veszi-e annak minden következményét. Ez azonban mindenekelőtt azt jelenti, hogy csak a legmélyebb és legtisztább megismerésnek szabad elhatározó szereppel bírnia, morálisan csak a szabad elhatározás döntő jelentőségére helyezett alapvető hangsúlyozásnak szabad érvényesülnie, minden hivatkozásnak a sorsra vagy a belső kényszerre, meg kell szünnie. A sors „magától” fog hatni, az Isten is úgy igazgat, ahogy akar. Az ember azonban feladatát csak úgy tudja elvégezni most, ha teljesen és kizárólagosan elismeri szabadságát. Ma a legmélyebb megismerés és a legmagasabb felelősségérzet az üdvözülés eszközei. Ktartani illúziók és nézetek mellett (a nézet itt a belátás ellentéte), az ignorantia invincibilis esetén kívül, bünszámba megy. Az ideális lelkületű körök, ahol ezt másképpen képzelik, még ha a legtehetségesebbek és legnemesebbek tartoznak is soraikba, ma csak ártnak. Ártnak azért, mert azért, hogy maguk csődöt mondanak, indirekte azokat segítik, akik a szellem iniciatíváját arra használják, hogy a valóságba nem kívánatos értelmet vigyenek bele, másrészt meg elvonják azokat, akik különben a helyes utat szolgálnák. Gondolhatja-e igazán egy nem teljesen tehetségtelen ember, aki nagy érzelmekben és hangulatokban kéjeleg, vagy klasz-szikus korok emlékein lelkesül és azok evangéliumát prédikálja, hogy egy konzekvens bolsevista vezérrel szemben hatalmat képvisel? Ezt csak akkor hiheti, ha túl lusta vagy túl gyáva ahhoz, hogy úgy lássa a valóságot, amilyen. Természetesen a történés kínai módra, nem-tevés által is befolyásolható, de csak akkor, ha ez a legtisztább megértésen alapul, hiszen Krisztuson és Buddhán kívül senki sem volt józanabb lelkületű, mint éppen Lao-ce. De mai stádiumában az újjászülető világ nem a produktív nem-tevés lehető világa; ma a bolsevista vezérek az úttörők.

Ezért történeti jelentőségük csak azoknak van, akik ezekkel szellemileg is, akarat dolgában is egyenértékűek, csak ezek jelenthetnek valamit a felderengő ökumenikus korszakban. Mert éppen annak szélessége és eleven idegrendszerét jelentő vonatkozásainak sokrétűsége következtében, csak a mindent átlátó, villámgyors és felsőbbesleges akaraterős szellem játszhatik benne szerepet. Ezzel nem azok ellen a szellemek ellen szólok, akik önmaguk felé fordulnak, vagy akik a falu csöndjében húzódnak meg. Ezeknek ezután is a legmélyebb személynélves élményeik lesznek és a legérettebb alkotásokat fogják a világra hozni: ez az introverzió szerves privilégiuma; ezek hivatása a szellemi javak fenntartása. De a történelmi

sorsban nem lesz döntő szerepük. A „történelem szimbolikája” értelmében erről csak azok határoznak, akiknek hajlama megfelel a kor követelményeinek. Ezzel elérkeztem az eleven típushoz, amely egyedül képes megvalósítani a magasabbra építést. Láttuk, hogy minden kultúrának és minden állapotnak egy reprezentatív típus a hordozója. E kor döntő tömegtípusa a soffőr. Ennek a típusnak született vezérei a mai bolsevista és fascista vezetők. De a nagyobb kultúrát nem ez a sereg fogja megteremteni. Az ökumenikus állapot világot átfogó organizmusa csak akkor válhat kultúrorganizmussá, anélkül, hogy keresztülmenne az évszázadokig tartó visszafejlődési periódusokon, ha részei, amelyeket a második fejezetben mint eleven ellenzékét jellemeztem, az új értelem hordozóivá fejlődnek, akik még a soffőrvilágot is a maguk szilárd alapjára helyezhetik. Kimutattam, hogy az egész földkerekségen akaratlanul is összetartanak azok, akik a mai világ értelmetlenségének tudatában új értelmezés felé törekednek. Ez a közös törekvés mutatkozik nemzetekben, vallásokban, felekezetekben egyaránt; innen minden vallási kötelék univerzalisztikus iránya. De törekedni az egyesülésre magában véve még nem elég. Az emberi nemnek mélységre vágyó és mélységet képviselő rétege ma hatalom nélküli kisebbséget jelent. Korunk általános szignatúrája materialisztikus és vallásellenes. Ha a műveltek túljutottak is már a materializmuson, a tömegek csak most jutnak belé. His a szám hatalom – ma még sokkal inkább, mint egyébkor – tehát kell, hogy egyelőre ezek győzedelmeskedjenek. Az elitek túlsók hibát követtek el, túlsók vakságot tanúsítottak és ezt ma még nem lehet nekik elfelejteni. Minden erőt arra kell fordítani, hogy az eliten belül mihamarább olyan típus jusson döntő szerephez, amely mint egy új értelem hordozója és megtestesítője minden életet fel képes támasztani és a mélységet épp úgy, mint a felületet, a metafizikust épp úgy, mint a soffőrt, egyaránt zászlaja alá képes toborozni. Ez a típus a régebbi uralkodó szellemi típusokkal szemben épp olyan új, mint ahogyan új a soffőr is. Olyan gyorsnak kell lennie, mint amilyen mély, pszichológiailag olyan tudatosnak, mint amilyen metafizikailag, olyan reálpolitikusnak, mint amilyen tökéletesen az értelmet ragadja meg; a világfőlényesség új ideálját kell megtestesítenie. Ennyiben fölötté állna minden eddigi típusnak, mert nem egyoldalú, hanem sokoldalú, nem kizárólag szellemi vagy szent, hanem egyképpen életerős és mély és magában egységbe integrálja a lehető emberi lényeg minden távlatát és feszültségét. Ezt a típust kitermelni, ez Európa ma esedékes történelmi hivatása. Ezt a típust, nem pedig egy adott fajt, legyen az akár az északi is, új hatalomhoz segíteni. Bármennyire fontos is a vér és bármennyire nagyszerű is a biológiai kitenyésztés gondolata, a problémának olyatén föltevése, amely magában a fajtisztaságban látja a célt, alapjában téves. A fajgondolatnak csak annyiban van történelmi jövője, amennyiben a magasabbrendűnek bizonyuló fajokon belül olyan természetes kiválasztódást idéz elő, hogy az biológiaiilag meg tudjon felelni az új korszak követelményeinek. A jelentőség fölött egyedül a szellemi típus dönt. Egy Siegfried ma még altisztnek is alig volna alkalmas. Ha az északi faj nem képes az új korszak összefüggésében uralkodni, úgy minden előítélet dacára is, jelentőségében veszíteni fog, mint ahogyan ez már sok uralkodó fajjal történt.

Európa földadata, ismételjük, kitenyészteni magából az új, elhatározó kultúrát. Mint materiális hatalom eljátszotta összes játékait. Másrésztől azonban pszichológiailag túl van már azon az állapoton, hogy a soffőr és vezére döntsön végérvényesen sorsa fölött. Itt alapjában már a tömegek is túlnőttek az elhatározó materializmus lehetőségén. Így Európa ma, ha szabad egyáltalában összehasonlítani, ugyanazt a szerepet játssza, mint Palesztina a római világbirodalom keretében. Ma a szellem fénysugarát nem keletről kell várnunk; ezentúl ez lesz a materializmus hordozója és jelképe, bármilyen mélykeletű minoritásokat rejt is magában. Ma már csak a megkisebbedett, meggyöngült Európában gyűlhet fel a fény. Itt vetődnek föl az emberiséget érintő összes problémák. Egyedül itt születhetik meg az új „értelem”, mint történelmi hatalom. És nem csak azért, mert itt az értelem megragadásának problémája már akut, hanem két empirikus okból is: először is a technikus-intellektuális oldal

már elérte fejlődésének teljességét és ezért nem hozhat már több problémát; ennyiben megérett az új lélekre ami nem áll sem Oroszországra, sem, még sokkal kevésbé, a Keletre. Azonkívül az ökumenikus állapot az emberiség egész történetében a leggazdagabb feszültséget mutatja: a vezéreknek tehát még sokkal több feszültséget kell megtestesíteniök és magukban hordozniok, mint bármely más, régebbi embernek és e feszültség sokrétűségének és ellentétességének ma csak az európai lehet ura. Így Európa az újjászülető világ Palesztinája. Egyelőre azonban még csak laboratóriuma, de később a kultúra mintaképévé, végül döntő középpontjává is válhatik. A jövőben többet jelenthet, mint eddig bármikor jelentett. Egyelőre az új népvándorlás közepette a metafizikai és vallásos szellem szent tüzét kell őriznie, mint ahogyan ezt az első népvándorlás alkalmával a kolostorok tették. De igazi és végső küldetése nem az, hogy megteremtse a materialisztikus szovjet-világ ellenvilágát, hogy az istenit állítsa szembe a sátánival, mint sokan hiszik, hanem extrém kifejezéssel élve, hogy egy olyan belső centrumot találjon, ahonnan egyaránt uralkodhatik az ember isteni és ördögi természetén. Mert csak a világfőlény új, magasabb szintézisének van történetileg jövője; a tiszta szentek világa is visszahozhatatlanul mögöttünk van. Aki azonban magában és magáért elérte ezt az egyetlen szükséges valamit, ezt az új, magasabb szintézist, az megtette a legfontosabbat, amit a következő évszázadok alatt egyáltalában tenni lehet. És ez megtette mindenkiért.

És mégis... nem kell, hogy mindez így legyen. Lehet, hogy másképpen lesz és akkor Európa jelentőségének vége van. A legnagyobb lehetőségek egyúttal mindig a legnagyobb veszélyeket is magukban rejtik. Ezzel visszatérek ahhoz a követelményhez, hogy ezentúl csak a legmélyebb szellemiségnek, a legjózanabb világosságnak és legacélosabb konzekvenciának szabad Európában uralkodnia. Ebben az újjászülető vaskorszakban a szellem hordozója is csak mint lovag nyerhet jelentőséget. Hiába a puha lelkek minden jámbor óhajta, minden pusztá „átélés” elveszítette történeti jelentőségét. Tudom, hogy ez a megállapítás éppen a szellemi embereknek nem fog tetszeni. Átnyergelni, megtagadni a megszokottat, újat akarni kényelmetlen dolog, lemondani eddig táplált illúziókról fájdalmas. Mennyivel kényelmesebb volna, ha nemsokára jönne egy megváltó, aki mindent levesz az egyén válláról, vagy egy új teóriát alkot, amely új, puha vánkos volna továbbaludni rajta, vagy ha a sors mindent magától hozna rendbe, vagy az érzelmi átélés meghitt körben egyedül is képes volna megújítani a világot...

A dolgok ma másképpen állnak mint azt éppen a legtöbb szellemi ember szeretné. Az újjászülető világnak a maga valóságában éppen előttük kellene ellenszenvesnek lennie és még százszorosan ellenszenvesnek predesztinált vezető típusának. Korszerű fogalmazásban megint mindenütt a régi szó hallatszik: Micsoda jó jöhet Názáretből?

Az utolsó fejezet meg fogja mutatni, mennyiben hozhat ma egyedül egyszerű, tiszta bölcsesség üdvöt.

BÖLCSELET ÉS BÖLCSESSÉG

IV. FEJEZET.

Bölcsélet és bölcsesség.

Csak a legvilágosabb, legtisztább megértés adhat üdvöt ennek a kornak. Ezért nincs magábanvéve új élet-érzelem, sem vallás. Csak a megismerés változtat. Ha az a változás, amelyet a Krisztus-impulzus jelentett a nyugati emberiség számára, egy újfajta szeretetből indult ki, úgy ez egyedül azért történt, mert az akkori pszichológiai adottságok között ez volt a mélyebb megértés legmegfelelőbb megtestesülése. Mert az érzelmek képtelenek távolbahatni, csak közvetlen érintkezés segítségével vihetők át és még akkor is csak egy kis, szűk körön belül. Ami akkor érvényes volt, ugyanaz áll még fokozottabb mértékben a mi korunkra is. A mai

elintellektuálizálódott, hallatlan mértékben megértésre képes állapotnak csak egy szellem-test lehet a szellemi impulzus legmegfelelőbb megtestesítője. Vitassák bár ezt szélesebb körök, akik nem látják még be, az az egy bizonyos, hogy a gondolt célt csak a legátvihetőbb forma érheti el. Csak ez hat elég gyorsan. A gyorsaságon pedig azért múlik minden, mert az egyedül a kultúra fölépítésének ellenszelleme a szellemi azonnal való átvihetőségének előnyeit tökéletes művészettel használja ki. Aki ezt meg akarja valósítani, az értelem lehető megvalósulásának eszközein nem szabad kevésbé uralkodnia, mint amannak. Ennek téliesen urának kell lennie a pszichológiai bánásmód, a mágikus kifejezés, általában a lehető távolbahatás törvényein. A következő megfontolások ezt teljesen meg fogják világítani.

A szellemi tulajdonképpen közvetítője ma nem a vaskos, kötetek írója, hanem az újságíró. Ezt a tényt legtöbbször olyatén módon veszik tudomásul, hogy sajnálatos dolognak tartják. Ezzel azonban bűnös könnyelműséget követnek el. Igaz, hogy az újságírói technika eddigéig csak ritkán állt a legjava szellem szolgálatában. Ez azonban mit sem változtat azon a tényen, hogy ez a technika ma a leghathatósabb. Vastag föliánsok olvasására ma a legkevesebb embernek van kedve és ideje. Ennek az embernek amit tudni érdemes, lehetőleg rövid és pregnáns fogalmazásban kell nyújtani, hogy megértse. Ez pedig nem az olvasó felületességét bizonyítja, hanem magasabb szellemi fejlettségét. Aki két szóból ki tudja ragadni a lényegét, az abszolút fölényben van azzal szemben, akinek hosszú lére eresztett fejtegetésekre van szüksége, épp úgy, ahogyan az is, aki pregnáns módon tudja kifejezni magát, fölényben van afölött, aki erre csak körülményeden képes. Hogy az újságírói hajlam magában véve nem jelent alacsonyabbrendűséget, abból az egy tényből is világossá válik, hogy minden nagy államférfiú kivétel nélkül mint újságíró is mestere volt a tömegek irányításának és hogy korunk legtehetségesebb vezetői az újságírói táborból jöttek. Ez a hajlam magában véve csak a rövid, találó és hatékony kifejezés képességét jelenti. Ugyan mi más különbözteti meg a legnagyobbhatású szellemeket minden kor legmíveltebbjei között, akár királyok voltak, akár bölcsök, mint éppen ez az adomány? Nem voltak-e ennyiben nemcsak újságírók, hanem egyenesen „újságíróbb-újságírók”? A mai sebességviszonyok között, ahol a rossz minden képviselője mesteri módon számol a szellem új állapotával a jó terén mindenesetre csak az újságíróbb-újságíró képes jelentős eredményekre. Ami Jézust, Laocet, Herakleitost és Nietzschét kitünteti, korunk vezető szerepe hivatott szellemében is a legnagyobb mértékben meg kell lennie. Ezért teljes tévedés, ha valaki, mert a mai világot csak a megismerés válthatja meg, azt várna, hogy a jövőben fokozottabb jelentőségre fognak szert tenni a teóriák, filozófiai rendszerek vagy általában vaskos könyvek, amelyek semmit sem hagynak magyarázat nélkül. Ellenkezőleg. Ilyen munkák mindig kevesebbet fognak jelenteni, ezentúl csak az anyagot fogják előkészíteni a mágikus kifejezés mesterei számára. Históriai idejük lejárt. És pedig nem azért járt le, mert a szellemet a jövőben kevésbé komolyan vennék, mint eddig, hanem azért, mert a szellem többet jelent és ezért jobban is fogják megérteni, hogy tulajdonképpen mi a szellem, mint eddig. Az uralkodó teóriák korszaka ugyanis végeredményben a félreértett szellem korszaka volt. A szellem felől jövő értelemmegvalósulás egy teljességgel más beállítottságot kíván, mint a tudományos korszaké. Ennek megvilágítása utolsó fejezetünk célja.

Messziről kell ezt kezdenem és először a teória jelentőségét kell új szempontból vizsgálat tárgyává tenni. Láttuk, hogy a haladás problémája másként áll, mint azt a XIX. század gondolta: nem az ideák maguk a végső történelmi instanciák, hanem ezek hatóereje attól függ, hogy mindig mennyi eleven valóságot reprezentálnak. Nézzük most ugyanezt az összefüggést egy másik oldal felől. Meg kell látnunk, hogy a teóriának távolról sincsen akkora jelentősége, amekkorát a korszak szellem még tulajdonít neki. Mikor Einstein relativitáselméletét a köztudat először recipiálta, alig akadt báli beszélgetés, amely ne ennek fölírható hatását tárgyalta volna és csak filozófusok fejezték ki aggályaikat afölött, hogy föltéve, ha a teória teljességgel célszerű is, valóban olyan fölforgató hatást idéz-e elő. Vitális szempontból ezeknek van

igazuk. Bármily közel hozzák is számunkra Einstein föltevési a tökéletes természet-fogalmat, amely felé a tudomány mint ideálja felé törekszik, világélményünkön, annak kettős értelmén, a kozmikus összefüggésben való valóságos beállítottságunkon és közvetlen magatartásunkon benne és hozzá, semmit se változtatnak. Ez a meggondolás vezet bennünket ahhoz a másikkhoz, hogy Kopernikus tette sem jelentett annyit, mint hinni szoktuk. Lehet, hogy közvetve nagyobb hatalomhoz segítette az embert a természeti erők fölött való uralmában, valóságos, nemcsak teóriában meglévő beállítottságában épp olyan geocentrikus maradt, mint azelőtt volt, ha nem lett éppen általa még geocentrikusabbá. A görög, aki érezte függését a kozmikus sorstól, ebben a tekintetben kétségtelenül Kopernikus-szerűbben gondolkozott, mint az a modern ember, akinek személyes ítélete az utolsó instancia.

Vagy vegyünk egy másik példát! A világháború következményei napnál is világosabban bebizonyították, hogy alapjában véve nagyon csekély különbség, hogy kapitalista vagy szocialista föltételek között kormányozzák-e a népeket. Utóbbi esetben az eredmény azt mutatta, hogy az új rend csak új alapot és konjunktúrát teremt annak a tevékenységnek, amely a magántulajdon felé törekszik. Ez a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a tulajdonviszonyok lényeges új rendje elsősorban föltételezi, hogy a tulajdon iránt való vágy veszített legyen túlsúlyából; amiből továbbá az következik, hogy ha utóbbi eset áll fenn, a külső rend karaktere jelentéktelen. – Csak erre a két példára szorítkozom. Ez elegendő annak a ténynek megvilágítására, hogy az absztrakt-szellemi megközelítőleg sem jelent annyit, mint ahogyan azt a XIX. század vélte.

Azt mondjuk-e most már ezzel, hogy a szellemi, úgy amint van, közömbös? Nem, egészen más valamit mondunk, azt, hogy a szellemi valóság szokásos fogalma nagyon is a felszínhez tapad. Ami a szellemit szellemivé teszi, az értelemszerűsége. Ha sikerül valahol kimutatnunk, hogy egy határozott szellemnek más értelme van, azaz más helyet foglal el az élet általános értelmi összefüggésében, mint ahogy eddig gondolták, úgy ezzel alapjában egy mélyebb szellemit határoztunk meg valóság gyanánt. Ami a vizsgált példák követelményeit illeti, ezek nem jelentik a filozófia helyettesítését pszichológiával, hanem egy olyan filozofikus álláspont elérését, ahonnan az idealizmust a legtágabb értelemben láthatjuk át, az értelem szemszögéből, egy nagyobb egész részeként. Ha a filozófia már Kant számára is implicite az élet értelmi összefüggésének helyes hangsúlyozásáról szóló tan volt, úgy teljes tökéletesedéséhez, az abszolút végső, az emberi szellem számára hozzáférhető értelem-instanciát kell kiindulópontjául választania. Innen tüstént világossá lesz, mennyiben volt elhibázott az idealisztikus filozófia alapja. Ami mint különleges teoretikus tan levonható, az nem a szellemi valóság egésze; a valóságos szellemi erőknek csak egy részét képezik a teóriateremtők. Igaz, hogy helyes ismeretelmélet és tárgyelmélet, helyes logika, fenomenológia stb. épp annyira teljesíthető, mint szükségszerű követelmények: szellemi organizációnk egyoldalú megvilágítást kíván, hogy a valósan határozott oldalait magában véve szemlélhesse és egy szabályszerűen végrehajtott absztrakció, amely nem vezet ki a valóság összefüggéséből, mindig meglévő viszonyokat fejez ki. Mindazonáltal eredményei csak mesterséges alkotások, és ha a szellem értelmi összefüggése ezekbe központosul, úgy ez a valóságnak egy imaginárius felületre való vetületét vonul. Ez a tulajdonképpeni oka annak, hogy miért nem bizonyult soha egyetlen teória sem valósnak; – egy elmélet se lehet való, legjobb esetben is csak legföljebb teljesen célszerű. Ez az oka továbbá annak, hogy egy világmagyarázat sem jelentett annyit, amennyit jelentenie kellett volna: mert ezek csak a teória síkjára vonatkoztatva elképzelhetők, tehát a megérteni akaró ember szempontjából nézve, nem a megélt valóság középpontjában, hanem egy excentrikusan fekvő projekciós síkban, minden világmagyarázat, mint végső instancia elképzelhetetlen. Minél tökéletesebb volna, annál ellentmondóbbnak kellene lennie, épp úgy, amint a fizikai világmindenség minden tökéletesebb magyarázata is elképzelhetetlenebb és fölfoghatatlanabb. Végső princípiumainak még mesterségesebb gondolati alkotásoknak kellene lenniök, még jobban

hasonlíthatóan imaginárius nagyságokhoz, mint a fizika végső elvei.

De amire a teória képtelen, az az értelem megragadásának sikerülhet. Ez egyáltalában nem kutat princípiumok után, hanem közvetlenül az értelemre néz. Ez minden élő valóságos ősoka; a megfelelően hajlamos szellem számára épp olyan közvetlenül nyilatkozik meg, mint a látható valóság a nyitott szemnek. Ha helyes egy szellem beállítottsága a kozmikus összefüggésben, úgy kell, hogy azt emberi szempontból helyes perspektívából lássa. A hamis perspektíva ferde, vagyis excentrikus beállítottság eredménye. A koncentrikus beállítottság ezzel szemben az eredetileg adott, megvannak mindazon előnyei, amelyek mutatis mutandis az euklidesi teret minden más konstruálható tér között kitüntetik, – meglátni és megérteni a teret, bármit gondol is az ember, csak három dimenzióban képes. Nos, ezzel világossá vált, miért nem szünetelt az értelem megragadása olyan korokban sem, amelyekben nem voltak meg az előfeltételek egy megfelelő világmagyarázathoz. Az élet előbb van, mint az elmélet, a tudatossá létei független attól, megtudjuk-e magyarázni. A tudás viszont, mint normális viszony reális adottság és a fölvevésre és gondolkodásra képes reális szubjektum között, organikus östehetség. Ha valóságos egy összefüggés és mint ilyen tudatossá is válik, úgy a legprimitívebb is, akiben azonban megvan ez a tehetség, megelőzheti a későbbi tudomány megismeréseit és a legtudósabb embert is fölülmúlhatja megértő ítélet dolgában. Mert az evidenciánál tovább nem vezet egy bizonyítás sem, ez sohasem jelent mást, mint egy biztosító kerülőutat az intuitív tudáshoz.

Hogyan ragadható meg egyáltalában az értelem? Ezt kérdezheti a tudomány, excentrikus álláspontjából igen helyesen. Az élet szempontjából nézve azonban a kérdésnek nincsen semmi értelme. Az értelem megragadható, ez ősjelenség. Az értelem, mint minden eleven teremtő oka, ha logikusan nem is, de experimentálisán bizonyítható, úgy, mint a fényt is bizonyítja az a tény, hogy világít, fiziko-kémiaiilag akár így, akár úgy magyarázzuk is. Az „értelem” kifejezés talán kifogásolható is, ez azonban nyelvtani dolog és a lényegét nem érinti, a tényálláson, bármilyen álláspontot foglaljunk is el ebben a kérdésben, egyáltalában nem változtat. Még a tudomány is az értelemmegrágadás lehetőségének tényéből indul ki, ennek eredményeit azonban, különleges beállítottságának megfelelően nem a valóságos megértéscentrumra vonatkoztatja vissza, hanem egy külsőleges projekciós centrumra. Ugyanez áll minden modern tudományos filozófiára is. Ha ez, mint Kant, minden valóságot a megismerő szubjektumra vonatkoztat, úgy ez nem más, mint hypostasis, amely a szellemi ember egészének tartja a benne lévő teoretikust. Ha azonban azt, amit én értelemnek nevezek, ideákra vagy értékekre vagy transzcendentális követelményekre vonatkoztatja, úgy szellemileg primer adottságot posztulátumokkal vagy másodlagos alkotásokkal magyaráz meg. Már ebből a két példából is világos, hogy a modern filozófia nem esik egy síkba azzal, amit az emberiség eredetileg bölcsességen ért. Ez, amely először is nem magyaráz, hanem tud, természeténél fogva átlátja a tudományok minden lehetséges eredményeinek összefüggését. És ezek primer tudása, mint primer értelemmegrágadás akkor, amikor a személyiség akciós centrumává válik, nyilvánvalóan nemcsak eredetibb a modern értelemben vett filozófiánál, hanem az élet szempontjából magasabbrendű is. Mert ez egyedül képes rá, hogy annak egészét közvetlenül a szellemből lelkesítse meg; csak az képes az életet közvetlenül szellemi tartalommal megtölteni.

A világnak új szellemi impulzust adni, ez már most is világos, csak a bölcsélet mint bölcsesség képes. Ennek alapjában véve teljességgel más beállítottsága van, mint a tudománynak és megismeréseit egy teljesen más felszínen vannak. Ezek nem egy lehető teória alapelveire vonatkoznak, hanem minden képzelhető dolog végső eleven föltételeire. Ezért logikailag csak kivételes esetekben bizonyíthatók. De hatásukban éppen ezért bizonyulnak érvényeseknek. Bölcsesség lényegében nem elméleti, hanem vitális és gyakorlati dolog. Első instanciája ennek megfelelően nem az ismeretelmélet, hanem a józan ész, azaz a képesség, hogy minden közelfekvő dolgot a helyes perspektívában lássuk. És végső instanciája nem

egy absztrakt ontológia, még az sem, amely mint abszolút helyes egyedül volna érvényes, hanem a kozmikus összefüggés *egy* olyan közvetlen szemlélete, hogy ebből a perspektívából valamennyi komponens a jelentőségnek abban a viszonyában látszana, amelyben valóban van is. Mert az élet maga is utolsó gyökeréig értelem, ebből következik egy további dolog, amely megszünteti a tudomány – bölcsesség egyenletet. Bölcsesség alkotó erőt jelent. A logosz az értelemadó princípium. Egy élet sem más, mint magában véve értelmetlen dolgoknak vagy másodlagos értelmi instanciák testének állandó élettel eltöltése a szellem forrásából. Amint ez egyedül tartja fenn a fizikai és a pszichikai életet, úgy egyedül képes arra, hogy ahol tudatos szellemmé fejlődött, az adottat megváltoztassa, mert csak új értelemadás teremthet újat a természet örökké egyforma elemeiből. Így képes mindenki újat mondani az ábécé 25 változatlan betűjével, ha új jut az eszébe. De csakis akkor; a betűk nem rejtenek magukban semmiféle értelmet. Amíg az értelem csak az ésszel ragadható meg, ereje kimerül a teóriák síkjában; innen van minden idea és teória tetszhalála. Ha azonban a tudat benne központosul, életerővé válik. Akkor épp olyan közvetlenül mutatkozik a hatása a jelenség megváltozásában, mint a szellemi centrumé, amely a testnek a tudat alá rendelt része fölött uralkodik és mozgásait közvetlenül irányítja. Innen magától értetődővé válik, hogy egy nagy ember a haladás szempontjából többet jelent, mint mindaz, ami a „dolog” fogalma alá tartozhatik. Minden ember, akiben az ige testté lett, ennek következtében eleven szellemi hatalommá változott, amivé teória sohasem lehet. A „dologiság” a valóságban csak utolsó helyen jöhet számításba. Még olyan szép dolgok, mint bölcsélet, vallás, bölcsesség, politika sincsenek a valóságban, ha valóságon közvetlen hatékonyságot értünk; csak eleven emberek vannak, mindig egyetlen, bár absztrakté típusokban felfogható beállítottságokban. Ezért az élet szempontjából teljességgel közömbös dolog, hogyan állnak a világ dolgai tisztán elméletileg. A lényeges csak az, hogy az értelmet egyrészt mélyen ragadjuk meg, másrészt hogy az életet olyan tökéletesen töltsük meg vele, amilyen tökéletesen csak lehetséges.

Ha tehát, amint ezt e könyv előző fejezetei megmutatták, csak az értelem mélyebb megragadása vezethet új kultúrához, úgy ez nem azt jelenti, hogy egy új, határozott tan, egy új teória fogja meghozni az üdvösséget. Aki ezt várja, az alapjában érti félre a helyzetet. A tudományos-teoretikus korszak visszahozhatatlanul a hátunk mögött van, mert a szellemről alkotott fogalma nagyon is szűk, nagyon is specializált volt. Egy belső állapot létrehozásáról van most szó, amelyben a mélységének tudatára ébredt szellem ismét közvetlenül képes erejét kifejteni. „Ismét” mondom, mert erre a tudományos korszakban nem volt képes. Ennyiben mondhatjuk, hogy nem a bölcsességet kell az absztrakt filozófia ellenében döntő hatalomra segíteni, hanem az eleven bölcslet, vagyis azt az embert, aki tökéletesen tudatában van szellemének, amely teljesen uralkodik rajta, ellentétben az elvonatkoztatott diszciplínával.

De ha így a bölcsesség állapotszerű, hogyan tanítható? Vajjon nem tisztán hajlam vagy jobban mondva kegyelem dolga-e? Mindenesetre tanítható, bár az az általános, mindenre érvényes megszorítás erre is áll, hogy csak az profitál a tanulásból, akinek megfelelő tehetsége van hozzá. A bölcs állapota helyes beállítottság állapota. Ez az, ami a bölcslet mindenkitől megkülönbözteti, nem pedig a letisztultság, türelmesség, nyugalom vagy a többi attribútumok, amelyek föltételezik, hogy a bölcs nem lehet el előítélet nélkül. Ezek a tulajdonságok épp úgy meglehetnek, ahogyan hiányozhatnak, mert nem tartoznak az alapsajátosságához. A bölcs állapota, ismételjük, lényegileg a helyesen beállított ember állapota. Hamis beállítottságot átkoncentráls segítségével mindig át lehet alakítani helyessé, mert a logosz az iniciatíva és az átvihetőség princípiuma. A megértés megváltoztat. Igaz, hogy vannak olyan erősen fix beállítottságok, hogy azokat a praxisban nagyon nehéz, esetleg teljesen lehetetlen is átváltoztatni. Alapjában véve azonban, mivel a megértés általánosságban átalakít, mindig lehetséges, hiszen a psyché értelmi összefüggés és mint ilyen képes tetszőleges központosításra és a hamis beállítottság megismerése egyúttal meg is szünteti azt. Ennek bizonyítékát végérvényesen a pszichoanalízis, kiváltképpen Adler individuális

pszichológiája hozta meg. Ugyanebben az értelemben elmélyedés ugyan a gyakorlatban gyakran elérhetetlen, alapjában véve azonban mindig lehetséges, mert mindenki él a végső mélység és minden attól függ, tudatossá tehető-e. Mivel az emberiség állapotának megváltozása gyakorlatilag nem jelent mást, mint hogy a legtehetségesebbek változnak meg, akik aztán hangadók lesznek, éppen ezért az előbbi megszorítások egyáltalában nem csökkentik a történelmi lehetőséget. A szükséges átközpontosításnak és elmélyülésnek – és ezt nevezem én a bölcsességre való nevelésnek – így nincsen akadálya.

Mindenesetre azonban ennek más módszerekre van szüksége, mint a tudományoknak. Bölcsesség, más szempontból nézve, a mágiára való képességet jelenti, vagyis az életnek a szellem által való közvetlen befolyásolását és átalakítását. Így tanítani is csak mágikus módszerekkel lehet. Ezekre itt most nem terjeszkedhetem ki, de az összefüggés kedvéért felhozok néhány általánosan tájékoztató példát. Miért mondta Konfuce: „Aki nem törekszik törekedve, azt nem segítem útján. Aki nem küzd a kifejezésért, annak nem nyilatkozom meg. Akinek egy sarkot mutatok és azt nem tudja átvinni a másik háromra, annak nem ismételek.” Mert az átváltozást csak a szellem és a lélek öntevékenysége idézheti elő. Sohasem szabad az embernek többet mondani, mint amennyi szükséges, hogy maga jusson arra, amire jutnia kell. Amint egy költemény elsősorban abban különbözik egy halom betűtől hogy azok nem mind vannak egymással rokonságban és nincsenek tetszőleges sorrendben elhelyezve, úgy minden eleven hatás többek között a beszéd és hallgatás helyes viszonyától függ. Ezért az embernek, ha eleven impulzust akarunk adni neki, nem szabad annyit magyaráznunk, hogy a mondottak értelmét emlékezetében elraktározhassa – mert ott elveszíti átalakító erejét – és nem szabad annyira az ellenvetésekbe bocsátkozni, hogy ezzel az állítás szuggesztív hatását csökkentjük. Eleven beoltás lényegesen más dolog, mint a tudós diszkusszió. Akinek határozott, praktikus cél lebeg a szeme előtt, annak utóbbi minden körülmények között értéktelen. Neki nem az a fontos, hogy elméletileg kinek van igaza, hanem hogy mit akar elérni. Ezért az annyira bölcs angol politikának nem a „megértés” a jelmondata, hanem: *never explain and never apologize*. Csak ha az ember nem bocsátkozik vitába, hanem igyekszik fönntartani a feszültséget, viheti át a maga állapotát, amennyiben az fölényben van és elég erős, természetesen szuggesztív is. Ugyanez okból a bölcs bizonyos körülmények között nem tart ki annál, ami számára a legfontosabb, mert tapasztalásból tudja, hogy egy odavetett szó gyakran gyújtóbb hatású, mint egy agyoncsépelet. Ezért szereti alkalmazni a paradoxont is, mert ez explozívén hat. De elég a példákból, nem akarok itt sokat beszélni a bölcsesség iskolájáról. Azonfelül ez ismeretkritikai vizsgálódások céljának egy politikai-pszichológiai könyv keretében már eleget tettem. Csak azt akartam megmutatni, hogy a szellemi elitek tradicionális állapota nem a szellem uralma, hanem annak tetszhalála volt. Meg akartam mutatni továbbá, hogy milyen szükség van egy radikális belső átközpontosításra, amire ma egyedül a szellem képes. Láttuk e példákból, hogy praktikusán hogyan érhető el a szükséges átközpontosítás, elmélyülés és magasabbra képződés. Végül néhány rövid mondatban még egyszer össze akarom foglalni, hogy hogyan jöhet létre a szellemből újjászületés. Amennyiben egy állapot megváltozásáról van szó, új teóriák, új hitformák, a világrejtély új megoldásai egyáltalában nem jönnek számításba. Ezúttal új Messiás sem fogja megváltani a világot. Mert a fejlődés csak a kezdeményező szellemből, a fokozott szabadságra irányuló tevékenységből, a felelősség viseléséből indulhat ki, sem átvett teória, sem hittel övezett isten nem vehet le semmit az egyén válláról. Ezentúl mindenki a maga megváltója lesz. És nem győzöm eléggé hangsúlyozni, ez azon föltétel alatt is érvényes, amit én személyesen osztok, hogy végső instancián magasabb hatalmasságok döntenek, mert a lehető szabadság területe minden körülmények között az ember kizárólagos birodalma marad. Ezentúl minden ember fontossá válik. Csak ha elegendő számú egyén oldotta már meg személyes problémáját, fejlődhetik ebből közvetve az összesség molekuláris átcsoportosulása. Nem az az alapvető kérdés: Mi lesz? vagy: Mit kell tenni?, hanem minden esetben csak az: Mit tegyek én? Hogy a jövőben is minden jelentős

változás egyes nagy emberekből fog kiindulni, akik talán többet fognak jelenteni, mint eddig bármikor, a probléma általános állásán nem változtat semmit. Az igazi nagyok csak akkor fognak vezetőkké emelkedni, ha lesz egy helyesen tájékozódó kisebbség. Ahogy Bismarck mondta: „Az ember éppen csak akkora, mint a hullám, amely alatta torlódik.”

De azt kérdezhetné az ember: ha ez így van és ha most az egyén, minden egyén a fontos, mit akar akkor ez a könyv? Nos, aki helyesen olvassa vagyis nem kritikus-reflektorikus szándékkal, hanem meditatív, teljes belső asszimilálódás céljából, akkor, ha sikerült megtalálnom a helyes kifejezést, minden olvasóban önkéntelenül is elő fogja készíteni a változást és az átközponosítást, amelyre személyesen szüksége van. Akár az adottság jobb megismerésének értelmében, azon adottságénak, amellyel számolnia kell, akár a maga szellemi-lelki problémája mélyebb megértésének értelmében. Mindkét esetben meg fognak szünni a hibás problémafölvetések és szabaddá lesz az út újabbak, értelemszerűbbek számára. Marcus Aurelius írja: „Szemléld csak a dolgokat egy más oldalról, mint ahogyan eddig tetted, mert ez azt jelenti: új életet kezdeni.” Ez a mondás a következőképpen változtatható meg: Csak mutasd meg a dolgokat egy másik oldalukról és ekkor mindenki, aki így fogja látni őket, magától új életet fog kezdeni. Útját pozitíve megtalálni mindenkinek minden körülmények között magának kell, épp úgy, mint ahogyan senki sem vehet lélegzetet egy másik helyett. Többet tenni, mint az út önálló megtalálásának processzusát más emberekben megindítani és megkönnyíteni, egy tanítónak sem áll hatalmában, fia bárki is többet akart és módszereket jelölt meg, amelyek mindenki számára egyformán kell, hogy használjanak, vagy bizonyos eredményeket előre megjósolt, nem fölszabadítóan, hanem lekötően hatott. Ebben a sorsfordulóban azonban általában minden a fokozott önrendelkezésem múlik.

TARTALOM

Keyserling Hermann gróf előszava az „Új világ születése” magyar nyelvű kiadásához

Nagy József dr. Keyserling tanulmánya

Keyserling Hermann bevezetője

I. fejezet. A jövő kultúrájának útja

II. „ Az ökumenikus állapot értelme

III. „ Haladás kérdés helyes felvetése

IV. „ Bölcelet és bölcsesség